

Aktualizacja listy gatunków zwierząt objętych ochroną gatunkową oraz wskazania dla ich ochrony

**Andrzej Kepel
Marek Bunalski
Przemysław Wylegala
Radosław Dzieciolowski
Radosław Jaros
Borys Kala
Krystyna Szybiak**

Polskie Towarzystwo Ochrony Przyrody SALAMANDRA

Polish Society for Nature Conservation SALAMANDRA

ul. Stolarska 7/3, 60-788 Poznań, tel./fax: 61 662 86 06, 61 843 21 60

e-mail: biuro@salamandra.org.pl, www.salamandra.org.pl

Aktualizacja listy gatunków zwierząt objętych ochroną gatunkową oraz wskazania dla ich ochrony

Autorzy: **Andrzej Kepel¹ (całość), Marek Bunalski² (owady), Przemysław Wyległa¹ (ptaki), Radosław Dzieciołowski¹ (bezkęgowce inne niż owady i mięczaki), Radosław Jaros¹ (ssaki), Borys Kala¹ (płazy i gady), Krystyna Szybiak³ (mięczaki)**

¹ Polskie Towarzystwo Ochrony Przyrody „Salamandra”

² Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu Katedra Entomologii i Ochrony Środowiska

³ Uniwersytet im. A. Mickiewicza, Instytut Biologii Środowiska, Zakład Zoologii Ogólnej

Redakcja: **Andrzej Kepel**

Konsultanci: **Józef Banaszak, Czesław Błaszak, Rafał Bernard, Jerzy Borowski, Paweł Buczyński, Jarosław Buszko, Stanisław Flaga, Jerzy M. Gutowski, Stanisław Knutelski, Janusz Nowacki, Paweł Sienkiewicz, Dariusz Tarnawski, Marek Bidas, Lech Buchholz, Adam Byk, Bartłomiej Gołdyn, Jacek Hilszczański, Roman Hołyński, Marcin Kadej, Jacek Kalisiak, Tomasz Klejdysz, Karol Komosiński, Szymon Konwerski, Jan Kotusz, Roman Królik, Jacek Kurzawa, Adam Malkiewicz, Miłosz A. Mazur, Marek Miłkowski, Tomasz Mokrzycki, Radosław Mroczyński, Małgorzata Ossowska, Bartłomiej Pacuk, Iwona Pawliczka, Tomasz Rutkowski, Adrian Smolis, Witold Stróżyński, Piotr Szafraniec, Andrzej Szlachetka, Henryk Szołtys, Paweł Szymkowiak, Piotr Tykarski, Marek Wanat, Krzysztof Zajac**

Pomoc redakcyjna: **Agnieszka Graclik**

Zdjęcie na okładce: **Andrzej Kepel**

Wykonano na zlecenie Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska
(umowa nr 98/GDOŚ/DOP/2012)

Wersja 2 – po konsultacjach społecznych

Poznań, 6 maja 2013 r.

SPIS TREŚCI

I. Wstęp – ogólne założenia opracowania	3
II. Kryteria wyboru gatunków do form ochrony	5
1. <i>Kryteria wyboru gatunków do ochrony ścisłej</i>	<i>6</i>
2. <i>Kryteria wyboru gatunków do ochrony gatunkowej zwykłej („częściowej”)</i>	<i>7</i>
3. <i>Wybór gatunków, które można pozyskiwać</i>	<i>8</i>
4. <i>Kryteria wyboru gatunków do ochrony strefowej.....</i>	<i>8</i>
5. <i>Kryteria wyboru gatunków do ochrony regionalnej</i>	<i>9</i>
6. <i>Wybór gatunków, które wymagają ochrony czynnej</i>	<i>9</i>
7. <i>Zasady ogólne dotyczące wyboru gatunków do ochrony.....</i>	<i>9</i>
III. Przyporządkowanie gatunków zwierząt do form ochrony	10
1. <i>Ochrona gatunkowa - zwykła („częściowa”) i ścisła</i>	<i>11</i>
2. <i>Gatunki dopuszczone do pozyskiwania</i>	<i>15</i>
3. <i>Ochrona strefowa.....</i>	<i>17</i>
4. <i>Gatunki wymagające ochrony czynnej.....</i>	<i>24</i>
IV. Sposoby ochrony zwierząt	32
V. Zakazy i odstępstwa dla poszczególnych gatunków	34
1. <i>Zakazy dotyczące „dziko występujących zwierząt”</i>	<i>35</i>
2. <i>Zakazy dotyczące „innych niż dziko występujących zwierząt”</i>	<i>39</i>
3. <i>Proponowane do wprowadzenia odstępstwa od zakazów</i>	<i>41</i>
VI. Propozycje zmian w systemie ochrony gatunkowej.....	44
4. <i>Kategorie ochrony.....</i>	<i>44</i>
5. <i>Zróżnicowanie rygorów w zależności od pochodzenia okazów</i>	<i>47</i>
6. <i>Zakresy zakazów</i>	<i>51</i>
7. <i>Odstępstwa od zakazów.....</i>	<i>53</i>
8. <i>Inne wskazane zmiany.....</i>	<i>56</i>
Literatura	58
ZAŁĄCZNIK – Analiza spełnienia kryteriów kwalifikujących do ochrony przez poszczególne gatunki zwierząt	

I. Wstęp – ogólne założenia opracowania

Niniejsze opracowanie zostało przygotowane na zlecenie Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, na potrzeby nowego rozporządzenia w sprawie ochrony gatunkowej. Od czasu opracowania poprzedniej listy chronionych zwierząt upłynęło dziewięć lat, choć samo rozporządzenie zostało zmienione w październiku 2011 r. (poza korektą zasad ochrony, dodano jedynie kilka gatunków). Analiza wykazała, że lista ta wymaga istotnych korekt.

Zasadność pilnego przygotowania projektów nowelizacji rozporządzeń w sprawie ochrony gatunkowej wynika z czterech głównych przyczyn:

- a) zmiany przepisów dotyczących ochrony gatunkowej (powód najważniejszy),
- b) weryfikacji przez praktykę ochrony przyrody rozwiązań przyjętych w roku 2004,
- c) zmiany stanu rozpoznania występowania niektórych gatunków zwierząt w Polsce,
- d) zmiany stanu populacji niektórych gatunków.

Niezależnie od przesłanek merytorycznych, konieczność wydania nowych rozporządzeń w sprawie ochrony gatunkowej wynika ze zmiany ustawy o ochronie przyrody, dokonanej ustawą z 13 lipca 2012 r. o zmianie ustawy o ochronie przyrody oraz niektórych innych ustaw, w wyniku której obecne rozporządzenia mogą zachować ważność nie dłużej niż do końca września 2014 r.

Jeśli chcemy osiągnąć cel nadrzędny, którym jest poprawa bytu i ochrona stanowisk, ostoj i siedlisk najrzadszych i najbardziej zagrożonych gatunków zwierząt występujących w Polsce, należy dostosować obowiązujące przepisy do aktualnej sytuacji, wynikającej z wymienionych wyżej czynników.

Zgodnie z zamówieniem i realną potrzebą, niniejsze opracowanie ma spełnić trzy główne cele:

- wskazać gatunki, które powinny być objęte poszczególnymi rodzajami ochrony gatunkowej,
- zaproponować zasady tej ochrony, w oparciu o obowiązujące przepisy,
- przeanalizować potrzebę i wskazać kierunki kolejnych zmian w przepisach ustawy, w celu zwiększenia skuteczności i racjonalności zasad ochrony gatunkowej.

W celu ustalenia poszczególnych list gatunków, opracowano znowelizowane kryteria ich wyboru, uwzględniające dotychczasowe doświadczenia oraz aktualne przepisy. Następnie w wyniku wstępnej selekcji wybrano ponad 1160 gatunków, które podano szczegółowej analizie pod względem spełniania poszczególnych kryteriów. Na tej podstawie sporządzono propozycje list (patrz rozdział III).

Proponowane w tym opracowaniu nowe zasady ochrony (rozdział IV i V) oparto o obowiązujące przepisy oraz analizę zalet i wad dotychczas stosowanych rozwiązań. W znacznej mierze jest to powrót do koncepcji proponowanej w roku 2003, a więc:

- podział gatunków na trzy grupy: kategorię podlegającą „standardowym” ograniczeniom, kategorię zawierającą gatunki „specjalnej troski”, o bardziej restrykcyjnych zasadach ochrony, oraz niewielką grupę gatunków, których ochrona ma przede wszystkim sprostawać się do kontroli skali ich pozyskania;
- ograniczenie zakazów do minimum, wynikającego z rzeczywistych potrzeb, co wiąże się z ich zróżnicowaniem nie tylko pomiędzy wymienionymi trzema grupami, ale także wewnątrz nich.

Obecne brzmienie przepisów, mimo słuszych założeń przy ich opracowywaniu i kilku dobrych rozwiązań, zawiera też błędy lub luki utrudniające wprowadzenie racjonalnych zasad ochrony. Dlatego w rozdziale VI opracowania omówiono główne zidentyfikowane wady i zaproponowano kierunki ich zmian. Najważniejsze z nich to:

- właściwe i funkcjonalne zdefiniowanie dwóch głównych rodzajów okazów: pochodzących ze środowiska przyrodniczego oraz pochodzących z uprawy lub wyhodowanych w niewoli;
- dostosowanie nazw trzech wydzielonych rodzajów ochrony do powszechnego rozumienia ich znaczenia (np. odpowiednio: „zwykła”, „ściśła” i „częściowa”);
- właściwe pogrupowanie i sformułowanie jednoznacznych zakazów;
- poprawne sformułowanie wyjątków i wyłączeń z zakazów;
- zracjonalizowanie zasad ochrony strefowej.

Opracowanie zostało przygotowane przez zespół specjalistów: zoologów, mających wieloletnie doświadczenie w praktycznej realizacji ochrony przyrody. Podczas prac nad tym opracowaniem prowadzono szerokie konsultacje ze specjalistami od różnych grup taksonomicznych zwierząt. Otrzymywano także liczne postulaty przesyłane z własnej inicjatywy przez przyrodników. Liczbę stanowisk i rodzaj zajmowanych siedlisk oceniono na podstawie danych zawartych w pozycjach literaturowych, ale także np. w wynikach inwentaryzacji gatunków i siedlisk leśnych (strona LP), w oparciu o wyniki badań z zakresu monitoringu przyrodniczego (np. serwis IOP PAN Kraków) oraz własnych danych autorów.

Starano się na bieżąco uzyskiwać opinie i uwagi do założeń i kolejnych etapów projektu, a wszystkie otrzymywane głosy uważnie analizowano. Pierwsza wersja opracowania została poddana przez Generalną Dyрекcję Ochrony Środowiska konsultacjom społecznym, w ramach których zgłoszono wiele propozycji i uwag. Wersja obecna zawiera wyniki analizy tych propozycji. Jednak, że względu na złożoność zagadnienia, projekt rozporządzenia należałoby raz jeszcze poddać szerokim konsultacjom, obejmującym zarówno specjalistów, jak i praktyków ochrony przyrody, a także Państwową Radę Ochrony Przyrody.

II. Kryteria wyboru gatunków do kategorii ochrony

Pierwsza wersja kryteriów wyboru gatunków do objęcia ochroną prawną została opracowana na przełomie lat 2002 i 2003 i przyjęta przez PROP w kwietniu 2003 roku. Na jej podstawie opracowano (z pewnymi wyjątkami) listy gatunków, które zostały objęte ochroną w roku 2004. Tworząc pierwszą listę kryteriów starano się dostosować ją do obowiązujących Polskę przepisów prawa międzynarodowego oraz krajowej ustawy o ochronie przyrody w ówczesnym brzmieniu. Na podstawie tych kryteriów zróżnicowano ochronę gatunkową na częściową i ścisłą, dodatkowo wyróżniając dwie grupy gatunków objętych ochroną ścisłą i nieco różnicując zakazy obowiązujące w odniesieniu do różnych gatunków objętych ochroną ścisłą (głównie w odniesieniu do zwierząt).

Od czasu przyjęcia pierwszej listy kryteriów zmieniły się niektóre zapisy ustawy o ochronie przyrody, w tym kilkukrotnym, znaczącym modyfikacjom uległy postanowienia dotyczące ochrony gatunkowej (ostatnia, najdalej idąca nowelizacja weszła w życie 1 października 2012 r.). Przede wszystkim jednak zaszły istotne zmiany w podejściu do egzekucji przepisów, w tym stosowaniu derogacji od przyjętych zakazów. Ewolucja ta jest przede wszystkim skutkiem przystąpienia Polski do Unii Europejskiej i coraz ściślejszego przestrzegania przepisów wspólnotowych z zakresu przyrody i środowiska. Podział gatunków na grupy o różnych reżimach ochronnych sprawdził się i jest obecnie powszechnie akceptowany, jednak wymaga pilnie głębokiej rewizji, w celu dostosowania do obecnych potrzeb i przepisów. Dotyczy to zarówno zakazów, stosowanych w odniesieniu do poszczególnych gatunków, ale nawet w jeszcze większym stopniu zasad udzielania ogólnych zwolnień oraz indywidualnych derogacji od tych zakazów.

Biorąc to pod uwagę, konieczne stało się znowelizowanie pierwszych kryteriów sprzed prawie dekady. Zmiana zachowuje podział gatunków na objęte ochroną ścisłą, częściową i strefową. Dalsze zróżnicowanie odbywa się na poziomie zakazów i zwolnień od nich, przyporządkowanych do poszczególnych grup gatunków.

Poniższe kryteria podano dyskusji na forum Państwowej Rady Ochrony Przyrody, która opracowała i przyjęła poprzednie kryteria. Dyskutowano je także w gronie ekspertów przygotowujących projekty nowych list chronionych grzybów, roślin i zwierząt, a także uzyskano komentarze od Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska. Uwzględniono zgłoszone propozycje i uwagi. Komisji PROP ds. ochrony roślin i grzybów przyjęła uchwałę rekomendującą te kryteria w imieniu Rady, a komisja ds. ochrony zwierząt nie zgłosiła do nich zastrzeżeń.

Poniższe kryteria uwzględniają wszystkie grupy organizmów, w odniesieniu do których stosuje się ochronę gatunkową, a więc rośliny, grzyby i zwierzęta. Dla zachowania spójności systemu i uniknięcia zmian w numeracji warunków, nie usuwano tutaj kryteriów, które mają zastosowanie wyłącznie lub głównie do roślin i grzybów.

W obecnym porządku prawnym przyporządkowanie gatunków do różnych kategorii ochrony nie jest jedynym czynnikiem decydującym o zasadach i ograniczeniach, które wobec nich obowiązują. Do gatunków zakwalifikowanych do ochrony należy dodatkowo dobrać odpowiednie dla nich zakazy i wyłączenia od nich, spośród tych, które są dopuszczone na podstawie aktualnie obowiązującej ustawy o ochronie przyrody. Dobierając zakazy należy kierować się z jednej strony tym, które z nich mają zastosowanie i znaczenie dla danego gatunku, a z drugiej – uwzględniać potrzebę zrozumiałości i funkcjonalności ochrony prawnej.

1. Kryteria wyboru gatunków do ochrony ścisłej

Do tej kategorii ochrony kwalifikuje się taksony spełniające jeden z następujących warunków:

A) zagrożone w Polsce (najwyższe kategorie IUCN: EXP, EW, CR, EN wg aktualnych czerwonych list i ksiąg gatunków zagrożonych, a w przypadku grup organizmów, dla których nie opracowano jeszcze list zgodnie z obecnymi kategoriami IUCN, zaliczane do starych kategorii: ExP, E i ew. V, jeśli na podstawie współczesnych danych nadal są w wysokim stopniu zagrożone, a także kwalifikujące się do jednej z powyższych kategorii na podstawie oceny eksperckiej), spełniające jednocześnie przynajmniej jeden z następujących warunków:

a) stanowią obiekt pożądania człowieka (lub mogą stać się nim w przewidywanej przyszłości) ze względu na walory estetyczne, kulturowe, kolekcjonerskie lub przydatność gospodarczą,

b) objęcie ich ochroną ścisłą może w istotny sposób zmniejszyć co najmniej jedno z zagrożeń uznawanych za istotne dla tego gatunku,

c) są gatunkami wymarłymi lub prawdopodobnie wymarłymi, które jednak w przypadku odnalezienia resztek rodzimych populacji lub ich reintrodukcji powinny zostać niezwłocznie objęte ochroną prawną, aby zapewnić im skuteczną ochronę;

B) których obowiązek ochrony ścisłej wynika z przepisów międzynarodowych¹, a wypełnienie tego obowiązku nie zostało zapewnione w inny sposób, w tym w szczególności spełniające jeden z następujących warunków:

a) są ptakami występującymi naturalnie na terenie Unii Europejskiej i nie da się pogodzić wypełnienia postanowień Dyrektywy Ptasiej z ochroną częściową tych gatunków (np. nie są wymienione w Załączniku II tej Dyrektywy),

b) są wymienione w Załączniku IV Dyrektywy Siedliskowej,

c) są wymienione w załączniku II Dyrektywy Siedliskowej, ze szczególnym uwzględnieniem gatunków priorytetowych, w przypadku których:

- nie można zapewnić zachowania właściwego stanu ochrony w obrębie wyznaczonych dla nich obszarów Natura 2000, np. ze względu na duże wymagania przestrzenne gatunków, strukturę socjalną populacji lub silne uzależnienie od dopływu osobników spoza tych obszarów, albo

- których zasięg występowania w Polsce jest ograniczony, pomimo istnienia dogodnych siedlisk w granicach znanego historycznego areału ich występowania, a ścisła ochrona gatunkowa może wesprzeć odtworzenie ich populacji w tych siedliskach,

o ile ochrona częściowa, ze względu na bardziej liberalne zasady udzielania derogacji², nie zapewniałaby osiągnięcia celów, dla których mają być objęte ochroną gatunkową.

¹ Podana w tym kryterium lista aktów prawnych nie jest zamknięta, dotyczy to także np. gatunków z załączników 1 i 2 Konwencji Berneńskiej, choć większość z nich jest uwzględniona w Dyrektywie Siedliskowej.

² Uwzględniać należy aktualne przepisy ustawowe dotyczące zasad udzielania derogacji. Oznacza to, np., że w przypadku rodzimych gatunków z załączników 1 i 2 Konwencji Berneńskiej, które nie są ptakami, ani nie znajdują się w Załączniku IV Dyrektywy Siedliskowej, zastosowanie ochrony „częściowej” nie jest dopuszczalne i konieczna jest ochrona ścisła.

Kwalifikując gatunki do tej kategorii ochrony i ustalając dla nich listę zakazów należy uwzględnić aktualną zasadę wynikającą z art. 56 ust. 4 ustawy o ochronie przyrody, tj. że wydanie zezwolenia na odstępstwo od zakazów w stosunku do tych gatunków w celu realizacji inwestycji nie będzie możliwe z powodów wynikających ze „słusznego interesu strony”, lecz wyłącznie z powodów określonych w pkt 1-6 tego ustępu.

2. Kryteria wyboru gatunków do ochrony gatunkowej zwykłej („częściowej”)

Gatunki, które nie kwalifikują się do ochrony ścisłej, ale które spełniają choć jeden z poniższych warunków:

C) zagrożone lub rzadkie w Polsce, zamieszczone na aktualnych czerwonych listach lub w księgach, albo kwalifikujące się tam na podstawie kategorii IUCN wg oceny eksperckiej, jeśli objęcie ich ochroną częściową może w istotny sposób zmniejszyć co najmniej jedno z zagrożeń uznawanych za istotne dla tego gatunku, a nie kwalifikują się do ochrony ścisłej lub ochrona częściowa jest wystarczająca i zakwalifikowanie do ochrony ścisłej nie wpłynie istotnie na jej skuteczność;

D) gatunki stanowiące (lub w przypadku zniesienia trwającej ochrony – mogące stanowić) przedmiot masowej eksploatacji (na cele spożywcze, farmaceutyczne, przemysłowe, ozdobne lub jakiegokolwiek inne), która w przypadku braku kontroli mogłaby zagrozić populacji;

E) obecnie niezagrożone, stosunkowo liczne, a nawet pospolite, niepowodujące istotnych strat gospodarczych ani przyrodniczych, ale na tyle podobne do gatunków silnie zagrożonych, że mogą być z nimi pospolicie mylone, a jednocześnie należące do grupy organizmów narażonych na silną eksploatację (dotyczy przede wszystkim mszaków, porostów i grzybów), o ile objęcie ich ochroną jest racjonalne, w szczególności: egzekwowalne, niepowodujące poważnych strat gospodarczych, mogące rzeczywiście przyczynić się do skuteczniejszej ochrony zagrożonych gatunków podobnych;

F) gatunki (przede wszystkim zwierząt) lokalnie lub regionalnie ekspansywne, które ze względu na swoją liczebność mogą powodować tak duże straty przyrodnicze lub gospodarcze, że ograniczanie liczebności ich populacji może się okazać konieczne, jednak skala, terminy, miejsca lub sposoby tego ograniczania powinny być reglamentowane i monitorowane, aby nie stwarzało to zagrożenia dla tego, lub innych gatunków;

G) w przypadku objęcia ochroną, mogą pełnić rolę gatunków osłonowych dla rzadkich, zagrożonych lub cennych przyrodniczo typów siedlisk oraz innych gatunków – rzadkich lub zagrożonych, ale często trudnych do wykrycia (*przesłanka ta powinna być stosowana w sposób przemyślany i ograniczony do szczególnych przypadków, z uwzględnieniem faktu, że organy ochrony przyrody wydając zezwolenia na odstępstwa analizują wpływ na stan ochrony gatunku chronionego i ich siedliska, jeśli więc czynność nie stanowi zagrożenia dla gatunku, nie ma podstawy do odmowy wydania zezwolenia, a więc taka ochrona może mieć ograniczoną skuteczność; cenne siedliska i trudno rozpoznawalne gatunki rzadkie powinny być przede wszystkim obejmowane ochroną obszarową, którą z drugiej strony łatwiej powołać, gdy na danym obszarze występują gatunki chronione – np. na podstawie tego kryterium*);

H) gatunki pełniące ważne funkcje w ekosystemach lub pożyteczne dla człowieka (w tym gospodarki), których ograniczenie liczebności może być niekorzystne nawet wówczas, gdy skala tego ograniczenia nie będzie stanowiła zagrożenia dla właściwego stanu ochrony gatunku, a wprowadzenie zakazów wynikających z ochrony częściowej może przyczynić się do ograniczenia zagrożeń dla tych gatunków;

I) których obowiązek ochrony lub reglamentacji pozyskania wynika z przepisów międzynarodowych (np. gatunki z załącznika II Dyrektywy Siedliskowej), a jednocześnie zachodzą obie poniższe przesłanki:

a) wypełnienie obowiązku skutecznej ochrony nie zostało wystarczająco zapewnione w inny sposób, w szczególności poprzez objęcie ochroną ścisłą, uznanie za gatunek łowny, wyznaczenie dla ich ochrony obszarów Natura 2000,

b) zakazy i ograniczenia wynikające z ochrony częściowej i zasady udzielania derogacji od nich są wystarczające dla wypełnienia zobowiązań międzynarodowych, w szczególności nie obowiązuje wobec danego gatunku zasada, że wydanie zezwoleń na odstępstwo od zakazów w stosunku do tych gatunków w celu realizacji inwestycji jest dopuszczalne tylko ze względu na konieczne wymogi nadrzędnego interesu publicznego.

3. Wybór gatunków, które można pozyskiwać

Pozyskiwanie (w rozumieniu art. 5 pkt 15 list a ustawy o ochronie przyrody, czyli zbiór okazów gatunków chronionych lub ich części ze stanowisk naturalnych do celów gospodarczych) można dopuścić w stosunku do tych gatunków objętych ochroną gatunkową („częściową”), które spełniają kryterium D lub E, a ograniczone, reglamentowane i monitorowane pozyskanie może być dopuszczone przy zachowaniu właściwego stanu ochrony tego gatunku, a także (w przypadku gatunków spełniających jednocześnie kryteria E, G i H) przy zachowaniu celów przyrodniczych, dla których objęto je ochroną.

4. Kryteria wyboru gatunków do ochrony strefowej

Do tej kategorii mogą być zaliczane gatunki objęte ochroną ścisłą, a w wyjątkowych przypadkach także częściową (jeśli zostały do niej zakwalifikowane na podstawie kryterium C lub D), które spełniają jednocześnie jedno z następujących kryteriów:

J) jednym z głównych zagrożeń dla tych gatunków jest niszczenie ich ostoi, stanowisk, miejsc rozrodu lub regularnego przebywania, albo niepokojenie przez ludzi w tych miejscach, a jednocześnie możliwe jest zidentyfikowanie, wyznaczenie w terenie i wyłączenie z normalnego użytkowania na tyle dużej liczby tych miejsc, aby ta forma ochrony mogła mieć istotne znaczenie dla populacji tych gatunków;

K) gatunki te są charakterystyczne dla rzadkich i zagrożonych siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk innych – wymagających ochrony – gatunków i objęcie ochroną ich ostoi, stanowisk, miejsc rozrodu lub regularnego przebywania może się w znaczący sposób przyczynić do ochrony tych siedlisk (pojęcia: siedlisko przyrodnicze i siedlisko gatunku użyto tu w znaczeniu ustawowym).

5. Kryteria wyboru gatunków do ochrony regionalnej

Do kategorii obejmującej gatunki objęte ochroną na terenie województwa, na mocy zarządzenia regionalnego dyrektora ochrony środowiska, można kwalifikować gatunki, które nie znalazły się na listach z kategorii 1 lub 2, spełniające oba następujące kryteria:

L) zmniejszająca się, względnie stabilna lub nierozpoznana pod względem dynamiki populacja tych gatunków na terenie danego województwa jest tak nieliczna lub ma tak małą liczbę znanych stanowisk, że wg współczesnej wiedzy może to stanowić zagrożenie dla ich istnienia w tym regionie;

M) co najmniej jedno istotne dla nich zagrożenie może być zmniejszone dzięki objęciu ochroną prawną.

6. Wybór gatunków, które wymagają ochrony czynnej

PROP nie ustanowiła specjalnych kryteriów, kwalifikujących gatunki do ochrony czynnej. Wskazanie tych gatunków w rozporządzeniu nie pociąga za sobą żadnych skutków prawnych. Zgodnie z art. 60 ust 1 i 2 ustawy, odpowiedni organ jest obowiązany podjąć działania ochrony czynnej, w przypadku powstania takiej potrzeby, w odniesieniu do każdego gatunku chronionego. Zgodnie z zasadami techniki prawodawczej oraz wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego, akty prawne nie powinny zawierać treści bez znaczenia normatywnego, a jedynie o walorze edukacyjnym. Dlatego proponujemy zniesienie obowiązku zaznaczania tych gatunków w rozporządzeniu (patrz rozdział VI).

Na potrzeby niniejszego opracowania wyboru gatunków, które wymagają ochrony czynnej, dokonano na podstawie oceny eksperckiej, z uwzględnieniem wymagań siedliskowych oraz zidentyfikowanych zagrożeń dla danych gatunków. Wskazano tu przede wszystkim gatunki, których występowanie jest ograniczone do siedlisk o charakterze nietrwałym, zanikających w wyniku sukcesji, a także gatunki, które mogą wymagać reintrodukcji, niezależnie od proponowanej kategorii ochrony. Należy jednak pamiętać, że zgodnie z aktualnym brzmieniem ustawy, w rozporządzeniu można to zaznaczyć jedynie w stosunku do tych gatunków zwierząt, które ostatecznie zostaną zakwalifikowane do ochrony ścisłej.

7. Zasady ogólne, dotyczące wyboru gatunków do ochrony

W przypadku wszystkich list ochroną nie powinno się obejmować gatunków obcych, chyba że spełniona jest jedna z następujących przesłanek:

- obowiązek ochrony wynika z przepisów międzynarodowych;
- jednym z istotnych zagrożeń dla gatunku jest komercyjne użytkowanie lub kolekcjonerstwo, a zakazy dotyczyć będą jedynie czynności związanych z przewożeniem przez granicę, kupnem, sprzedażą albo innym wykorzystywaniem do celów zarobkowych, lub z posiadaniem (dotyczy przede wszystkim gatunków europejskich);
- gatunek jest od dawna (ponad 500 lat) zdomowiony.

Na etapie przygotowywania rozporządzenia należy przygotowywać listy z wyszczególnieniem wszystkich gatunków lub w razie potrzeby niższych jednostek systematycznych. Jednak w samym rozporządzeniu należy dążyć do tego, aby poszczególne listy były możliwie krótkie i czytelne. W tym celu, jeśli ochroną w

ramach danej listy obejmuje się całe rodzaje, rodziny lub wyższe grupy systematyczne (w znaczeniu – wszystkie występujące w Polsce gatunki z tych jednostek), nie należy wpisywać na listę wszystkich gatunków, lecz łącznie całą grupę (np.: gady – wszystkie gatunki). Dopuszczalne jest także podawanie większych grup, z zaznaczeniem wyjątków. Jeśli jednak daną wyższą jednostką systematyczną na liście reprezentuje tylko jeden gatunek – należy wpisać nazwę tego gatunku.

III. Przyporządkowanie gatunków zwierząt do form ochrony

Wykorzystując kryteria opisane w rozdziale II, szczegółowej analizie poddano ponad 1170 gatunków zwierząt. Były to w pierwszej kolejności wszystkie gatunki, które były do tej pory objęte ochroną gatunkową, a także wybrane taksony, które na podstawie aktualnej wiedzy mają wysoki stopień zagrożenia w Polsce. W analizie uwzględniono także zwierzęta, których propozycja objęcia ochroną pojawiła się w trakcie konsultacji prowadzonych na potrzeby niniejszego opracowania. Niezbędne było także uwzględnienie gatunków obcych, w stosunku do których Polska ma obowiązek wprowadzić pewne ograniczenia na podstawie prawa wspólnotowego. W tabeli 1 przedstawiono zestawienie statystyczne proponowanych zmian.

Tabela 1. Statystyczne zestawienie proponowanych zmian na listach zwierząt objętych ochroną gatunkową.

	Nowe - do ochr. ścisłej	Nowe - do ochr. „częśc.”	Przesunięte ze ścisłej do „częśc.”	Przesunięte z „częśc.” do ścisłej	Usunięte z ochr. ścisłej	Bez zmian w ścisłej	Bez zmian w „częśc.”
Gatunki rodzime							
ssaki		3	15	1		48	6
ptaki	4	10				424	9
gady			5			5	
płazy			8			10	
ryby	2	3	23		1	5	
owady			108		12	50	4
inne bezkręgowce	8	12	20			26	2
razem gat. rodzimych	14	28	179	1	13	568	23
ssaki	21						
ptaki	b.d.				4		
gady	79						
płazy	38						
ryby	8						
owady	50						
inne bezkręgowce	33						
razem gat. obcych	229+				4		
ŁĄCZNIE	243+	28	179	1	17	568	23

Jakkolwiek niektóre gatunki wykazują różnice w liczebności stanowisk i stopniu zagrożenia w różnych regionach Polski, uznano, że obecnie (na podstawie analizy wykonywanej w skali kraju) brak przesłanek wskazujących, że powinny zostać – na podstawie wspomnianych kryteriów – rekomendowane do ochrony regionalnej. Wyniki podobnej analizy na poziomie województwa, uwzględniającej ostateczne listy

gatunków chronionych w całym kraju, mogą być w przyszłości inne, zwłaszcza w przypadku korekty przepisów dotyczących tej kategorii ochrony (patrz rozdział VI).

W kolejnych podrozdziałach podano i pokrótce omówiono propozycje gatunków zwierząt do objęcia pozostałymi kategoriami ochrony gatunkowej, przewidzianymi w ustawie. Dokładniejsze wyniki analizy spełnienia przez poszczególne gatunki kryteriów kwalifikujących znajdują się w zestawieniu, stanowiącym załącznik do niniejszego opracowania.

1. Ochrona gatunkowa – zwykła („częściowa”) i ścisła

Jak zaznaczono we wstępie i omówiono bardziej szczegółowo w rozdziale VI, obecny podział gatunków na objęte ochroną „ścisłą” i „częściową”, wynikający z przepisów ustawy, daleko odbiega od powszechnej percepcji tych pojęć oraz pierwotnych założeń tego podziału. Obecne zasady dotyczące ochrony „ścistej” zbliżone są do tych, które w rozporządzeniach z roku 2004 dotyczyły gatunków „specjalnej troski”, oznaczonych w rozporządzeniach znakiem „1”. Ochrona częściowa była wydzielana dla gatunków, które mogą być pozyskiwane lub w przypadku których może być potrzebna redukcja w celu ograniczania szkód przyrodniczych lub gospodarczych. Rozciągnięcie tego pojęcia na wiele innych gatunków, podlegających „normalnym” ograniczeniom, wynikającym z potrzeb ich ochrony, byłoby mylące zarówno dla ogółu społeczeństwa jak i praktyków ochrony przyrody. Dlatego zdecydowanie postulujemy korektę tego nazewnictwa. W niniejszym rozdziale odniesienia do ochrony „częściowej” lub „zwykłej” dotyczą tej samej formy – innej niż ochrona „ścista”.

W stosunku do obowiązującego rozporządzenia dotyczącego ochrony zwierząt proponujemy kilka istotnych zmian. Najdalej idąca korekta polega na dodaniu do list gatunków chronionych wszystkich nierodzimych gatunków z Załącznika 4 Dyrektywy Siedliskowej, oraz europejskich, nierodzimych ptaków, gdyż Polska ma obowiązek wprowadzić w stosunku do nich co najmniej zakaz handlu okazami pochodzącymi z wolności (w przypadku ptaków – również innych zakazów wymienionych w art. 5 Dyrektywy Ptasiej). W przypadku ptaków nie wymieniano wszystkich obcych gatunków z nazwy, lecz potraktowano je łącznie. Lista gatunków ptaków występujących naturalnie w Europie nie jest stała, co wynika między innymi z pojawów wcześniej niestwierdzanych gatunków, zalatujących spoza Europy.

Przykładowo - w przypadku ssaków, nie usunięto z listy żadnego gatunku, zaproponowano dodanie 3 nowych rodzimych oraz 21 obcych (przy czym walenie traktowane są jako jedna pozycja) z Zał. IV Dyrektywy Siedliskowej. 1 gatunek przeniesiono z ochrony częściowej do ścistej, 15 gatunków dotychczas objętych ochroną ścisłą przeniesiono do zwykłej („częściowej”).

Proponuje się przeniesienie z ochrony ścistej do częściowej 4 gatunków ptaków – bernikli kanadyjskiej *Branta canadensis*, gęsiówki egipskiej *Alopochen aegyptiaca*, mandarynki *Aix galericulata* oraz sterniczki jamajskiej *Oxyura jamaicensis*. Są to gatunki obce faunie Polski, introdukowane przez człowieka, które utworzyły samodzielnie rozmnażające się populacje w Europie i wykazują dużą ekspansywność (niekoniecznie jeszcze w Polsce). Konieczne może się okazać ograniczanie ich ekspansji – np. poprzez wyłapywanie.

Proponujemy usunięcie z listy gatunków łownych i objęcie ochroną ścisłą następujących gatunków ptaków: cyraneczka *Anas crecca*, głowienka *Aythya ferina*, czernica *Aythya fuligula*, łyska *Fulica atra*. Populacja czernicy, głowienki i łyski

wykazuje silny trend spadkowy (dotyczy to zarówno populacji lęgowej jak i migrującej) co jest potwierdzone zarówno wynikami na wybranych dokładnie badanych powierzchniach (np. Sikora et al. 2001, Osojca 2005, Sikora et al. 2007, Ławicki et al. 2009, Wylegała et al. 2010, Brzeziński et al. 2012, Wylegała et al. 2012a, Wylegała et al. 2012b) jak i w badaniach monitoringowych prowadzonych w skali ogólnopolskiej przez GIOŚ (<http://monitoringptakow.gios.gov.pl>). Cyraneczka to w Polsce gatunek, którego liczebność całkowita jest nieznana, a trend malejący, nie wiadomo, czy kontynuowany (Tomiałojć & Stawarczyk 2003, Sikora et al. 2007). W Polsce nie ma dobrych danych monitoringowych o stanie populacji tego gatunku, nie jest więc zagwarantowane, że eksploatacja łowiecka mu nie szkodzi. Polowania na wymienione wyżej trzy gatunki kaczek stanowią też zagrożenie dla podobnych, zagrożonych i chronionych gatunków, które w praktyce są często nieodróżniane podczas polowań.

Spośród płazów, które w Polsce reprezentowane są przez 18 gatunków (w tym jeden mieszaniec międzygatunkowy), 8 gatunków zaproponowano do przeniesienia z ochrony ścisłej do częściowej – są to: ropucha szara, żaba wodna, żaba jeziorkowa, żaba śmieszka, żaba trawna, traszka górską, traszka zwyczajna i salamandra plamista.

W przypadku gadów, które reprezentowane są przez 10 gatunków (w tym jeden nowy gatunek, stwierdzony w Polsce po raz pierwszy w roku 2009 – zaskroniec rybołów), 5 gatunków zaproponowano do przeniesienia z ochrony ścisłej do częściowej – są to: padalec zwyczajny, zaskroniec zwyczajny, jaszczurka zwinka, jaszczurka żyworodna i żmija zygzakowata. Dla trzech gatunków gadów (wąż Eskulapa, gniewosz plamisty oraz żółw błotny) podtrzymano propozycję objęcia ich ochroną strefową.

Zaproponowano też do dodania do ochrony ścisłej dwa gatunki ryb: głowacicę *Hucho hucho* – wyłącznie w zlewni Dunaju, a także jesiotra ostronosego *Acipenser oxirhynchus* – gatunek z załącznika IV Dyrektywy Siedliskowej. Do ochrony „częściowej” zaproponowano trzy gatunki ryb: taśmiaka długiego *Lumpenus lampraeformis*, świnkę *Chondrostoma nasus* i certę *Vimba vimba*. Babkę czarną *Gobius niger* zaproponowano do usunięcia spod ochrony.

Zaproponowano wyłączenie spod ochrony 12 gatunków owadów, które do tej pory były pod ochroną ścisłą. Dotyczy kałużnic – czarnej i czarnozielonej, w przypadku których z uwagi na ich mobilność nie istnieje możliwość prowadzenia ochrony ukierunkowanej na te konkretnie gatunki i ich siedliska (stanowiska), a także 10 gatunków pospolitych chrząszczy: borodzieja próchnika, ciółka i 8 przedstawicieli rodzaju biegacz, 108 gatunków przesunięto do ochrony częściowej. Spośród innych grup bezkręgowców w opracowaniu zawarto propozycję włączenia do ochrony aż 20 gatunków (w tym 8 do ochrony ścisłej). Dwa gatunki poczwarówek zaproponowano do wyłączenia spod ochrony, gdyż w opinii eksperta wszystkie ich stanowiska są wystarczająco chronione na terenie Tatrzańskiego Parku Narodowego.

Wprowadzenie na listę nowych gatunków wynikało z kilku różnych przyczyn. Najczęstszą było nieuwzględnienie na poprzedniej liście szeregu gatunków wg aktualnej wiedzy bardzo rzadkich, zagrożonych wyginięciem, znanych z pojedynczych stanowisk, w przypadku których ochrona gatunkowa może wspomóc ich zachowanie. Propozycja objęcia ochroną dotyczy przede wszystkim taksonów związanych z dość rzadkimi i zagrożonymi siedliskami i zbiorowiskami.

Niektóre propozycje wynikają też ze znalezienia nowych gatunków dla Polski, np. rzadkich w Europie i Polsce. W lipcu 2009 roku, na południu Polski w dolinie Olzy, pomiędzy miejscowościami Kaczyce Górne i Brzezówka, po raz pierwszy stwierdzono w Polsce obecność zaskrońca rybołowa *Natrix tessellata*. Obserwowany osobnik najprawdopodobniej pochodził ze stabilnej, choć znajdującej się poza stałym zasięgiem występowania gatunku, izolowanej populacji tego węża w okolicach czeskiego miasta Haviřov, oddalonego zaledwie 9,5 km od miejsca stwierdzenia gatunku w Polsce.

Należy tu zaznaczyć, że samo wpisanie gatunku na czerwoną listę z wysoką kategorią zagrożenia nie kwalifikuje taksonu do ochrony gatunkowej. Nie proponujemy np. tej formy ochrony w odniesieniu do gatunków rzadkich, ale trudnych do znalezienia i do identyfikacji, wystarczająco chronionych przez różne formy ochrony obszarowej, albo gatunków, które na podstawie aktualnych danych można uznać za rozpowszechnione w Polsce, często spotykane, czasem wręcz pospolite, np.: niektóre gatunki chrząszczy z rodzaju biegacz *Carabus*: *C. auratus*, *C. cancellatus*, *C. arvensis*, *C. nemoralis*, *C. hortensis*, *C. linnaei*, *C. violaceus*, *C. granulatus*.

Wyniki analizy spełnienia przez poszczególne gatunki kryteriów, o których mowa w rozdziale II, oraz wynikające z tego przyporządkowanie do różnych form ochrony, przedstawiono w załączniku do opracowania.

Dla zwiększenia przejrzystości list gatunków chronionych i łatwości korzystania z nich może być wskazane wpisywanie w niektórych pozycjach całych rodzajów (z ewentualnymi wyjątkami). Grupowanie w ten sposób gatunków zwierząt w rozporządzeniu może skrócić listę w załącznikach nawet o kilkaset pozycji.

W związku z tym, że w odniesieniu wszystkich obcych polskiej florze gatunków zwierząt z Załącznika IV Dyrektywy Siedliskowej proponowane są jednakowe zakazy, a do Załącznika Dyrektywy można się odwołać, proponujemy zamieszczenie ich wszystkich w jednej pozycji na liście gatunków objętych ochroną gatunkową ścisłą: „pozostałe gatunki zwierząt wymienione w Załączniku IV Dyrektywy Siedliskowej UE, niewystępujące naturalnie na terenie Polski” (nie można użyć tu pojęcia „gatunki obce”, ze względu na obecne, zawężające brzmienie definicji tego pojęcia w art. 5 pkt. 1c ustawy o ochronie przyrody).

Podobnie w jednej pozycji można ująć większość nierodzimych gatunki ptaków, występujące na terenie Unii Europejskiej, chronione na mocy Dyrektywy Ptasiej (z wyjątkiem czterech proponowanych do ochrony częściowej, ze względu na ich potencjalną inwazyjność na terenie Europy i Polski). Za rodzime gatunki ptaków uznano te, które w spisie ptaków występujących w Polsce na stronie Komisji Faunistycznej Polskiego Towarzystwa Zoologicznego (www.komisjafaunistyczna.pl) zostały przypisane do kategorii A (gatunki obserwowane w stanie dzikim przynajmniej raz od 01.01.1951 - pojaw naturalny) lub B (gatunki obserwowane w stanie dzikim w latach 1801-1950 - pojaw naturalny, status dawny).

W tabeli 2 przedstawiono, na jakich publikacjach oparto nazewnictwo naukowe większości analizowanych gatunków. Wymienione gatunki należy traktować w rozumieniu, w jakim występują w tych pozycjach literaturowych.

Tabela 2. Lista referencyjna dla przyjętej systematyki

L.p.	Publikacja	Taksony, których nazwy przyjęto w oparciu o te pozycje
1	Frost, Darrel 2011	płazy rodzime (w stosunku do płazów gatunków obcych oparto się o nazewnictwo wykorzystywane w załącznikach Dyrektywy Siedliskowej).
2	Uetz 2012	gady rodzime (w stosunku do gadów gatunków obcych oparto się o nazewnictwo wykorzystywane w załącznikach Dyrektywy Siedliskowej).
3	Razowski 1990-1997	wszystkie gatunki krajowych owadów
4	Bogdanowicz W., Chudzicka E., Pilipiuk I., Skibińska E., 2004	Annelida
5	Bogdanowicz W., Chudzicka E., Pilipiuk I., Skibińska E., 2008	przynależność gatunków do rodzin należących do: Malacostraca, Branchiopoda, Arachnida, Gastropoda (z wyjątkami poniższymi), Bivalvia (z wyjątkami poniższymi, występujące w Polsce
6	European Register of Marine Species: http://www.marbef.org	przynależność gatunków do rodzin należących do: morskie Gastropoda występujące w Polsce z rodziny: Limapontiidae, Rissoidae, morskie Bivalvia niewystępujące w Polsce: <i>Pinna nobilis</i> , <i>Litophaga litophaga</i> , <i>Patella ferruginea</i> , <i>Macoma calcarea</i> . Morskie Gastropoda niewystępujące w Polsce: <i>Gibbula nivosa</i> ; przynależność gatunków do rodzin należących do: morskie Bivalvia występujące w Polsce z rodziny: Cardiidae, Astartidae; morskie ryby
7	Integrated Taxonomic Information System http://www.itis.gov/	przynależność gatunków do rodzin należących do: Cnidaria
8	Fauna Europea http://www.faunaeur.org/	- przynależność i nazewnictwo gatunków owadów niewystępujących w Polsce - przynależność i nazewnictwo gatunków z rodzin: Malacostraca, Arachnida, słodkowodne Bivalvia: niewystępujące w Polsce - ssaki
9	Witkowski i in. 2009	- ryby słodkowodne
10	Komisja Faunistyczna Sekcji Ornitologicznej Polskiego Towarzystwa Zoologicznego http://www.komisjafaunistyczna.pl/	wszystkie gatunki ptaków występujących w stanie dzikim w Polsce

2. Gatunki dopuszczone do pozyskiwania

W aktualnie obowiązującym rozporządzeniu pozyskiwanie dopuszczone jest w odniesieniu do 5 gatunków.

W związku z niewielką skalą legalnego pozyskiwania i zagrożeniem, jakie to powoduje, proponujemy odstąpić od pozyskiwania 4 gatunków owadów (trzmieli i mrówek). Dopuszczalne powinno być jedynie chwytanie niewielkich liczb rodzin na podstawie odpowiedniego zezwolenia, w celu zakładania hodowli opartych o zwierzęta o pochodzeniu krajowym.

Proponujemy również zmianę podejścia do pozyskiwania winniczka. Zamiast automatycznego wyłączenia województw z pozyskiwania w pewnych latach, proponujemy, by zezwolenia mogły być wydawane jedynie na pozyskiwanie z populacji podlegających monitoringowi. Kontrole liczebności na terenach podległych poszczególnym regionalnym dyrekcjom ochrony środowiska prowadzone powinny być przynajmniej raz na 5 lat. W razie potrzeby rdoś z danego województwa będzie mógł wprowadzić ograniczenia w pozyskaniu okazów winniczka.

Proponujemy zróżnicowanie rozmiarów muszli w różnych regionach Polski. Z badań K. Stępczaka (1976) wynika, że muszle ślimaka winniczka wykazują zróżnicowanie wielkości w poszczególnych regionach kraju. Populacje złożone z największych okazów występują głównie na obszarach południowo-wschodniej Polski. Im większe są winniczki, tym większy procent kwalifikuje się do odłowu, dlatego eksploatacja zagraża przede wszystkim populacjom złożonym z dużych osobników. Ponadto na terenach, na których winniczek współwystępuje ze ślimakiem żółtawym *Helix lutescens* (południowo-wschodnia Polska) – który jest nieco mniejszy [szerokość muszli 26.9-32.1, średnica 22.5-26,9 (Koralewska-Batura, 2002)] większe rozmiary graniczne lepiej chronią przed omyłkami (celowymi bądź nie) w zbieraniu również dużych osobników tego chronionego ślimaka.

Proponujemy zmianę czasu pozyskiwania winniczka – optymalnym miesiącem jest maj. Wówczas na pewno zakończone jest już zimne przedwiośnie, po którym winniczki są najbardziej aktywne. Wcześniejsze połowy mogą się zakończyć fiaskiem z powodu braku aktywnych ślimaków (np. w 2012 r.). Z kolei zbiór po 31 maja może stanowić poważne zagrożenie dla populacji, gdyż może doprowadzić do odłowienia z populacji osobników młodych, które nie brały udziału w rozrodzie, a intensywne żerowanie po okresie hibernacji sprzyjało zwiększeniu rozmiarów muszli. Majowy termin nie jest nowy – był już wprowadzony do propozycji zasad ochrony gatunkowej przygotowanych 9 lat temu.

Proponujemy też zapis: „Wyłącznie w maju, chyba że wyniki monitoringu uzasadnią potrzebę zmiany tego okresu, trwającego nie dłużej niż 31 dni.” Pozwoli to odpowiedniemu rdoś na zmianę okresu połowów pod warunkiem uprzedniej oceny skutków takiej decyzji.

Wskazany jest monitoring eksploatowanych populacji. W ramach tego monitoringu należy m.in. sprawdzić, czy populacje nie karleją w wyniku ciągłego usuwania z nich osobników największych. Jeśli zostanie stwierdzone karlenie, należy czasowo zmniejszyć pozyskanie ślimaków winniczków lub jeszcze zwiększyć rozmiary muszli, od których będzie można poławiać. Monitoring powinien być realizowany z wykorzystaniem metody wypatrywania w siedliskach, w których występuje ślimak winniczek, w okresie największej aktywności winniczka, zarówno jeśli chodzi o porę roku (wiosna), jak i dnia (ranek, przed wyschnięciem rosy) (Stępczak, 1976, Błoszyk i

in. 2010). Sposób organizacji i podmiot odpowiedzialny za realizację monitoringu pozostawiamy do ustalenia przez rdos-ie. Jednym z rozwiązań może być zobligowanie do tego w warunkach zezwolenia podmiotów prowadzących eksplorację, wg ściśle określonej metodyki, przy wyrywkowej kontroli.

Rozważano również możliwość dopuszczenia pozyskiwania ze środowiska okazów pijawki lekarskiej. Z uwagi na stopień zagrożenia tego gatunku w Polsce od koncepcji tej jednak odstąpiono. Podobnie jak w przypadku wspomnianych powyżej trzmieli czy mrówek, okazy pijawki lekarskiej będzie można na podstawie odpowiedniego zezwolenia pobrać z wolności, w celu założenia hodowli. Nie dopuszcza się handlu okazami pochodzącymi z wolności.

Nie przewiduje się uchylenia zakazów dotyczących pozyskiwania w celu hodowli dla innych gatunków mięczaków, pajęczaków i skorupiaków.

Listę gatunków, których ograniczone pozyskiwanie proponuje się dopuścić, a także dozwolone sposoby tego pozyskiwania, przedstawia tabela 3.

Tabela 3. Gatunki zwierząt, dla których można dopuścić pozyskiwanie, oraz sposoby tego pozyskiwania

L.p.	Gatunek		propozycja dozwolonych sposobów pozyskiwania
	nazwa naukowa	nazwa polska	
Gastropoda - ślimaki			
Helicidae - ślimakowate			
1	<i>Helix pomatia</i>	ślimak winniczek	<p>Pozyskane wyłącznie w maju, chyba że wyniki monitoringu uzasadnią potrzebę zmiany tego okresu, trwającego nie dłużej niż 31 dni, z populacji podlegających monitoringowi. Rozmiar ochronny: w województwach: opolskim, śląskim, małopolskim, kieleckim, podkarpackim i lubelskim średnica muszli poniżej 31 mm, na pozostałych obszarach – poniżej 30 mm.</p> <p><i>W celu maksymalnego wykorzystania zasobów populacji, przy równoczesnym zachowaniu ich dobrej kondycji, regionalne dyrekcje ochrony środowiska powinny raz na 5 lat przeprowadzić (ew. zlecić lub nakazać) badania monitoringowe, na podstawie wyników których wprowadzą konieczne ograniczenia na terenie danego województwa na następne 5 lat.</i></p>

3. Ochrona strefowa

Sugerujemy dodanie do ochrony strefowej kilku gatunków zwierząt. Proponujemy m.in. dodanie chrząszcza zagłębia bruzdkowanego *Rhyssodes sulcatus*, który jest jednym z najrzadziej występujących chrząszczy saproksylofagicznych Polski, umieszczonego w załącznikach 2 i 4 Dyrektywy Siedliskowej, z kategorią zagrożenia EN. Zgodnie z aktualną wiedzą występuje obecnie w Puszczy Białowieskiej, Roztoczańskim Parku Narodowym, rezerwacie „Jata” na Lubelszczyźnie, w Górach Świętokrzyskich, rezerwacie „Las Murckowicki” i w okolicy, w Puszczy Knyszyńskiej – rez. „Góra Pieszczana” koło Hrubieszowa i w Nadleśnictwie Bircza, na Pogórzu Przemyskim. Gatunek charakterystyczny na pozostałości lasów naturalnych. Dla skutecznego zachowania wymaga ścisłej ochrony całego ekosystemu. Jakakolwiek ingerencja mu szkodzi. Jest stosunkowo łatwy do odnalezienia, oznaczenia i monitoringu. Jest dobrym gatunkiem parasolowym (jego zasięg zawiera w sobie m.in. stanowiska ponurka Schneidera *Boros schneideri*, jak również wielu innych rzadkości, które ze względu na trudną wykrywalność nie są proponowane do ochrony (np. *Lacon lepidopterus* – kategoria CR). Objęcie stanowisk jego występowania ochroną strefową pozwoli na jego racjonalną ochronę, poprzez zabezpieczenie dotychczasowych i powstawanie nowych mikrosiedlisk, cennych także dla wielu innych zagrożonych gatunków (Sienkiewicz 2012).

W przypadku ptaków do ochrony strefowej proponujemy dodać puszczyka mszarnego *Strix nebulosa*. Od 2010 r. jest to lęgowy gatunek w Polsce. W roku 2012 stwierdzono już 8 lęgowych par w lasach Sobiborskich i Lasach Włodawskich na Lubelszczyźnie (dane LTO). Jest to gatunek bardzo nieliczny w Europie (1000-2000 par), występujący głównie w Finlandii. Niewielkie populacje występują również na Białorusi i Ukrainie. Gatunek ten przywiązany jest do miejsc lęgowych, a jednym z zagrożeń jest wycinanie drzewostanów, w których gniazduje.

Postulujemy o zwiększenie strefy ochronnej ścisłej dla bociana czarnego *Ciconia ciconia* do 200 m. Bocian czarny należy do gatunków o dość dużej antropofobii, a dodatkowo po obserwowanym w latach 1980.-1990. wzroście liczebności w ostatnim czasie obserwuje się regres populacji w Polsce, m.in. na Pomorzu Zachodnim, na Podlasiu i Lubelszczyźnie (Sikora et al. 2007).

Proponujemy także zmiany dotyczące funkcjonowania stref ochronnych dla leśnych kuraków – głuszca i cietrzewia. Zaproponowane zmiany to wydłużenie terminów ochrony okresowej do końca lipca, wprowadzenie stref ochrony okresowej w miejscach zimowania oraz objęcie w okresie lęgowym nie tylko tokowisk ale także miejsc rozrodu. Obecne terminy ochrony okresowej (do 31 maja) nie obejmują całego okresu toków, a jednym z wykazywanych silnych zagrożeń dla tych gatunków (zwłaszcza w warunkach górskich) jest płoszenie przez narciarzy i turystów w okresie zimowym. Strategia zimowania kuraków leśnych oparta jest na zasadzie minimalizowania strat energetycznych poprzez długie okresy odpoczynku. Zakłócanie tego rytmu poprzez częste płoszenie powoduje zwiększenie strat energetycznych, a w efekcie mniejszą przeżywalność w okresie zimy, a nawet opuszczanie tradycyjnych ostoi.

Z ssaków do ochrony strefowej proponujemy dodać wszystkie rodzime gatunki fok: fokę szarą *Halichoerus grypus*, fokę pospolitą *Phoca vitulina* oraz fokę obrączkowaną *Phoca hispida*. Jest to gatunek zagrożony na polskim wybrzeżu (kategoria EN – Głowaciński, 2002). Zakłócenia spokoju i bezpieczeństwa w siedliskach lądowych i

morskich wymienione jest jako jedno z najważniejszych zagrożeń dla tego gatunku (Gójska i in., 2012). Na lądzie miejsca wolne od obecności ludzi są niezbędne fokom szarym w czasie rozrodu, „godów”, linienia oraz odpoczynku. Płoszenie w tych okresach może skutkować osłabieniem osobników, nieprzystępowaniem do rozrodu lub śmiercią młodych. Objęcie tego gatunku ochroną strefową jest proponowane w projekcie Programu ochrony foki szarej (wersja ostateczna z 19.12.12). Rozmiary stref i terminy ochrony przyjęto za tym Programem. Foki potrzebują spokojnych miejsc na lądzie do odpoczynku w ciągu całego roku. W Programie przyjęto, że w takich celach (poza okresami rozrodu i linienia) wystarczający jest dystans 300 m. Jednak w miejscach linienia i rozrodu, w czasie, gdy zachodzą te procesy foki są szczególnie wrażliwe na niepokojenie, na które reagują ucieczką. Potrzeba ochrony w okresie rozrodu jest zrozumiała. W okresie linienia foki przebywają w dużych skupiskach na lądzie. Płoszenie ich w tym okresie zaburza naturalne biologiczne potrzeby: odpoczynek, „społeczne” powiązania budowane w różnowiekowych i różnopłciowych agregacjach, grupowe termoregulacje. Nie pozwala to zwierzętom na wystarczające zbilansowanie wydatków energetycznych (Gójska i in., 2012). Dlatego rozmiar strefy od miejsc rozrodu i linienia powinien być większy we wrażliwym okresie.

W przypadku nietoperzy uważamy, że dotychczasowa strefa całoroczna przy obecnych zapisach ustawowych jest nieracjonalna. Ustanowienie strefy wiąże się z zakazem przebywania ludzi, a w większości zimowisk, zwłaszcza antropogenicznych, nie ma przeszkód, żeby je udostępniać poza okresem hibernacji nietoperzy, np. na potrzeby ruchu turystycznego. Często bowiem są to miejsca o znaczeniu historycznym. Pojawiły się wprawdzie obawy, że skrócenie ochrony strefowej z całorocznej do okresowej może zagrozić wprowadzaniem poza okresem ochrony niekorzystne zmiany w zimowiskach nietoperzy, jednak to byłoby łamaniem zakazu niszczenia siedlisk i ostoi. Dlatego proponujemy dla nietoperzy wprowadzenie okresowej ochrony strefowej jako rozwiązanie adekwatne do rzeczywistych potrzeb ochrony, a przy tym nie wprowadzające dodatkowych, nieracjonalnych ograniczeń w użytkowaniu obiektów.

W tabeli 4 przedstawiono gatunki zwierząt kwalifikujące się do ochrony strefowej oraz proponowane rozmiary stref oraz terminy ochrony okresowej.

Tabela 4. Gatunki zwierząt, dla których można tworzyć strefy ochronne, proponowane rozmiary tych stref oraz terminy ochrony okresowej

Gatunek		Przesłanki do ochrony strefowej		Rozmiar strefy* i czas ochrony		
nazwa naukowa	nazwa polska	Zagrożenie, które ochrona strefowa może ograniczyć	Szac. % stanowisk, które mogą zostać objęte tą ochroną	Zakres czasowy ochrony okresowej	Rozmiar strefy ochrony całorocznej	Rozmiar strefy ochrony okresowej
<i>Canis lupus</i>	wilk	Niepokojenie wilków w pobliżu nory w pierwszych tygodniach życia szczeniąt może powodować przenoszenie miotu i narażanie szczeniąt na śmierć z przechłodzenia.	> 10%	1.04 - 31.08		miejsce rozrodu i obszar w promieniu min. 500 m od tego miejsca

Garunek		Przesłanki do ochrony strefowej		Rozmiar strefy* i czas ochrony		
nazwa naukowa	nazwa polska	Zagrożenie, które ochrona strefowa może ograniczyć	Szac. % stanowisk, które mogą zostać objęte tą ochroną	Zakres czasowy ochrony okresowej	Rozmiar strefy ochrony całorocznej	Rozmiar strefy ochrony okresowej
<i>Lynx lynx</i>	ryś	Niepokojenie w pobliżu miejsc rozrodu w pierwszych tygodniach życia młodych może powodować ich przenoszenie i narażanie na śmierć.	>50%	1.04 - 31.08		miejsce rozrodu i obszar w promieniu min. 500 m od tego miejsca
<i>Ursus arctos</i>	niedźwiedź brunatny	Niektóre obszary zamieszkane w Polsce przez niedźwiedzie są silnie penetrowane przez ludzi. Niepokojenie w miejscach zimowania i rozrodu może wpływać na ich sukces rozrodowy. Penetracja ludzka ogranicza również przestrzeń potrzebną do zdobywania pożywienia	ok. 50%	1.11 - 30.04		miejsce rozrodu i obszar w promieniu min. 500 m od tego miejsca
<i>Eliomys quercinus</i>	żołędnicza	Zmniejszenie arealu siedliska lub zniszczenie stanowiska – głównymi kryjówkami żółędnic są dziuple	do 100%		wydzielenie leśne, w którym stwierdzono stanowisko, wraz ze starodrzewami w sąsiadujących wydzieleniach, o łącznej powierzchni min. 25 ha	
<i>Halichoerus grypus</i>	foka szara	Płoszenie i niepokojenie	do 100%	1.02- 30.06	obszar lądu (w przypadku stanowisk na plażach) lub łachy oraz morza (w przypadku stanowisk na łachach) obejmujące miejsce regularnego przebywania fok i obszar w promieniu min. 300 m od tego miejsca	obszar lądu (w przypadku stanowisk na plażach) lub łachy oraz morza (w przypadku stanowisk na łachach) obejmujące miejsce rozrodu lub linienia fok i obszar w promieniu min. 300 m od tego miejsca
<i>Phoca hispida</i>	foka obrączkowa	Płoszenie i niepokojenie	do 100%	1.02 - 30.06		
<i>Phoca vitulina</i>	foka pospolita	Płoszenie i niepokojenie	do 100%	1.05 - 30.09		
<i>Chiroptera spp.</i>	nietoperze - wszystkie gatunki - zimowiska, w których w ciągu 3 ostatnich lat choć raz stwierdzono ponad 200 osobników	Niepokojenie nietoperzy w ich kryjówkach zimowych (wybudzanie z hibernacji), wprowadzanie zmian w kryjówkach w okresie przebywania tam nietoperzy, zmniejszanie się liczby Najdogodniejszych schronień zimowych.	nieznany	15.09- 15.04		pomieszczenia i kryjówki zajmowane przez nietoperze

Garunek		Przesłanki do ochrony strefowej		Rozmiar strefy* i czas ochrony		
nazwa naukowa	nazwa polska	Zagrożenie, które ochrona strefowa może ograniczyć	Szac. % stanowisk, które mogą zostać objęte tą ochroną	Zakres czasowy ochrony okresowej	Rozmiar strefy ochrony całorocznej	Rozmiar strefy ochrony okresowej
<i>Mergus serrator</i>	szlachar	Pogorszenie jakości siedlisk lęgowych - penetracja wysp jeziornych przez ludzi.	90-100%		zalesiona część wyspy, na której stwierdzono gniazdowanie.	
<i>Nycticorax nycticorax</i>	ślepowron	Usuwanie drzew i krzewów na wyspach zlokalizowanych na stawach rybnych i żwirowniach.	90-100%		wyspa na której stwierdzono gniazdowanie, a w przypadku gniazdowania poza wyspą - kolonia lęgowa i obszar potencjalnego siedliska lęgowego w promieniu min. 50 m od tej kolonii	
<i>Ciconia nigra</i>	bocian czarny	Wycinanie starodrzewi stanowiących miejsca lęgowe. Płoszenie przez ludzi.	70-80%	15.03-31.08	obszar w promieniu min. 200 m od gniazda	obszar w promieniu min. 500 m od gniazda, na zewnątrz od strefy ochrony całorocznej
<i>Coracias garrulus</i>	kraska	Wycinanie starych, dziuplastych drzew stanowiących siedlisko lęgowe.	90-100%		obszar w promieniu min. 10 m od gniazda	
<i>Aquila clanga</i>	orlik grubodzioby	Wycinanie starodrzewi stanowiących miejsca lęgowe. Płoszenie przez ludzi.	90-100%	1.03-31.08	obszar w promieniu min. 200 m od gniazda	obszar w promieniu min. 500 m od gniazda, na zewnątrz od strefy ochrony całorocznej
<i>Aquila pennata</i>	orzełek	Wycinanie starodrzewi stanowiących miejsca lęgowe. Płoszenie przez ludzi.	90-100%	1.02-31.08	obszar w promieniu min. 100 m od gniazda	obszar w promieniu min. 500 m od gniazda, na zewnątrz od strefy ochrony całorocznej
<i>Aquila pomarina</i>	orlik krzykliwy	Wycinanie starodrzewi stanowiących miejsca lęgowe. Płoszenie przez ludzi.	60-70%	1.03-31.08	obszar w promieniu min. 100 m od gniazda	obszar w promieniu min. 500 m od gniazda, na zewnątrz od strefy ochrony całorocznej
<i>Aquila chrysaetos</i>	orzeł przedni	Wycinanie starodrzewi stanowiących miejsca lęgowe. Płoszenie przez ludzi.	80-90%	1.02-15.08	obszar w promieniu min. 200 m od gniazda	obszar w promieniu min. 500 m od gniazda, na zewnątrz od strefy ochrony całorocznej

Garunek		Przesłanki do ochrony strefowej		Rozmiar strefy* i czas ochrony		
nazwa naukowa	nazwa polska	Zagrożenie, które ochrona strefowa może ograniczyć	Szac. % stanowisk, które mogą zostać objęte tą ochroną	Zakres czasowy ochrony okresowej	Rozmiar strefy ochrony całorocznej	Rozmiar strefy ochrony okresowej
<i>Circaetus gallicus</i>	gadożer	Wycinanie starodrzewi stanowiących miejsca lęgowe. Płoszenie przez ludzi.	90-100%	1.03-30.09	obszar w promieniu min. 200 m od gniazda	obszar w promieniu min. 500 m od gniazda, na zewnątrz od strefy ochrony całorocznej
<i>Haliaeetus albicilla</i>	bielik	Wycinanie starodrzewi stanowiących miejsca lęgowe. Płoszenie przez ludzi.	60-70%	1.01-31.07	obszar w promieniu min. 200 m od gniazda	obszar w promieniu min. 500 m od gniazda, na zewnątrz od strefy ochrony całorocznej
<i>Milvus migrans</i>	kania czarna	Wycinanie starodrzewi stanowiących miejsca lęgowe. Płoszenie przez ludzi.	50-60%	1.03-31.08	obszar w promieniu min. 100 m od gniazda	obszar w promieniu min. 500 m od gniazda, na zewnątrz od strefy ochrony całorocznej
<i>Milvus milvus</i>	kania ruda	Wycinanie starodrzewi stanowiących miejsca lęgowe. Płoszenie przez ludzi.	50-60%	1.03-31.08	obszar w promieniu min. 100 m od gniazda	obszar w promieniu min. 500 m od gniazda, na zewnątrz od strefy ochrony całorocznej
<i>Falco cherrug</i>	raróg	Wycinanie starodrzewi stanowiących miejsca lęgowe. Płoszenie przez ludzi.	90-100%	1.01-31.07	obszar w promieniu min. 200 m od gniazda	obszar w promieniu min. 500 m od gniazda, na zewnątrz od strefy ochrony całorocznej
<i>Falco peregrinus</i>	sokół wędrowny	Wycinanie starodrzewi stanowiących miejsca lęgowe. Płoszenie przez ludzi.	90-100%	1.01-31.07	obszar w promieniu min. 200 m od gniazda	obszar w promieniu min. 500 m od gniazda, na zewnątrz od strefy ochrony całorocznej
<i>Pandion haliaetus</i>	rybołów	Wycinanie starodrzewi stanowiących miejsca lęgowe. Płoszenie przez ludzi.	90-100%	1.03-31.08	obszar w promieniu min. 200 m od gniazda	obszar w promieniu min. 500 m od gniazda, na zewnątrz od strefy ochrony całorocznej
<i>Tetrao tetrix</i>	cietrzew	Pogorszenie jakości siedliska na tokowisku oraz w miejscu zimowania - penetracja ludzi.	90-100%	1.02-31.07		zwarty obszar wykorzystywany przez ptaki jako miejsce tokowania lub rozrodu oraz obszar w promieniu min. 500 m od tego miejsca
				1.12-1.03		obszar leśny, na którym ptaki przebywają w okresie zimowym i obszar w promieniu min. 200 metrów od niego

Garunek		Przesłanki do ochrony strefowej		Rozmiar strefy* i czas ochrony		
nazwa naukowa	nazwa polska	Zagrożenie, które ochrona strefowa może ograniczyć	Szac. % stanowisk, które mogą zostać objęte tą ochroną	Zakres czasowy ochrony okresowej	Rozmiar strefy ochrony całorocznej	Rozmiar strefy ochrony okresowej
<i>Tetrao urogallus</i>	głuszc	Pogorszenie jakości siedliska na tokowisku oraz w miejscu zimowania - penetracja ludzi oraz wycinanie starych drzewostanów.	90-100%	1.02-31.07	zwarty obszar wykorzystywany przez ptaki jako miejsce tokowania lub rozrodu oraz obszar w promieniu min. 200 m od tego miejsca	obszar w promieniu min. 500 m od miejsca tokowania lub rozrodu, na zewnątrz od strefy ochrony całorocznej
				1.12-1.03		obszar leśny, na którym ptaki przebywają w okresie zimowym i obszar w promieniu min. 200 metrów od niego
<i>Aegolius funereus</i>	włochatka	Wycinanie starodrzewi stanowiących miejsca lęgowe. Płoszenie przez ludzi.	60-70%		obszar w promieniu min. 50 m od gniazda	
<i>Bubo bubo</i>	puchacz	Wycinanie starodrzewi stanowiących miejsca lęgowe. Płoszenie przez ludzi.	60-70%	1.01-31.07	obszar w promieniu min. 200 m od gniazda	obszar w promieniu min. 500 m od gniazda, na zewnątrz od strefy ochrony całorocznej
<i>Glaucidium passerinum</i>	sóweczka	Wycinanie starodrzewi stanowiących miejsca lęgowe. Płoszenie przez ludzi.	60-70%		obszar w promieniu min. 50 m od gniazda	
<i>Strix nebulosa</i>	puszczyk mszarny	Wycinanie starodrzewi stanowiących miejsca lęgowe. Płoszenie przez ludzi.	90-100%	1.01-31.07	obszar w promieniu min. 200 m od gniazda	obszar w promieniu min. 500 m od gniazda, na zewnątrz od strefy ochrony całorocznej
<i>Coronella austriaca</i>	gniewosz plamisty	Niszczenie stanowisk (w zależności od panujących na danym stanowisku warunków np. prowadzenie wyřębu lasu czy też sukcesja roślinności), kolizje z pojazdami kołowymi, bezpośrednie zabijanie i wyłapywanie do hodowli, eksploatacja kamieniołomów i niepokojenie węży w okresie ich aktywności	10-20%		obszar potwierdzonego występowania (obejmujący miejsca regularnego przebywania zwierząt, w tym również zimowiska oraz szlaki migracyjne łączące poszczególne elementy stanowiska) oraz przylegające do niego potencjalne siedliska gatunku, a także obszar w promieniu min. 100 m z siedliska-	

Garunek		Przesłanki do ochrony strefowej		Rozmiar strefy* i czas ochrony		
nazwa naukowa	nazwa polska	Zagrożenie, które ochrona strefowa może ograniczyć	Szac. % stanowisk, które mogą zostać objęte tą ochroną	Zakres czasowy ochrony okresowej	Rozmiar strefy ochrony całorocznej	Rozmiar strefy ochrony okresowej
					mi przyrodniczymi o znaczeniu buforowym dla danej ostoi	
<i>Zamenis longissimus</i> (<i>Elaphe longissima</i>)	wąż Eskulapa	Niszczenie stanowisk (w zależności od panujących na danym stanowisku warunków np. poprzez prowadzenie wycięcia lasu czy też poprzez sukcesję roślinności), bezpośrednie zabijanie i wylapywanie do hodowli, kolizje z pojazdami kołowymi i niepokojenie węży w okresie ich aktywności.	>30%		obszar potwierdzonego występowania (obejmujący miejsca regularnego przebywania zwierząt, w tym również zimowiska oraz szlaki migracyjne łączące poszczególne elementy stanowiska) oraz przylegające do niego potencjalne siedliska gatunku, a także obszar w promieniu min. 200 m z siedliskami przyrodniczymi o znaczeniu buforowym dla danej ostoi	
<i>Emys orbicularis</i>	żółw błotny	Osuszanie bagien, regulacja i zabudowa rzek, nadmierne stosowanie nawozów przyczyniających się do zarastania i wypływania zbiorników wodnych, zalesianie łągowisk (również w wyniku naturalnej sukcesji),	>50%		obszar potwierdzonego występowania (obejmujący miejsca regularnego przebywania zwierząt, w tym również zimowiska oraz szlaki migracyjne łączące poszczególne elementy stanowiska) oraz przylegające do niego potencjalne siedliska gatunku, a także obszar w promieniu min. 200 m z siedliskami przyrodniczymi o znaczeniu buforowym dla danej ostoi	
<i>Rhysodes sulcatus</i>	zagłębek bruzdkowany	Niszczenie mikrośrodowisk rozwoju na skutek gospodarki leśnej	60-70%		obszar leśny w promieniu min. 200 m od zasiedlonego drzewa	

Garunek		Przesłanki do ochrony strefowej		Rozmiar strefy* i czas ochrony		
nazwa naukowa	nazwa polska	Zagrożenie, które ochrona strefowa może ograniczyć	Szac. % stanowisk, które mogą zostać objęte tą ochroną	Zakres czasowy ochrony okresowej	Rozmiar strefy ochrony całorocznej	Rozmiar strefy ochrony okresowej
<i>Nehalennia speciosa</i>	iglica mała	Niszczenie środowisk rozwoju	0,9		miejsce występowania gatunku (stanowisko) i obszar potencjalnego siedliska gatunku w promieniu min. 100 m od tego miejsca	

* Strefa powinna być dostosowana do warunków lokalnych. Do strefy można nie włączać istniejących: gruntów rolnych nie mających znaczenia dla ochrony danego gatunku, dróg publicznych, zagród, budynków, terenów zabudowanych oraz innych elementów infrastruktury technicznej.

4. Gatunki wymagające ochrony czynnej

Na podstawie analizy wymagań siedliskowych oraz aktualnych zagrożeń (patrz rozdział II), uznano, że działań z zakresu ochrony czynnej mogą wymagać 124 gatunki zwierząt proponowanych do objęcia ochroną gatunkową. Listę tych gatunków oraz wskazówki dotyczące rodzajów działań ochrony czynnej, której gatunki te mogą wymagać, przedstawiono w tabeli 5. Jak zaznaczono wcześniej, ustawa dopuszcza zaznaczenie takich wymagań jedynie w odniesieniu do gatunków chronionych ściśle.

Tabela 5. Gatunki zwierząt, które mogą wymagać ochrony czynnej i jej rodzaje

Gatunek		Przykładowe rodzaje (cele) czynnej ochrony, wymagane (potencjalnie) dla tego gatunku
nazwa naukowa	nazwa polska	
<i>Bison bonasus</i>	żubr	Tworzenie i utrzymywanie korytarzy ekologicznych pomiędzy znanymi i potencjalnymi stanowiskami; ochrona <i>ex situ</i> (utrzymywanie stada hodowlanego).
<i>Halichoerus grypus</i>	foka szara	Stosowanie urządzeń minimalizujących przyłów; rehabilitacja i przywracanie do środowiska naturalnego osobników rannych i wyrzuconych na brzeg, w razie konieczności doraźne zabezpieczanie fok wychodzących na plażę.
<i>Ursus arctos</i>	niedźwiedź brunatny	Odtwarzanie i udrażnianie korytarzy ekologicznych. Przejście dla zwierząt pod i nad drogami, zabezpieczanie zwierząt gospodarskich, sadzenie drzew owocowych.
<i>Phocoena phocoena</i>	morświn	Stosowanie urządzeń minimalizujących przyłów; redukcja zanieczyszczeń, hałasu i innych zakłóceń podwodnych; rehabilitacja i przywracanie do środowiska naturalnego osobników rannych i wyrzuconych na brzeg; poprawa stanu środowiska morskiego.
<i>Canis lupus</i>	wilk	Odtwarzanie i udrażnianie korytarzy ekologicznych. Przejście dla zwierząt pod i nad drogami. Zabezpieczanie zwierząt gospodarskich.
<i>Felis silvestris</i>	żbik	Odtwarzanie i udrażnianie korytarzy ekologicznych.
<i>Lynx lynx</i>	ryś	Wzmacnianie populacji.

Gatunek		Przykładowe rodzaje (cele) czynnej ochrony, wymagane (potencjalnie) dla tego gatunku
nazwa naukowa	nazwa polska	
<i>Rhinolophus ferrumequinum</i>	podkowiec duży	Zabezpieczanie zimowisk przed penetracją przez ludzi i zwierzęta drapieżne; ograniczanie wstępu do miejsc letniego przebywania nietoperzy.
<i>Rhinolophus hipposideros</i>	podkowiec mały	Zabezpieczanie zimowisk przed penetracją przez ludzi i zwierzęta drapieżne; ograniczanie wstępu do miejsc letniego przebywania nietoperzy.
<i>Barbastella barbastellus</i>	mopek zachodni	Zabezpieczanie zimowisk przed penetracją przez ludzi i zwierzęta drapieżne; ograniczanie wstępu do miejsc letniego przebywania nietoperzy.
<i>Eptesicus nilssonii</i>	mroczek poźlocisty	Zabezpieczanie zimowisk przed penetracją przez ludzi i zwierzęta drapieżne; ograniczanie wstępu do miejsc letniego przebywania nietoperzy; montowanie skrzynek na i w budynkach.
<i>Eptesicus serotinus</i>	mroczek późny	Zabezpieczanie zimowisk przed penetracją przez ludzi i zwierzęta drapieżne; ograniczanie wstępu do miejsc letniego przebywania nietoperzy; montowanie skrzynek na i w budynkach; budowa platform pod koloniami.
<i>Myotis alcathoe</i>	nocek alkatoe	Zabezpieczanie zimowisk przed penetracją przez ludzi i zwierzęta drapieżne; ograniczanie wstępu do miejsc letniego przebywania nietoperzy.
<i>Myotis bechsteinii</i>	nocek Bechsteina	Zabezpieczanie zimowisk przed penetracją przez ludzi i zwierzęta drapieżne; ograniczanie wstępu do miejsc letniego przebywania nietoperzy.
<i>Myotis brandtii</i>	nocek Brandta	Zabezpieczanie zimowisk przed penetracją przez ludzi i zwierzęta drapieżne; ograniczanie wstępu do miejsc letniego przebywania nietoperzy; wieszanie skrzynek w młodszych drzewostanach.
<i>Myotis dasycneme</i>	nocek łydkowłosy	Zabezpieczanie zimowisk przed penetracją przez ludzi i zwierzęta drapieżne; ograniczanie wstępu do miejsc letniego przebywania nietoperzy.
<i>Myotis daubentonii</i>	nocek rudy	Zabezpieczanie zimowisk przed penetracją przez ludzi i zwierzęta drapieżne; ograniczanie wstępu do miejsc letniego przebywania nietoperzy.
<i>Myotis emarginatus</i>	nocek orzęsiony	Zabezpieczanie zimowisk przed penetracją przez ludzi i zwierzęta drapieżne; ograniczanie wstępu do miejsc letniego przebywania nietoperzy.
<i>Myotis myotis</i>	nocek duży	Zabezpieczanie zimowisk przed penetracją przez ludzi i zwierzęta drapieżne; ograniczanie wstępu do miejsc letniego przebywania nietoperzy; wieszanie skrzynek w młodszych drzewostanach; budowa platform pod koloniami.
<i>Myotis mystacinus</i>	nocek wąsatek	Zabezpieczanie zimowisk przed penetracją przez ludzi i zwierzęta drapieżne; ograniczanie wstępu do miejsc letniego przebywania nietoperzy.
<i>Myotis nattereri</i>	nocek Natterera	Zabezpieczanie zimowisk przed penetracją przez ludzi i zwierzęta drapieżne; ograniczanie wstępu do miejsc letniego przebywania nietoperzy; wieszanie skrzynek w młodszych drzewostanach.
<i>Myotis oxygnathus</i>	nocek ostrouszny	Zabezpieczanie zimowisk przed penetracją; ograniczanie wstępu do miejsc letniego przebywania nietoperzy
<i>Nyctalus leisleri</i>	borowiaczek	Wieszanie skrzynek w młodszych drzewostanach.

Gatunek		Przykładowe rodzaje (cele) czynnej ochrony, wymagane (potencjalnie) dla tego gatunku
nazwa naukowa	nazwa polska	
<i>Nyctalus noctula</i>	borowiec wielki	Zabezpieczanie zimowisk przed penetracją przez ludzi i zwierzęta drapieżne; ograniczanie wstępu do miejsc letniego przebywania nietoperzy; wieszanie skrzynek w młodszych drzewostanach; montowanie skrzynek na i w budynkach.
<i>Pipistrellus kuhlii</i>	karlik średni	Zabezpieczanie zimowisk przed penetracją przez ludzi i zwierzęta drapieżne; ograniczanie wstępu do miejsc letniego przebywania nietoperzy; wieszanie skrzynek w młodszych drzewostanach; montowanie skrzynek na i w budynkach.
<i>Pipistrellus nathusii</i>	karlik większy	Zabezpieczanie zimowisk przed penetracją przez ludzi i zwierzęta drapieżne; ograniczanie wstępu do miejsc letniego przebywania nietoperzy; wieszanie skrzynek w młodszych drzewostanach; montowanie skrzynek na i w budynkach.
<i>Pipistrellus pipistrellus</i>	karlik malutki	Zabezpieczanie zimowisk przed penetracją przez ludzi i zwierzęta drapieżne; ograniczanie wstępu do miejsc letniego przebywania nietoperzy; wieszanie skrzynek w młodszych drzewostanach; montowanie skrzynek na i w budynkach.
<i>Pipistrellus pygmaeus</i>	karlik drobny	Zabezpieczanie zimowisk przed penetracją przez ludzi i zwierzęta drapieżne; ograniczanie wstępu do miejsc letniego przebywania nietoperzy; wieszanie skrzynek w młodszych drzewostanach; montowanie skrzynek na i w budynkach.
<i>Plecotus auritus</i>	gacek brunatny	Zabezpieczanie zimowisk przed penetracją przez ludzi i zwierzęta drapieżne; ograniczanie wstępu do miejsc letniego przebywania nietoperzy; wieszanie skrzynek w młodszych drzewostanach; montowanie skrzynek na i w budynkach.
<i>Plecotus austriacus</i>	gacek szary	Zabezpieczanie zimowisk przed penetracją przez ludzi i zwierzęta drapieżne; ograniczanie wstępu do miejsc letniego przebywania nietoperzy; montowanie skrzynek na i w budynkach.
<i>Vespertilio murinus</i>	mroczek posrebrzany	Zabezpieczanie zimowisk przed penetracją przez ludzi i zwierzęta drapieżne; ograniczanie wstępu do miejsc letniego przebywania nietoperzy; montowanie skrzynek na i w budynkach.
<i>Erinaceus concolor</i>	jeż wschodni	Budowa odpowiednich przejść (dolnych i górnych) w poprzek dróg, zabezpieczanie potencjalnych pułapek (studzienek, korytek odpływowych) - zwłaszcza wzdłuż przeszkód liniowych.
<i>Erinaceus europaeus</i>	jeż zachodni	Budowa odpowiednich przejść (dolnych i górnych) w poprzek dróg, zabezpieczanie potencjalnych pułapek (studzienek, korytek odpływowych) - zwłaszcza wzdłuż przeszkód liniowych.
<i>Cricetus cricetus</i>	chomik europejski	Utrzymanie i odtwarzanie siedlisk, reintrodukcja i wzmacnianie populacji.
<i>Dryomys nitedula</i>	koszatka	Tworzenie i utrzymywanie korytarzy leśnych między znanymi stanowiskami.
<i>Eliomys quercinus</i>	żołędnicza	Tworzenie i utrzymywanie korytarzy leśnych między znanymi stanowiskami.
<i>Glis glis</i>	popielica	Tworzenie i utrzymywanie korytarzy leśnych między znanymi stanowiskami.
<i>Muscardinus avellanarius</i>	orzysznicza	Tworzenie i utrzymywanie korytarzy leśnych między znanymi stanowiskami.

Gatunek		Przykładowe rodzaje (cele) czynnej ochrony, wymagane (potencjalnie) dla tego gatunku
nazwa naukowa	nazwa polska	
<i>Spermophilus citellus</i>	suseł moregowany	Utrzymywanie odpowiednich areałów łąk (koszenie lub wypas) w rejonach występowania lub planowanego wsiedlenia; ochrona <i>ex situ</i> ; reintrodukcja, wspieranie przepływu genów (osobników) między stanowiskami, wzmacnianie stanowisk.
<i>Spermophilus suslicus</i>	suseł peretkowany	Utrzymywanie odpowiednich areałów łąk (koszenie lub wypas) w rejonach występowania lub planowanego wsiedlenia; odtwarzanie lub wzmacnianie stanowisk, wspieranie przepływu genów (osobników) między stanowiskami.
<i>Anas acuta</i>	rożeniec	Odtwarzanie siedlisk podmokłych, wykaszanie łąk.
<i>Anas clypeata</i>	plaskonos	Odtwarzanie siedlisk podmokłych, wykaszanie łąk.
<i>Anas querquedula</i>	cyranka	Odtwarzanie siedlisk podmokłych, wykaszanie łąk.
<i>Aythya ferina</i>	głowienka	Odtwarzanie siedlisk podmokłych, budowa wysp ziemnych na stawach rybnych.
<i>Aythya fuligula</i>	czernica	Odtwarzanie siedlisk podmokłych, budowa wysp ziemnych na stawach rybnych.
<i>Aythya nyroca</i>	podgorzałka	Odtwarzanie siedlisk podmokłych, budowa wysp ziemnych na stawach rybnych
<i>Mergus merganser</i>	nurogęś	Skrzynki łęgowe, redukcja drapieżników czworonożnych.
<i>Mergus serrator</i>	szlachar	Skrzynki łęgowe, skrzynki łęgowe, redukcja drapieżników czworonożnych.
<i>Tadorna tadorna</i>	ohar	Skrzynki łęgowe, redukcja drapieżników czworonożnych.
<i>Burhinus oedicephalus</i>	kulon	Wykaszanie lub wypas muraw, zatrzymywanie sukcesji roślinnej.
<i>Charadrius hiaticula</i>	sieweczka obroźna	Wykaszanie lub wypas muraw, zatrzymywanie sukcesji roślinnej.
<i>Vanellus vanellus</i>	czajka	Odtwarzanie siedlisk podmokłych, wykaszanie lub wypas łąk, redukcja drapieżników czworonożnych.
<i>Hydrocoloeus minutus</i>	mewa mała	Odtwarzanie siedlisk podmokłych.
<i>Calidris alpina</i>	biegus zmienny	Wykaszanie lub wypas muraw, zatrzymywanie sukcesji roślinnej.
<i>Gallinago gallinago</i>	kszyk	Odtwarzanie siedlisk podmokłych, wykaszanie lub wypas łąk.
<i>Gallinago media</i>	dubelt	Odtwarzanie siedlisk podmokłych, wykaszanie lub wypas łąk.
<i>Limosa limosa</i>	rycyk	Odtwarzanie siedlisk podmokłych, wykaszanie lub wypas łąk, redukcja drapieżników czworonożnych.
<i>Numenius arquata</i>	kulik wielki	Odtwarzanie siedlisk podmokłych, wykaszanie lub wypas łąk, redukcja drapieżników czworonożnych.
<i>Tringa glareola</i>	łęczak	Odtwarzanie siedlisk podmokłych, wykaszanie lub wypas łąk, redukcja drapieżników czworonożnych.
<i>Tringa ochropus</i>	samotnik	Odtwarzanie siedlisk podmokłych.
<i>Tringa totanus</i>	krwawodziób	Odtwarzanie siedlisk podmokłych, wykaszanie lub wypas łąk, redukcja drapieżników czworonożnych.
<i>Chlidonias hybrida</i>	rybitwa białowąsa	Odtwarzanie siedlisk podmokłych.
<i>Chlidonias leucopterus</i>	rybitwa białoskrzydła	Odtwarzanie siedlisk podmokłych.
<i>Chlidonias niger</i>	rybitwa czarna	Odtwarzanie siedlisk podmokłych, platformy gniazdowe.
<i>Sterna hirundo</i>	rybitwa rzeczna	Platformy gniazdowe, budowa wysp, zatrzymywanie sukcesji roślinnej.
<i>Sterna paradisaea</i>	rybitwa popielata	Budowa wysp, zatrzymywanie sukcesji roślinnej.

Gatunek		Przykładowe rodzaje (cele) czynnej ochrony, wymagane (potencjalnie) dla tego gatunku
nazwa naukowa	nazwa polska	
<i>Sterna sandvicensis</i>	rybitwa czubata	Budowa wysp, zatrzymywanie sukcesji roślinnej.
<i>Sternula albifrons</i>	rybitwa białoczelna	Budowa wysp, zatrzymywanie sukcesji roślinnej.
<i>Ixobrychus minutus</i>	bączek	Odtwarzanie siedlisk podmokłych.
<i>Nycticorax nycticorax</i>	ślepowron	Odtwarzanie siedlisk podmokłych.
<i>Ciconia ciconia</i>	bocian biały	Platformy gniazdowe, wykaszanie lub wypas łąk.
<i>Ciconia nigra</i>	bocian czarny	Platformy gniazdowe.
<i>Merops apiaster</i>	żoła	Odtwarzanie siedlisk lęgowych - utrzymywanie skarp.
<i>Coracias garrulus</i>	kraska	Skrzynki lęgowe.
<i>Upupa epops</i>	dudek	Skrzynki lęgowe, wykaszanie lub wypas muraw, zatrzymywanie sukcesji roślinnej.
<i>Aquila chrysaetos</i>	orzeł przedni	Platformy gniazdowe.
<i>Aquila clanga</i>	orlik grubodzioby	Platformy gniazdowe.
<i>Aquila pennata</i>	orzełek	Platformy gniazdowe.
<i>Aquila pomarina</i>	orlik krzykliwy	Platformy gniazdowe.
<i>Circaetus gallicus</i>	gadożer	Platformy gniazdowe.
<i>Circus aeruginosus</i>	błotniak stawowy	Odtwarzanie siedlisk podmokłych.
<i>Circus cyaneus</i>	błotniak zbożowy	Odtwarzanie siedlisk podmokłych.
<i>Circus pygargus</i>	błotniak łąkowy	Odtwarzanie siedlisk podmokłych.
<i>Haliaeetus albicilla</i>	bielik	Platformy gniazdowe, kształtowanie siedlisk lęgowych i żerowisk.
<i>Falco peregrinus</i>	sokół wędrowny	Platformy gniazdowe, reintrodukcja.
<i>Falco subbuteo</i>	kobuz	Platformy gniazdowe.
<i>Falco tinnunculus</i>	pustułka	Skrzynki lęgowe.
<i>Pandion haliaeetus</i>	rybołów	Platformy gniazdowe.
<i>Tetrao tetrix</i>	cietrzew	Odtwarzanie siedlisk lęgowych, wykaszanie łąk, redukcja drapieżników, reintrodukcja.
<i>Tetrao urogallus</i>	głuszec	Odtwarzanie siedlisk lęgowych, redukcja drapieżników, reintrodukcja.
<i>Porzana porzana</i>	kropiatka	Odtwarzanie siedlisk podmokłych.
<i>Otis tarda</i>	drop	Reintrodukcja (w wypadku zapewnienia siedliska).
<i>Crex crex</i>	derkacz	Wykaszenie lub wypas łąk.
<i>Lanius minor</i>	dzierzba czarnoczelna	Wykaszenie lub wypas muraw, zatrzymywanie sukcesji roślinnej.
<i>Lanius senator</i>	dzierzba rudogłowa	Wykaszenie lub wypas muraw, zatrzymywanie sukcesji roślinnej.
<i>Acrocephalus paludicola</i>	wodniczka	Odtwarzanie siedlisk podmokłych, wykaszanie łąk.
<i>Dendrocopos leucotos</i>	dzięcioł białogrzbisty	Odtwarzanie siedlisk - zwiększenie udziału martwego drewna w lesie.
<i>Dendrocopos medius</i>	dzięcioł średni	Odtwarzanie siedlisk - zwiększenie udziału martwego drewna w lesie.
<i>Dryocopus martius</i>	dzięcioł czarny	Odtwarzanie siedlisk - zwiększenie udziału martwego drewna w lesie.
<i>Picoides tridactylus</i>	dzięcioł trójpalczasty	Odtwarzanie siedlisk - zwiększenie udziału martwego drewna w lesie.
<i>Picus canus</i>	dzięcioł zielonosiwy	Odtwarzanie siedlisk - zwiększenie udziału martwego drewna w lesie.

Gatunek		Przykładowe rodzaje (cele) czynnej ochrony, wymagane (potencjalnie) dla tego gatunku
nazwa naukowa	nazwa polska	
<i>Picus viridis</i>	dzięcioł zielony	Odtwarzanie siedlisk - zwiększenie udziału martwego drewna w lesie.
<i>Asio flammeus</i>	uszatka błotna	Odtwarzanie siedlisk podmokłych, wykaszanie łąk.
<i>Bubo bubo</i>	puchacz	Platformy gniazdowe, kształtowanie siedlisk lęgowych i żerowisk.
<i>Glaucidium passerinum</i>	sóweczka	Skrzynki lęgowe, odtwarzanie siedlisk - zwiększenie udziału martwego drewna w lesie.
<i>Strix nebulosa</i>	puszczyk mszarny	Platformy gniazdowe.
<i>Tyto alba</i>	płomykówka	Skrzynki lęgowe.
<i>Coronella austriaca</i>	gniewosz plamisty	Doświetlanie stanowisk (głównie poprzez usuwanie roślinności krzewiastej i drzewiastej), tworzenie dodatkowych schronień (np. stert kamieni lub gałęzi).
<i>Zamenis longissimus (Elaphe longissima)</i>	wąż Eskulapa	Ograniczanie ruchu turystycznego wokół stanowisk gatunku, polepszanie warunków lęgowych, np. poprzez tworzenie przyzm (kopców) z trocin, doświetlanie stanowisk (głównie poprzez usuwanie roślinności krzewiastej i drzewiastej), tworzenie dodatkowych schronień (np. stert kamieni lub gałęzi).
<i>Emys orbicularis</i>	żółw błotny	Utrzymanie wysokiego poziomu wody na stanowiskach np. poprzez budowę zastawek, tworzenie siedlisk alternatywnych, poprawa czystości wód, zabezpieczanie istniejących lęgowisk przed zalesianiem oraz spontanicznym zarastaniem, zabezpieczanie komór lęgowych przed drapieżnikami, zabezpieczanie odpowiednich warunków na plażowiskach - poprzez usuwanie roślinności zacieniającej, ochrona miejsc zimowania żółwi, ochrona <i>ex-situ</i> (inkubowanie jaj zebranych w terenie i wzmacnianie lokalnych populacji młodymi żółwiami odchowanymi w niewoli), ograniczanie konkurencji ze strony obcych gatunków żółwi.
<i>Bombina bombina</i>	kumak nizinny	Ochrona istniejących miejsc rozrodu (np. usuwanie śmieci, usuwanie nadmiernie rozwiniętej roślinności, ograniczanie liczebności ryb), odtwarzanie znikłych i budowanie nowych stanowisk rozrodczych, ochrona korytarzy migracyjnych, tworzenie miejsc hibernacji (np. sterty kamieni i gałęzi przemieszane z obumarłymi liśćmi i glebą); likwidacja zagrożeń ze strony obcych gatunków żółwi.
<i>Bombina variegata</i>	kumak górski	Ochrona istniejących miejsc rozrodu (np. usuwanie śmieci, usuwanie nadmiernie rozwiniętej roślinności, ograniczanie liczebności ryb), odtwarzanie znikłych i budowanie nowych stanowisk rozrodczych, ochrona korytarzy migracyjnych, tworzenie miejsc hibernacji (np. sterty kamieni i gałęzi przemieszane z obumarłymi liśćmi i glebą), likwidacja zagrożeń ze strony obcych gatunków żółwi.
<i>Hyla arborea</i>	rzekotka drzewna	Ochrona stanowisk rozrodczych (szczególnie w obrębie korytarzy ekologicznych, np. dolin rzecznych, poprzez stworzenie/odtworzenie systemu niewielkich zbiorników wody stojącej), likwidacja zagrożeń ze strony obcych gatunków żółwi.

Gatunek		Przykładowe rodzaje (cele) czynnej ochrony, wymagane (potencjalnie) dla tego gatunku
nazwa naukowa	nazwa polska	
<i>Lissotriton montandoni</i> (<i>Triturus montandoni</i>)	traszka karpacka	Ochrona istniejących miejsc rozrodu (np. usuwanie śmieci, usuwanie nadmiernie rozwiniętej roślinności, ograniczanie liczebności ryb), odtwarzanie zanikłych i budowanie nowych stanowisk rozrodczych, ochrona korytarzy migracyjnych, tworzenie miejsc hibernacji (np. sterty kamieni i gałęzi przemieszane z obumarłymi liśćmi i glebą); likwidacja zagrożeń ze strony obcych gatunków żółwi.
<i>Triturus cristatus</i>	traszka grzebieniasta	Ochrona istniejących miejsc rozrodu (np. usuwanie śmieci, usuwanie nadmiernie rozwiniętej roślinności, ograniczanie liczebności ryb), odtwarzanie zanikłych i budowanie nowych stanowisk rozrodczych, ochrona korytarzy migracyjnych, tworzenie miejsc hibernacji (np. sterty kamieni i gałęzi przemieszane z obumarłymi liśćmi i glebą); likwidacja zagrożeń ze strony obcych gatunków żółwi.
<i>Epidalea calamita</i> (<i>Bufo calamita</i>)	ropucha paskówka	Ochrona istniejących miejsc rozrodu (głównie poprzez usuwanie nadmiernie rozwiniętej roślinności); likwidacja zagrożeń ze strony obcych gatunków żółwi.
<i>Acipenser oxirhynchus</i>	jesiotr ostronosy	Hodowla <i>ex situ</i> i reintrodukcja, udrażnianie szlaków migracyjnych.
<i>Acipenser sturio</i>	jesiotr zachodni	Hodowla <i>ex situ</i> i reintrodukcja, udrażnianie szlaków migracyjnych.
<i>Eupallasella perenurus</i> (= <i>percnurus</i>)	strzebla błotna	Utrzymanie i odtworzenie warunków siedliskowych, hodowla zachowawcza, zarybienia.
<i>Romanogobio</i> (= <i>Gobio</i>) <i>kessleri</i>	kiełb Kesslera	Utrzymanie lub odtwarzanie właściwych warunków siedliskowych, w tym tarlisk, ograniczanie presji drapieżniczej.
<i>Nerophis ophidion</i>	wężynka	Oddtwarzanie siedliska (zostery).
<i>Syngnathus typhle</i>	iglicznia	Oddtwarzanie siedliska (zostery).
<i>Eudontomyzon mariae</i>	minóg ukraiński	Udrażnianie szlaków migracyjnych.
<i>Lampetra fluviatilis</i>	minóg rzeczny	Udrażnianie szlaków migracyjnych.
<i>Akimerus schaefferi</i>	dąbrowiec samotnik	Ochrona istniejących miejsc rozrodu (usuwanie podrostu w celu zmniejszenia ocienienia dna lasu).
<i>Cerambyx cerdo</i>	kozioróg dębosz	Ochrona istniejących miejsc rozrodu.
<i>Pseudogaurotina excellens</i>	sichrawa karpacka	ochrona istniejących miejsc rozrodu (usuwanie samosiewów bukowych)
<i>Rosalia alpina</i>	nadobnica alpejska	Ochrona istniejących miejsc rozrodu.
<i>Aesalus scarabaeoide</i>	dębosz	Ochrona istniejących miejsc rozrodu.
<i>Lucanus cervus</i>	jelonek rogacz	Ochrona istniejących miejsc rozrodu (usuwanie podrostu w celu zmniejszenia ocienienia dna lasu).
<i>Osmoderma spp.</i>	pachnica dębowa	Ochrona istniejących miejsc rozrodu (usuwanie podrostu w celu zmniejszenia ocienienia pni dębów, zapobieganie obniżaniu się poziomu wód gruntowych poprzez wdrażanie programów małej retencji).
<i>Protaetia aeruginosa</i>	kwietnica okazała	Ochrona istniejących miejsc rozrodu (usuwanie podrostu w celu zmniejszenia ocienienia pni dębów, zapobieganie obniżaniu się poziomu wód gruntowych poprzez wdrażanie programów małej retencji).
<i>Formica rufa</i>	mrówka ruda	Ochrona i grodzenie mrowisk

Gatunek		Przykładowe rodzaje (cele) czynnej ochrony, wymagane (potencjalnie) dla tego gatunku
nazwa naukowa	nazwa polska	
<i>Formica polyctena</i>	mrówka ómawa	Ochrona i grodzenie mrowisk
<i>Scolitantides orion</i>	modraszek orion	Ochrona istniejących miejsc rozrodu (usuwanie krzewów i samosiewów drzew na stanowiskach kserotermicznych, przesiedlanie populacji na odpowiednio przygotowane stanowiska).
<i>Boloria eunomia</i>	dostojka eunomia	Ochrona istniejących miejsc rozrodu (zapobieganie wysychaniu torfowisk poprzez wdrażanie programów małej retencji, usuwanie drzew i krzewów wyrastających na torfowiskach).
<i>Coenonympha oedippus</i>	strzępotek edypus	Ochrona istniejących miejsc rozrodu (zapobieganie wysychaniu wilgotnych łąk i turzycowisk poprzez wdrażanie programów małej retencji, usuwanie drzew i krzewów zarastających turzycowiska i wilgotne łąki).
<i>Euphydryas aurinia</i>	przeplatka aurinia	Ochrona istniejących miejsc rozrodu (zapobieganie wysychaniu wilgotnych łąk i turzycowisk poprzez wdrażanie programów małej retencji, usuwanie drzew i krzewów zarastających turzycowiska i wilgotne łąki).
<i>Minois dryas</i>	skalnik driada	Ochrona istniejących miejsc rozrodu (zapobieganie wysychaniu wilgotnych łąk i turzycowisk poprzez wdrażanie programów małej retencji, usuwanie drzew i krzewów zarastających turzycowiska i wilgotne łąki).
<i>Oeneis jutta</i>	mszarnik jutta	Ochrona istniejących miejsc rozrodu (zapobieganie wysychaniu mszarów i torfowisk poprzez wdrażanie programów małej retencji).
<i>Pyronia tithonus</i>	przestrojnik titonus	Restytucja w miejscach dawnego występowania.
<i>Parnassius apollo</i>	niepylak apollo	Ochrona istniejących miejsc rozrodu (ograniczony wypas owiec dla zapobieżenia zarastaniu hal), hodowla ex situ, a następnie zasilanie lokalnych populacji i restytucja w miejscach dawnego występowania.
<i>Nehalennia speciosa</i>	iglica mała	Usuwanie nalotu sosny, a w razie opadania poziomu wody w torfowisku - wycinanie pierwszej linii sosen wokół torfowiska.
<i>Branchinecta paludosa</i>	skrzeloływka bagienna	Reintrodukcja.
<i>Branchipus schaefferi</i>	zadychra pospolita	Na terenach byłych poligonów wojskowych konieczna ochrona czynna w celu zatrzymania sukcesji roślinności w siedlisku; wskazane utrzymanie dotychczasowych form użytkowania
<i>Streptocephalus torvicornis</i>	**	W razie ponownego odnalezienia gatunku na terenie Polski konieczna ochrona czynna w celu zatrzymania sukcesji roślinności w siedlisku; wskazane utrzymanie dotychczasowych form użytkowania
<i>Astacus astacus</i>	rak rzeczny (szlachetny)	Reintrodukcja, ochrona przed gatunkami inwazyjnymi (rak pręgowany, rak sygnałowy).
<i>Astacus leptodactylus</i>	rak stawowy (błotny)	Reintrodukcja, ochrona przed gatunkami inwazyjnymi (rak pręgowany, rak sygnałowy).

IV. Sposoby ochrony zwierząt

Wymienianie sposobów ochrony to kolejna część rozporządzeń o ochronie gatunkowej (obok zaznaczania gatunków chronionych ściśle, wymagających ochrony czynnej) bez znaczenia normatywnego. Tym niemniej, póki obowiązek taki wynika z ustawy, trzeba je podać. Ochrona gatunkowa zwierząt może polegać w szczególności na:

- 1) odnajdywaniu, dokumentowaniu i monitoring stanowisk, ostoi i populacji rzadkich i chronionych gatunków zwierząt;
- 2) prowadzeniu baz danych dotyczących stanowisk i ostoi gatunków rzadkich i chronionych, i ich udostępnianiu organom ochrony przyrody oraz na potrzeby ocen oddziaływania na środowisko;
- 3) zabezpieczaniu ostoi i stanowisk zwierząt przed zagrożeniami zewnętrznymi;
- 4) ustalaniu stref ochrony ostoi, miejsc rozrodu lub regularnego przebywania wybranych gatunków;
- 5) wyłączeniu lub ograniczeniu użytkowania gospodarczego miejsc występowania zwierząt, jeżeli jest ono szkodliwe dla chronionych gatunków;
- 6) utrzymywaniu wód, urządzeń wodnych oraz brzegu morskiego w sposób gwarantujący zachowanie siedlisk i stanowisk gatunków chronionych;
- 7) wykonywaniu zabiegów ochronnych utrzymujących właściwy stan populacji lub siedliska zwierząt w zakresie:
 - a) renaturyzacji i odtwarzania siedlisk,
 - b) utrzymywania lub odtwarzania właściwych dla gatunku stosunków wodnych,
 - c) utrzymywania lub odtwarzania właściwego dla gatunku stanu gleby lub wody,
 - d) zapobiegania sukcesji roślinnej przez wypas, koszenie, wycinanie drzew i krzewów,
 - e) odtwarzania oraz zakładania nowych zadrzewień śródpolnych,
 - f) ochrony i odtwarzania zasobów martwego drewna i drzew dziuplastych w lasach i zadrzewieniach,
 - g) budowy sztucznych miejsc lęgowych, wodopojów,
 - h) dostosowania sposobów i terminów wykonywania prac agrotechnicznych, leśnych, budowlanych, remontowych i innych, tak, aby zminimalizować ich wpływ na biologię zwierząt i ich siedliska,
 - i) tworzenia i utrzymywania korytarzy ekologicznych,
 - j) zapewniania drożności cieków będących szlakami migracji, w tym budowy przepławek i kanałów, rozbiórki przeszkód oraz stałej konserwacji istniejących przepławek,
 - k) instalowania przejść dla zwierząt pod i nad drogami publicznymi oraz liniami kolejowymi,
 - l) regulacji liczebności roślin, grzybów i zwierząt mających wpływ na chronione gatunki;
- 8) wspomaganie rozmnażania się gatunku na stanowiskach naturalnych;
- 9) zabezpieczaniu reprezentatywnej części populacji przez ochronę *ex situ*;

- 10) zasilaniu populacji naturalnych przez wprowadzanie osobników z innych pobliskich stanowisk naturalnych lub z hodowli *ex situ*;
- 11) przywracaniu zwierząt z hodowli *ex situ* do środowiska przyrodniczego;
- 12) przenoszeniu zwierząt zagrożonych na nowe stanowiska;
- 13) edukacji społeczeństwa oraz właściwych służb w zakresie rozpoznawania gatunków chronionych i sposobów ich ochrony, w tym szkolenie policjantów, strażników miejskich i gminnych oraz innych służb odpowiedzialnych za egzekwowanie tych przepisów;
- 14) prowadzeniu hodowli zwierząt objętych ochroną, wykorzystywanych do celów gospodarczych, w celu zmniejszenia presji wynikającej z pozyskania ich ze środowiska naturalnego;
- 15) reglamentowaniu oraz kontroli skali i skutków pozyskiwania zwierząt z gatunków objętych ochroną częściową, których zbiór do celów komercyjnych jest dozwolony;
- 16) promowaniu technologii prac związanych z prowadzeniem racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej, rybackiej i wodnej, umożliwiających zachowanie ostoi i stanowisk gatunków chronionych, oraz dostosowywaniu sposobów prowadzenia tej gospodarki do potrzeb gatunków chronionych;
- 17) działaniach zapobiegawczych, ograniczających i naprawczych w stosunku do szkód w środowisku dotyczących chronionych gatunków i siedlisk przyrodniczych, w rozumieniu art. 6 pkt 3 i 4 ustawy z dnia 13 kwietnia 2007 r. o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie (Dz. U. Nr 75, poz. 493, z późn. zm.);
- 18) uwzględnianiu potrzeb ochrony gatunków przy planowaniu, zatwierdzaniu i realizowaniu masowych imprez plenerowych, rekreacyjnych i sportowych;
- 19) uwzględnianiu potrzeb ochrony gatunków w procesach: planowania, zatwierdzania, realizowania, funkcjonowania i likwidacji inwestycji i innych projektów;
- 20) uwzględnianiu potrzeb ochrony gatunków w strategicznych ocenach oddziaływania na środowisko planów, ze szczególnym uwzględnieniem planów urzędzenia lasu oraz planów zagospodarowania przestrzeni;
- 21) działaniach zapobiegawczych, ograniczających i naprawczych w stosunku do szkód w środowisku dotyczących chronionych gatunków i siedlisk przyrodniczych, w rozumieniu art. 6 pkt 3 i 4 ustawy z dnia 13 kwietnia 2007 r. o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie (Dz. U. Nr 75, poz. 493, z późn. zm.);
- 22) ściganiu i adekwatnym karaniu sprawców łamania przepisów związanych z ochroną gatunkową, ze szczególnym uwzględnieniem działań prowadzonych dla zysku lub o skali powodującej zagrożenie dla całych stanowisk lub ostoi.

V. Zakazy i odstępstwa dla poszczególnych gatunków

Zakazy, które można wprowadzić w odniesieniu do chronionych gatunków zwierząt, określa obecnie art. 52 ust. 1 i 1a ustawy o ochronie przyrody. Odrębne listy zakazów można wprowadzać w odniesieniu do okazów pochodzących ze środowiska naturalnego, a inne dla pochodzących z hodowli. Ogólne zwolnienia z tych zakazów, jakie można wprowadzić, określa ust. 2 cytowanego artykułu.

Zakazy te, sposób ich pogrupowania oraz ich brzmienie, mają poważne wady. Dlatego trudno jest dokonać poprawnego przydzielenia tych zakazów do poszczególnych gatunków. W niektórych wskazana byłaby korekta ich brzmienia lub doprecyzowanie użytych w nich pojęć. Omówiono to szerzej w rozdziale VI.

W przypadku wszystkich gatunków krajowych wprowadzono większość zakazów w odniesieniu do okazów pochodzących z wolności („dziko występujących”). W przypadku niektórych grup nie zaproponowano zakazów, które nie mają do nich zastosowania – np. zakazu utrudniania dostępu do schronień w odniesieniu do gatunków, które nie mają schronień.

Nie proponujemy także wprowadzania zakazów, których przestrzeganie jest trudne, a które nie mają istotnego znaczenia dla danych gatunków – np. płoszenia ryb, żab czy bezkręgowców (o ile obowiązek takiego zakazu nie wynika z Dyrektywy), albo fotografowania i filmowania – z wyjątkiem tych gatunków i sytuacji, w których niepokojenie powodowane przez te czynności może stwarzać zagrożenie.

W przypadku gatunków obcych dla fauny Polski, które trzeba włączyć do ochrony ze względu na prawo wspólnotowe (dyrektywy Ptasią i Siedliskową), proponujemy wprowadzić przede wszystkim te zakazy, których obowiązek wynika z prawa UE, a do których łamanie może dochodzić na terenie Polski i może mieć znaczenie dla ochrony dzikich populacji w innych krajach UE. Dotyczy to głównie komercyjnego obrotu. Nie ma sensu wprowadzać zakazu niszczenia siedlisk tych gatunków czy chwytania okazów gatunków, które w Polsce nie występują na wolności i nie mają tu swoich siedlisk. W odniesieniu do gatunków ptaków występujących na terenie UE, których do tej pory nie stwierdzono w Polsce, trzeba jednak wprowadzić wszystkie zakazy, które narzuca art. 5 Dyrektywy Ptasiej.

Więcej kłopotów miano z zaproponowaniem zakazów w odniesieniu do okazów urodzonych i wyhodowanych w niewoli (zapewne o nie głównie chodzi w art. 52 ust. 1a). Nie jest jasne, jaki zakres ma tu pojęcie „chów i hodowla”. Czy obejmuje wszelkie przetrzymywanie? W przypadku większości gatunków, w związku ze słabością krajowego systemu egzekucji prawa oraz obecnym brzmieniem przepisów, który przerzuca ciężar dowodu dotyczącego pochodzenia okazów na organy egzekwujące przepisy (patrz rozdział VI), generalnie zakazano ich hodowli i chowu, a więc i innych czynności, będących tego następstwem. Nie wiadomo, czy skoro nie wolno „chować i hodować”, to czy są potrzebne dalsze zakazy i zwolnienia od nich w odniesieniu do okazów pochodzących z takich hodowli. Gdyby było jasne, że chodzi o „chów i hodowlę” prowadzone zgodnie z prawem – byłyby one zbędne. Jednak ustawa tego nigdzie nie precyzuje.

Złagodzenie zakazów w odniesieniu do okazów pochodzących z rozmnożenia w warunkach kontrolowanych proponujemy w odniesieniu do tych gatunków, których hodowla na większą skalę jest do przewidzenia, i która może wesprzeć ochronę tych

gatunków, poprzez redukcję pozyskania z natury – np. pijawki lekarskiej, winniczka, żab zielonych, raków...

Starano się przyjmować jednolite listy zakazów w odniesieniu do większych grup gatunków, gdyż zbyt silne zróżnicowanie byłoby trudne do zapamiętania i stosowania.

Poniżej omówiono przesłanki, jakimi się kierowano, proponując konkretne zakazy i generalne wyłączenia w odniesieniu do poszczególnych gatunków.

Zestawienie zakazów i wyłączeń od nich, które można zastosować w odniesieniu do zwierząt proponowanych do ochrony ścisłej, przedstawiono w Załączniku.

1. Zakazy dotyczące „dziko występujących zwierząt” (art. 52 ust. 1 ustawy)

1) umyślnego zabijania

Zakaz zaproponowano w odniesieniu do wszystkich gatunków rodzimych proponowanych do ochrony. Zaproponowano go także w odniesieniu do nierodzimych gatunków ptaków i walen, gdyż w przypadku przypadkowego zalotu czy wpłynięcia na teren Polski, także powinny one podlegać zakazowi zabijania.

2) umyślnego okaleczania lub chwytania

Zakaz zaproponowano w odniesieniu do wszystkich gatunków rodzimych proponowanych do ochrony, z wyjątkiem chwytania kretów na terenie ogrodów, uprawa ogrodniczych, szkółek leśnych, trawiastych lotnisk, ziemnych konstrukcji hydrotechnicznych oraz obiektów sportowych. Zaproponowano go także w odniesieniu do nierodzimych gatunków ptaków i walen, gdyż w przypadku przypadkowego zalotu czy wpłynięcia na teren Polski, także powinny one podlegać zakazowi chwytania i okaleczenia.

3) umyślnego niszczenia ich jaj, postaci młodocianych lub form rozwojowych

Zakaz zaproponowano w odniesieniu do wszystkich gatunków rodzimych proponowanych do ochrony, z wyjątkiem ssaków (przyjęto, że zakaz zabijania obejmuje zwierzęta w każdym wieku). Zaproponowano go także do nierodzimych ptaków.

Przyjęto wykładnię, że zakaz ten dotyczy jedynie okazów żywych.

4) transportu

Zakaz zaproponowano w odniesieniu do wszystkich gatunków rodzimych proponowanych do ochrony, z wyjątkiem transportu kretów schwytych na terenie ogrodów, uprawa ogrodniczych, szkółek leśnych, trawiastych lotnisk, ziemnych konstrukcji hydrotechnicznych oraz obiektów sportowych, w celu wypuszczenia na terenie tej samej gminy, na terenie której zostały schwytane; a także z wyjątkiem ssaków morskich schwytych i zabitych nieumyślnie w formie przyłowu, przewożonych do jednostki mającej zezwolenie na ich posiadanie w celu analiz naukowych.

Zaproponowano go także w odniesieniu do nierodzimych gatunków ptaków i walen.

5) chowu lub hodowli

Przyjęto, że skoro zakaz ten jest wymieniany osobno w ust. 1 i ust. 1a, należy założyć, że racjonalny prawodawca rozróżnia te czynności, a więc w tym wypadku musi chodzić jedynie o chów lub wykorzystywanie w hodowli okazów „dziko występujących zwierząt”. Zakaz ten zaproponowano więc w odniesieniu do wszystkich gatunków proponowanych do ochrony (także tych nierodzimych). Założono, że chronione zwierzęta nie powinny być chwywane z natury do celów hodowlanych bez zezwolenia właściwych organów ochrony przyrody. Dotyczy to także gatunków obcych, podlegających ochronie na terenie UE – polskie przepisy powinny zapobiegać nielegalnemu chwytaniu tych zwierząt w innych krajach do celów hodowlanych. Wyjątek stanowi gołąb miejski.

6) zbierania, pozyskiwania, przetrzymywania, posiadania lub preparowania okazów gatunków

Zakaz zaproponowano w odniesieniu do wszystkich gatunków proponowanych do ochrony. Z powodów omówionych w odniesieniu do poprzedniego zakazu, zaproponowane objęcie nim także gatunków obcych, chronionych na podstawie prawa międzynarodowego. W odniesieniu do gatunków obcych można ewentualnie ograniczyć ten zakaz do posiadania, przetrzymywania i preparowania, gdyż pozostałych czynności nie można wykonywać na terenie Polski, ze względu na niewystępowanie tych gatunków w stanie dzikim.

W przypadku kretów i waleniu wprowadzono wyjątki od tego zakazu, określając warunki ich obwiązywania.

7) niszczenia siedlisk lub ostoi, będących ich obszarem rozrodu, wychowu młodych, odpoczynku, migracji lub żerowania

Zakaz zaproponowano w odniesieniu do wszystkich gatunków rodzimych proponowanych do ochrony, z wyjątkiem kilku gatunków (np. kret, karczownik, myszy, badylarka, gołąb miejski, winniczek), w stosunku do których taki zakaz byłby nieracjonalny, biorąc pod uwagę rozpowszechnienie tych taksonów i różnorodność zajmowanych przez nie siedlisk.

W odniesieniu do tego zakazu zaproponowano ogólny wyjątek, że nie dotyczy niszczenia żerowisk ptaków na wysypiskach śmieci. Dla racjonalnego przestrzegania tych zakazów wskazane byłoby doprecyzowanie (np. w opinii PROP), co dokładnie kryje się pod pojęciem poszczególnych typów siedlisk, czyli np. co jest miejscem odpoczynku czy żerowania. Czy wystarczy, że w danym miejscu żeruje czy odpoczywa jeden ptak? Doprecyzowanie takie powinno być rozbudowane, z rozbiciem na grupy gatunków.

8) niszczenia, usuwania lub uszkodzania gniazd, mrowisk, nor, legowisk, żeremi, tam, tarlisk, zimowisk lub innych schronień

Zakaz zaproponowano w odniesieniu do wszystkich gatunków rodzimych proponowanych do ochrony, z wyjątkiem bezkręgowców, które nie wykorzystują żadnych szczególnych schronień.

W przypadku owadów zastosowano go np. w odniesieniu do mrówek (ochrona mrowisk), ale i dla biegaczy. Niszczenie ich zimowisk, którymi w przypadku wielu gatunków biegaczy są dziuplaste drzewa i martwe drewno, poważnie ogranicza ich występowanie w lasach (Bunalski 2012).

Można by ewentualnie zrezygnować z tego zakazu w odniesieniu do niektórych ssaków, które nie wykorzystują żadnych szczególnych schronień (np. żubr), a także ptaków, które nie gniazdują w Polsce, ani nie zimują w żadnych konkretnych siedliskach, a jedynie czasami zalatują. Komplikowałoby to jednak rozporządzenie, a wprowadzenie tego zakazu w odniesieniu do tych gatunków nie ma znaczenia.

Dla tego zakazu zaproponowano także pewne wyjątki w odniesieniu do kreta.

9) umyślnego uniemożliwiania dostępu do schronień

Zakaz zaproponowano w odniesieniu do wszystkich gatunków rodzimych proponowanych do ochrony, z tymi samymi wyjątkami co w przypadku zakazu z pkt 8.

10) zbywania, oferowania do sprzedaży, wymiany, darowizny lub transportu w celu sprzedaży okazów gatunków

Zakaz ten zaproponowano w odniesieniu do wszystkich gatunków proponowanych do ochrony (także gatunków obcych, chronionych na podstawie prawa międzynarodowego). W przypadku gatunków, których pozyskiwanie może być dozwolone, ma się ono odbywać jedynie na podstawie zezwolenia, a więc zakaz musi obowiązywać.

Aby wypełnić postanowienia art. 6 Dyrektywy Ptasiej, zakazy te, z wyjątkiem darowizny, można także wprowadzić w odniesieniu do ptaków łownych, które nie zostały wymienione w Aneksie III A tej Dyrektywy, lub w Aneksie III B, pod warunkiem wcześniejszego wypełnienia zobowiązań wynikających z ust. 3 tego artykułu. Aby to było możliwe przy obecnych unormowaniach prawnych, można niektóre gatunki łowne ptaków wprowadzić do ochrony „częściowej”, wyłącznie zakazami nie wynikającymi z ustawy Prawo łowieckie). Byłoby to rozwiązanie nietypowe, ale przy obecnych unormowaniach (art. 9 ust. 1 pkt 4 ustawy Prawo łowieckie nie przewiduje odpowiednich ograniczeń) – jedyne, które przychodzi nam do głowy, które może zapewnić przestrzeganie art. 6 DP.

Dodatkowo co najmniej spod tego zakazu należy wyłączyć okazy gatunków z Załącznika IIIA Dyrektywy Ptasiej, które w Polsce nie są gatunkami łownymi, a które zostały legalnie zabite lub schwytane, lub nabyte w inny legalny sposób (ich komercyjny obrót jest dopuszczony przez art. 6 ust. 2 DP).

11) wwożenia z zagranicy lub wywożenia poza granicę państwa okazów gatunków

Zakaz ten zaproponowano w odniesieniu do wszystkich gatunków proponowanych do ochrony (także gatunków obcych, chronionych na podstawie prawa międzynarodowego).

12) umyślnego płoszenia lub niepokojenia

Zakaz ten zaproponowano w odniesieniu do zwierząt, dla których takie płoszenie lub niepokojenie może mieć znaczenie, a więc w odniesieniu do rodzimych gatunków ssaków, ptaków, gadów i płazów, z wyjątkiem:

- kretów na terenie ogrodów, uprawa ogrodniczych, szkółek leśnych, trawiastych lotnisk, ziemnych konstrukcji hydrotechnicznych oraz obiektów sportowych;
- ptaków, dla których płoszenie lub niepokojenie poza miejscami, o których mowa w pkt 13, nie ma znaczenia dla ich ochrony (gatunki mało wrażliwe na płoszenie lub w przypadku których płoszenie w w/w miejscach nie można uznawać za istotne zagrożenie),
- niektórych pospolitych ssaków (np. mysz leśna, karczownik), których płoszenie lub niepokojenie nie wpływa istotnie na stan ich ochrony.

Zakaz ten należy także wprowadzić w odniesieniu do wszystkich zwierząt z Załącznika IV Dyrektywy Siedliskowej (nawet w odniesieniu do ryb, płazów czy bezkręgowców), w zakresie wymaganym przez art. 12 ust. 1 lit. b tej Dyrektywy (w aktualnym oficjalnym polskim tłumaczeniu³). Aby nie komplikować nadmiernie przepisów, biorąc pod uwagę, że większość obywateli i tak nie rozróżnia np. poszczególnych gatunków żab, ropuch czy traszek, zakaz ten zaproponowano w odniesieniu do wszystkich płazów.

Zakaz ten należałoby ograniczyć do zwierząt przebywających na wolności, gdyż w odniesieniu do okazów przetrzymywanych w hodowlach nie jest racjonalny.

13) umyślnego płoszenia lub niepokojenia w miejscach noclegu, w okresie lęgowym w miejscach rozrodu lub wychowu młodych lub w miejscach żerowania zgrupowań ptaków migrujących lub zimujących

Zakaz ten nie jest właściwie, jednoznacznie sformułowany (patrz rozdział VI). Zaproponowano go wyłącznie w odniesieniu do ptaków, dla których nie zaproponowano zakazu, o którym mowa w pkt 12, z wyjątkiem gatunków ptaków, które do Polski залатują jedynie nieregularnie i pojedynczo, nie są w Polsce lęgowe i nie tworzą zgrupowań.

Proponujemy także wykluczenie tego zakazu w odniesieniu do niektórych innych przypadków (gawrony na terenie zabudowanym, kormorany i czaple siwe na stawach). Art. 5 lit. d Dyrektywy Ptasiej daje możliwość takich ogólnych wyjątków, pod warunkiem, że nie będzie to mieć znaczenia w odniesieniu do celów Dyrektywy.

14) fotografowania, filmowania lub obserwacji, mogących powodować ich płoszenie lub niepokojenie

Zakaz ten zaproponowano jedynie w odniesieniu do gatunków i sytuacji, gdzie niepokojenie przez fotografowanie lub filmowanie powoduje (realnie, a nie jedynie teoretycznie), zagrożenie co najmniej dla populacji lokalnych (np. utraty lęgów, porzucenia schronienia, albo zmniejszenia szansy na przeżycie zimy),

³ Zapis o zakazie „celowego niepokojenia” z art. 12 ust. 1 lit. b Dyrektywy Siedliskowej (podobnie jak w art. 5 lit. d Dyrektywy Ptasiej) jest wynikiem nietrafnego tłumaczenia i chodzi o „zakłócanie” – które w przypadku bezkręgowców w większości nie obejmuje płoszenia i niepokojenia.

a jednocześnie zakaz tych czynności jest możliwy do egzekucji (np. fotografowanie nie jest najczęściej wynikiem losowania spotkania przypadkowych turystów z interesującym zwierzęciem, ale wynikiem przemyślanego działania, poszukiwania schronienia zwierzęcia i dłuższych przygotowań, w które można wkalkulować procedurę uzyskania zezwolenia). Warunki te mogą spełniać:

- nietoperze i żołędnice w schronieniach,
- niedźwiedzie w gawrach,
- wilki i rysie w miejscach i w czasie wychowu młodych,
- niektóre gatunki ptaków – mające nieliczne lub silnie zmniejszające liczebność populacje, wrażliwe na niepokojenie oraz w przypadku których niski sukces lęgowy jest jednym z głównych powodów spadku liczebności (zakaz ten powinien dotyczyć tylko fotografowania ptaków w pobliżu gniazda – gdy gniazdo jest znane lub gdy zachowanie ptaków wskazuje na bliską obecność jaj lub piskląt).

15) umyślnego przemieszczania z miejsc regularnego przebywania na inne miejsca

Zakaz zaproponowano w odniesieniu do wszystkich gatunków rodzimych proponowanych do ochrony, z wyjątkiem przemieszczania kretów schwytych na terenie ogrodów, uprawa ogrodniczych, szkółek leśnych, trawiastych lotnisk, ziemnych konstrukcji hydrotechnicznych oraz obiektów sportowych, w inne miejsca na terenie tej samej gminy, na terenie której zostały schwyte. Zaproponowano go także w odniesieniu do nierodzimych gatunków ptaków i walenii.

16) umyślnego wprowadzania do środowiska przyrodniczego

Wypuszczanie żywych okazów gatunków chronionych do środowiska nie powinno się odbywać bez konsultacji z organem ochrony przyrody. Dlatego zakaz ten zaproponowano w odniesieniu do wszystkich gatunków zwierząt proponowanych do ochrony.

2. Zakazy dotyczące „innych niż dziko występujących zwierząt” (art. 52 ust. 1a ustawy)

1) umyślnego zabijania

Jeśli dany gatunek jest dopuszczony do hodowli – w zasadzie posiadacz powinien móc także zabić dany okaz (np. do celów, dla których go hodował). Jeśli nie dopuszcza się hodowli i posiadania – nie ma czego zabijać. Jednak w przypadku niektórych gatunków warto go wprowadzić, aby było jasne, że jest to tak cenny takson, iż nawet okazy pochodzące z hodowli (np, prowadzone na podstawie zezwolenia) mogą mieć znaczenie i zabijać je można jedynie za zgodą organu ochrony przyrody.

Wprowadzenie tego zakazu zaproponowano w odniesieniu do:

- wszystkich ssaków (z wyjątkiem żubrów w hodowlach komercyjnych oraz kretów),
- wszystkich ptaków (obowiązek taki wynika to z art. 5 lit. a Dyrektywy Ptasiej),
- niektórych gadów.

2) umyślnego niszczenia ich jaj, postaci młodocianych lub form rozwojowych

Z przyczyn omówionych w punkcie 1 zakaz ten zaproponowano jedynie w odniesieniu do wszystkich ptaków (obowiązek taki wynika to z art. 5 lit. b Dyrektywy Ptasiej).

3) transportu

Zakazu tego nie zaproponowano do żadnego gatunku – jeśli hodowla zostanie dopuszczona na podstawie zezwolenia lub niezastosowania zakazu – transport pochodzących z niej okazów nie będzie miał wpływu na stan ochrony gatunku.

4) chowu lub hodowli

Zakaz zaproponowano w odniesieniu do wszystkich proponowanych do ochrony gatunków rodzimych, z wyjątkiem gatunków, których hodowla, nawet w oparciu o okazy nielegalnie pozyskane ze środowiska, może się jedynie przyczynić do skuteczniejszej ochrony gatunku, a więc z wyjątkiem:

- głowacicy,
- ślimaka winniczka,
- obu rodzimych gatunków raków.

Rozważano zastosowanie tego zakazu w stosunku do powszechnie hodowanych gatunków ptaków, których chwywanie na wolności w Polsce jest mało prawdopodobne – bernikli białolicyj i rdzawoszyjej, ohara i kazarki rdzawej. Jednak zgodnie z art. 5 lit. e Dyr. Ptasiej, w przypadku ptaków wyjątek ten może dotyczyć jedynie gatunków z Załącznika II DP.

5) przetrzymywania, posiadania lub preparowania okazów gatunków

Ponieważ przetrzymywanie i posiadanie trudno odróżnić od chowu i hodowli, zakaz ten wprowadzono w odniesieniu do wszystkich gatunków, z wyjątkiem:

- kilku gatunków, dla których dopuszcza się dalszy obrót okazami, które pochodzą z hodowli prowadzonej na podstawie zezwolenia (pijawki, żaby zielone, certa, trzmiele: kamiennik i ziemny);
- gatunków, dla których nie wprowadzono zakazu chowu i hodowli.

6) zbywania, oferowania do sprzedaży, wymiany, darowizny lub transportu w celu sprzedaży okazów gatunków

Skoro zakazuje się posiadania, zakaz należy też wprowadzić w odniesieniu do obrotu. Dlatego zaproponowano go w odniesieniu do wszystkich gatunków rodzimych oraz wszystkich europejskich ptaków (z wyjątkiem gatunków z Załącznika III A Dyrektywy Ptasiej) i wszystkich walenii, z wyjątkiem:

- kilku gatunków, dla których dopuszcza się dalszy obrót okazami, które pochodzą z hodowli prowadzonej na podstawie zezwolenia (pijawki, żaby zielone, certa, trzmiele: kamiennik i ziemny);
- gatunków, dla których nie wprowadzono zakazu chowu i hodowli.

Aby wypełnić postanowienia art. 6 Dyrektywy Ptasiej, zakazy te, z wyjątkiem darowizny, można także wprowadzić w odniesieniu do ptaków łownych naturalnie występujących na terenie UE, które nie zostały wymienione w Aneksie III A tej Dyrektywy, lub w Aneksie III B, pod warunkiem wcześniejszego wypełnienia zobowiązań wynikających z ust. 3 tego artykułu. Aby to było możliwe przy obecnych unormowaniach prawnych, można niektóre gatunki łowne ptaków wprowadzić do ochrony „częściowej”, wyłącznie zakazami nie wynikającymi z ustawy Prawo łowieckie). Omówiono to szerzej przy zakazie z ust. 1 pkt 10.

7) wwożenia z zagranicy lub wywożenia poza granicę państwa okazów gatunków

Skoro zakazuje się posiadania i obrotu, zakaz należy też wprowadzić w odniesieniu do przewożenia przez granicę. Dlatego zaproponowano go w odniesieniu do wszystkich gatunków rodzimych, z wyjątkiem:

- kilku gatunków, dla których dopuszcza się dalszy obrót okazami, które pochodzą z hodowli prowadzonej na podstawie zezwolenia (pijawki, żaby zielone);
- gatunków, dla których nie wprowadzono zakazu chowu i hodowli (certa, głowacica).

W przypadku pijawek, zakazy wwożenia z zagranicy i wywozu za granicę nie dotyczą produktów pochodnych, uzyskanych z okazów pijawek pochodzących z chowu lub hodowli (przy czym zasady CITES stosuje się odpowiednio).

Można rozważyć, czy w przypadku żab nie należy jednak wprowadzić zakazu importu okazów żywych.

8) umyślnego wprowadzania do środowiska przyrodniczego

Wypuszczanie żywych okazów gatunków chronionych do środowiska nie powinno się odbywać bez konsultacji z organem ochrony przyrody. Dlatego zakaz ten zaproponowano w odniesieniu do wszystkich gatunków proponowanych do ochrony, z wyjątkiem trzmieli, gdyż użytkowanie okazów hodowlanych w ogrodnictwie wiąże się zawsze z ucieczką części osobników, więc ich hodowla powinna być dopuszczona wyłącznie w oparciu o rodzimy materiał, co powinno ograniczać ryzyko związane z takim wypuszczaniem;

3. Proponowane do wprowadzenia odstępstwa od zakazów (art. 52 ust. 2 ustawy)

1) usuwania od dnia 16 października do końca lutego gniazd z budek dla ptaków i ssaków

Zaproponowano wyłącznie w stosunku do gatunków ptaków, które mogą zakładać gniazda w skrzynkach.

UWAGA – to odstępstwo powinno zwalniać wyłącznie z zakazu niszczenia gniazd.

2) usuwania od dnia 16 października do końca lutego gniazd ptasich z obiektów budowlanych lub terenów zieleni, jeżeli wymagają tego względy bezpieczeństwa lub sanitarne;

Zgodnie z art. 5 lit. b Dyrektywy Ptasiej zabronione jest usuwanie gniazd ptaków. Przyjęto jednak że „gniazdem” jest struktura, z której ptak korzysta lub może korzystać w przyszłości, więc ochronie podlegają „gniazda wielokrotnego użytku”. Wyłączenie to zastosowano więc tylko do gatunków, które nie wykorzystują gniazd wielokrotnie i co roku budują nowe gniazda.

3) chwytania na terenach zabudowanych przez podmioty upoważnione przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska zabłąkanych zwierząt i przemieszczania ich do miejsc regularnego przebywania;

Zaproponowano w stosunku do wszystkich rodzimych ssaków, ptaków, gadów i płazów (z wyjątkiem gatunków, których prawdopodobieństwo pojawienia się na ternie zabudowanym jest znikome – morświna i świstaka)

4) chwytania zwierząt rannych lub osłabionych w celu udzielenia im pomocy weterynaryjnej i przemieszczania ich do ośrodków rehabilitacji zwierząt

Zaproponowano w stosunku do wszystkich ssaków, ptaków i gadów.

Nie proponowano w odniesieniu do bezkręgowców oraz ryb i płazów, w przypadku których ocena kondycji („osłabienia”) przez przeciętnego obywatela może być myląca, realna możliwość udzielenia pomocy weterynaryjnej znikoma, a ryzyko wykorzystywania tego ograniczenia jako wymówki w przypadku przyłapania kogoś na odławianiu zwierząt przewyższa ewentualne korzyści, jakie mogą odnieść pojedyncze okazy, którym dzięki temu można by ew. pomóc.

5) zapobiegania poważnym szkodom w odniesieniu do upraw rolnych, inwentarza żywego, lasów, rybostanu, wody lub innych rodzajów mienia;

Przesłanka ta powinna być podstawą do wydawania indywidualnych derogacji, a nie stanowić ogólnego zwolnienia, na podstawie którego każdy obywatel mógłby sam oceniać, że zagrożenie szkodą można uznać za „poważne”. Nie zaproponowano więc tego ogólnego wyłączenia w stosunku do żadnego gatunku.

6) pozyskiwania okazów gatunków, o których mowa w art. 49 pkt 1 lit. c, przez podmioty, które uzyskały zezwolenie regionalnego dyrektora ochrony środowiska lub Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska na ich pozyskiwanie

Jeśli ktoś ma zezwolenie na pozyskiwanie, to pozyskiwane przez niego okazy są zwolnione z zakazu pozyskiwania. Nie trzeba do tego odrębnego zwolnienia ustawowego. Zapisując ten punkt miano zapewne na myśli inne czynności zakazane, które mogły by być wykonywane podczas pozyskiwania lub w związku z nim (chwytanie, niepokojenie, zabijanie, transport), jednak w takim wypadku należało to zapisać – jak w pkt 7. Nawet gdyby przyjąć taką interpretację, i tak nie byłoby wskazane stosowanie tego ograniczenia. Oznaczałoby bowiem, że organ nie mógłby w zezwoleniu określić warunków wykonywania tych czynności. Jeśli przyjąć, że

stanowią one element pozyskania, albo wymieniając je osobno w zezwoleniu – można takie warunki i metody określić. Pominięto więc to odstępstwo w odniesieniu do zwierząt.

7) przetrzymywania, posiadania, zbywania, oferowania do sprzedaży, wymiany, darowizny, a także wywożenia poza granicę państwa okazów gatunków, o których mowa w art. 49 pkt 1 lit. c, pozyskanych na podstawie zezwolenia, o którym mowa w pkt 6

Dotyczy wyłącznie gatunku, którego pozyskiwanie ze środowiska może być dozwolone – ślimaka winniczka.

8) przetrzymywania, posiadania, zbywania, oferowania do sprzedaży, wymiany, darowizny, a także wywożenia poza granicę państwa okazów gatunków pozyskanych poza granicą państwa i wwiezionych z zagranicy na podstawie zezwolenia regionalnego dyrektora ochrony środowiska lub Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska

Zwolnienie to jest niewłaściwie sformułowane, gdyż nie obejmuje okazów wwiezionych legalnie, ale bez zezwolenie, gdyż nie dotyczy ich zakaz wwozu (patrz rozdział VI). W zasadzie należałoby także przyjąć że nie może dotyczyć okazów pochodzących z hodowli, gdyż nie kwalifikują się jako „pozyskane” zgodnie z definicją ustawową tego pojęcia.

Zaproponowano je jedynie w odniesieniu do gatunków, w przypadku których dozwolony jest obrót okazami:

- pochodzącymi z hodowli (pijawki, raki, żaby);
- pozyskanymi na podstawie zezwolenia (winniczek);
- ptaków z gatunków z Załącznika IIIA Dyrektywy Ptasiej, które zostały legalnie nabyte.

9) zbierania i przechowywania piór ptaków

Wyłączenie to zaproponowano w odniesieniu do wszystkich ptaków.

Proponujemy wprowadzić dodatkowo ogólne zwolnienie dotyczące przetrzymywania, posiadania, transportu i darowizny martwych okazów, które zostały pobranych ze środowiska naturalnego przed wejściem w życie w stosunku do danych gatunków przepisów dotyczących ochrony gatunkowej, lub które zostały pobrane ze środowiska w zgodzie z tymi przepisami.

VI. Propozycje zmian w systemie ochrony gatunkowej

Krajowe zasady ochrony gatunkowej reguluje ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody⁴. Były one w ostatnich latach wielokrotnie modyfikowane. Najdalej idące zmiany wprowadziła nowelizacja⁵, która weszła w życie 1 października 2012 r. Według założeń, miała ona lepiej dostosować nasze przepisy do regulacji Unii Europejskiej, a także usunąć niektóre niedociągnięcia legislacyjne i usprawnić zarządzanie tą formą ochrony. Cele te udało się osiągnąć tylko częściowo. Wiele nowych zapisów dość radykalnie zmienia podejście do ochrony gatunkowej. Choć kierunki zmian były w zasadniczej większości słuszne, część nowych zapisów jest sprzecznych z zasadami oraz dobrą praktyką techniki prawodawczej. Nowe regulacje utrudniają wydanie racjonalnych rozporządzeń i sprawiają, że przestrzeganie niektórych ważnych zakazów będzie – wbrew intencjom – ciężkie do wyegzekwowania.

Dlatego w zgodnej opinii autorów wszystkich opracowań dotyczących aktualizacji ochrony gatunkowej (dla grzybów, roślin i zwierząt), a także wielu innych konsultowanych ekspertów, przed wydaniem nowych rozporządzeń w sprawie ochrony gatunkowej niezbędna jest kolejna nowelizacja porządkująca, przeprowadzana w konsultacji z ekspertami w dziedzinie ochrony przyrody oraz prawa ochrony środowiska. Poniżej wskazano podstawowe niedociągnięcia obecnych uregulowań oraz proponowane kierunki zmian. Dla ułatwienia korzystania z tych wskazań, nie różnicowano ich pomiędzy poszczególne grupy organizmów, których ochrona dotyczy – osobno dla każdego opracowania, tylko sporządzono jedną, kompletną propozycję.

Należy zaznaczyć, że poniższe uwagi i sugestie skupiają się jedynie na tych przepisach, które są kluczowe dla wydania funkcjonalnych rozporządzeń o ochronie gatunkowej. Pominięto więc wiele innych regulacji dotyczących tego zagadnienia, które też wymagałyby nowelizacji – np. w odniesieniu do kompetencji organów, zasad znakowania zwierząt chronionych, gromadzenia informacji o gatunkach chronionych i jej przepływu między organami, kompetencji i zasad zwalczania wykroczeń i przestępstw dotyczących gatunków chronionych, dostosowania przepisów karnych w tym zakresie do Dyrektywy Karnej UE itp.

1. Kategorie ochrony

a) założenia i stan dotychczasowy

Opracowana w 2003 r. koncepcja zróżnicowania ochrony na kategorie przewidywała podział gatunków objętych ochroną gatunkową (do tej pory bezprzymiotnikową) na trzy grupy:

- objęte ochroną „częściową” (czyli niepełną) – gatunki, które mogą wymagać celowej redukcji ich populacji, w celu ochrony innych wartości (np. innych gatunków), albo które będą mogły podlegać kontrolowanej eksploatacji (przykłady: kormoran, kocanki piaskowe, winniczek);

⁴ Dz. U. z 2009 r. Nr 151, poz. 1220, Nr 157, poz. 1241, Nr 215, poz. 1664, z 2010 r. Nr 76, poz. 489, Nr 119, poz. 804, z 2011 r. Nr 34, poz. 170, Nr 94, poz. 549, Nr 208, poz. 1241, Nr 224, poz. 1337, z 2012 r. poz. 985.

⁵ Ustawa z dnia 13 lipca 2012 r. o zmianie ustawy o ochronie przyrody oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2012 nr 0 poz. 985).

- objęte ochroną „ściłą” (zwykłą, pełną) – większość gatunków, w stosunku do których wprowadza się (zróżnicowane w zależności od potrzeb) zakazy i ogólne wyjątki od nich;
- objęte ochroną szczególną (gatunki specjalnej troski) – gatunki wyjątkowo zagrożone oraz umieszczone w załączniku 4 Dyrektywy Siedliskowej (w związku ze zbliżającym się wówczas przystąpieniem Polski do UE), dla których w przypadku konfliktu potrzeb ochrony z interesem gospodarczym indywidualne derogacje od zakazów mogą być udzielane wyłącznie w przypadku nadrzędnego interesu publicznego.

Ostatecznie przyjęto wówczas podział na dwie kategorie. Pierwsza obejmowała gatunki objęte ochroną „częściową” – w przedstawionym wyżej rozumieniu. Druga – ochrona „ściła” – łączyła w sobie dwie kolejne proponowane grupy. Już na etapie prac sejmowych założono, że zróżnicowanie zasad ochrony w tej kategorii jest potrzebne, ale może być dokonane na poziomie rozporządzeń wykonawczych.

Zgodnie z tym założeniem, w rozporządzeniach z 2004 r. w grupie gatunków objętych ochroną ściłą wyróżniono za pomocą przypisu „(1)” gatunki „szczególnej troski”, wobec których nie stosowało się automatycznego ograniczenia (wyłączenia) zakazów w przypadku ich konfliktu z potrzebami racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej lub rybackiej. Choć to rozróżnienie nie było wystarczające w rozumieniu przepisów wspólnotowych, przetrwało do dziś w odniesieniu do grzybów (nieobjętych dyrektywami: Ptasią i Siedliskową), a w przypadku roślin i zwierząt do przełomu roku 2011 i 2012, gdy przyjęto znowelizowane rozporządzenia dla tych grup.

Ustawa przewiduje także możliwość prowadzenia ochrony regionalnej (przez rdoś), ale nie reguluje zasad dotyczących ograniczeń i zwolnień od wprowadzonych w ten sposób zakazów.

b) nowe regulacje

Aktualny stan prawny, uwzględniający m.in. nowelizacje, które weszły w życie w 2010 i 2012 r., skłania do innego podziału gatunków pomiędzy przyjęte dwie kategorie. Rozróżnienie między tymi grupami wynika bowiem jedynie z dwóch grup przepisów ustawy:

- art. 56 ust. 1 i 2 – regulujących kompetencje w udzieleniu zezwoleń na czynności zakazane (ochrona „częściowa” – właściwy rdoś, ochrona „ściła” – GDOŚ lub rdoś, zależnie od czynności);
- art. 56 ust. 4 pkt 6 i 7 – wg których wobec gatunków objętych ochroną „częściową” przesłanką wystarczającą do wydania zezwolenia (inną niż wymienione w pkt 1-5 tego ustępu) jest „słuszny interes strony”, a w przypadku gatunków poddanych ochronie „ściłej” (a także wszystkich ptaków i gatunków z Załącznika IV Dyrektywy Siedliskowej), trzeba wykazać, że ich potrzeba wynika z „koniecznych wymogów nadrzędnego interesu publicznego”.

Takie rozróżnienie między ochroną „ściłą” i „częściową” oznacza, że w celu uniknięcia sparaliżowania wielu działań gospodarczych, w przypadku których potrzebne są zwolnienia od zakazów w skali niepowodującej zagrożenia dla gatunku, konieczne jest przeniesienie wielu gatunków z ochrony „ściłej” do „częściowej”.

Rozwiązanie takie jest dopuszczalne pod względem techniki prawodawczej. Przy jednoznacznym zdefiniowaniu obostrzeń, nazwy kategorii mogą być w zasadzie

dowolne i równie dobrze można by te kategorie nazwać np. ochroną „fioletową” i „seledynową”. Jednak nie jest to bez znaczenia ze względu na odbiór społeczny i praktykę ochrony przyrody. Z tych względów neutralne nazwy, wywodzące się od kolorów, byłyby może nawet mniej kontrowersyjne, choć także mało czytelne.

Znaczenie ochrony „częściowej”, zarówno ze względu na znaczenie tego przymiotnika, jak i praktykę ostatnich lat, utrwaliło się w społeczeństwie jako: ochrona niepełna, wprowadzana w zasadzie jedynie dla kontrolowania skali pozyskiwania lub redukcji populacji gatunków stosunkowo pospolitych i licznych. W powszechnej percepcji, przeniesienie wielu gatunków z ochrony ścisłej do „częściowej” będzie oznaczało radykalną degradację ich statusu ochronnego. Większości społeczeństwa nie da się wyjaśnić zawichości prawnych powodujących, że realna ochrona tych taksonów nie powinna ulec pogorszeniu. Takie wyjaśnienia, jako zbyt złożone, nie zostaną nawet zaprezentowane przez większość mediów. Zmiana ta będzie powodować także gwałtowny sprzeciw wszystkich środowisk przyrodniczych. Już na etapie konsultacji propozycji nowych list podział ten – a konkretnie przeniesienie wielu gatunków z ochrony „ścisłej” do „częściowej”, spowodował powszechny protest. Dodatkowym efektem, który można przewidzieć, może być znaczący wzrost oczekiwań dotyczących „automatycznego” wydawania zezwoleń na niszczenie gatunków chronionych „częściowo”, czy wręcz powszechne nieprzestrzeganie zakazów dotyczących tych gatunków, jako „z definicji” (z nazwy) chronionych tylko trochę, w sposób niepełny.

c) proponowane rozwiązania

Zdecydowanie proponujemy powrót do pierwotnej koncepcji podziału kategorii ochrony oraz stosowania nazw wg ich obecnie przyjętego rozumienia (lub ewentualnie przyjęcie zupełnie nowych nazw, co jednak wydaje się rozwiązaniem wprowadzającym niepotrzebnie większą konfuzję u odbiorców).

Proponujemy więc, by biorąc pod uwagę aktualny, ogólny układ zakazów i wyłączeń od nich, zastosować jeden z trzech wariantów przedstawionych w tabeli 11.

Zastosowanie któregokolwiek z powyższych trzech wariantów w pełni zachowuje przyjętą, racjonalną koncepcję dotyczącą podziału kompetencji oraz zasad udzielania derogacji, a jednocześnie pozbawione jest opisanych wyżej wad. Każdy z tych wariantów ma nieco inne zalety:

- Wariant A – jest najprostszy, zachowuje w przeważającej części dotychczasowy podział i nazwy, a jedynie porządkuje zasady, będzie więc budził najmniej kontrowersji (rozwiązanie sugerowane przez autorów opracowania).
- Wariant B – silniej podkreśla rozróżnienie między kategoriami II i III, pozwala łatwiej skupić się np. w działaniach edukacyjnych na grupie III, przy pełnej zgodności nazwy grupy II z jej funkcją.
- Wariant C – psychologicznie (w powszechnym odbiorze) oznacza „podniesienie statusu ochronnego” dla części gatunków, przy pozostawieniu statusu dla pozostałych bez zmian – może być bardziej przydatny zwłaszcza w sytuacji, gdyby do kategorii III miało trafić stosunkowo niewiele gatunków.

Jeśli wprowadzenie nowych rozporządzeń w sprawie ochrony gatunkowej nie ma wywołać na samym wstępie powszechnych sprzeciwów i krytyki ze wszystkich możliwych stron, zdecydowanie postulujemy wprowadzenie opisanej wyżej zmiany. Warto podkreślić, że choć ta modyfikacja nie jest niezbędna pod względem

legislacyjnym, ponieważ część z innych, niżej opisanych korekt jest naszym zdaniem konieczna, tę można wprowadzić wspólnie z nimi.

Tabela 11. Możliwe warianty podziału kategorii ochrony gatunkowej

<i>Kategoria</i>	<i>Wariant A</i>	<i>Wariant B</i>	<i>Wariant C</i>
I. Gatunki, których pozyskiwanie z natury (do celów gospodarczych) jest dozwolone na podstawie zezwolenia, a uzyskane w ten sposób okazy mogą bez dalszych zezwoleń stanowić przedmiot obrotu.	ochrona gatunkowa częściowa	ochrona gatunkowa częściowa	ochrona gatunkowa częściowa
II. Większość pozostałych gatunków chronionych, dla których zezwolenia na odstępstwa wydaje rdoś i dopuszczone są derogacje ze względu na słuszny interes strony.	ochrona gatunkowa ścisła przy czym gatunki z III grupy są odpowiednio oznaczone w załączniku, np. gwiazdką	ochrona gatunkowa lub ochrona gatunkowa zwykła	ochrona gatunkowa ścisła
III. Gatunki wymagające szczególnej ochrony, dla których część zezwoleń wydaje GDOŚ i dla których słuszny interes strony nie jest przesłanką wystarczającą do wydania derogacji.		ochrona gatunkowa ścisła	ochrona gatunkowa specjalna

Dodatkowo należy wprowadzić zapis, że w odniesieniu do gatunków objętych ochroną na podstawie art. 53 (ochrona regionalna), zastosowanie mają odpowiednio przepisy jak dla ochrony „częściowej” (dot. przede wszystkich udzielania derogacji).

2. Zróżnicowanie rygorów w zależności od pochodzenia okazów

a) założenia i stan dotychczasowy

Do tej pory ustawa nie przewidywała różnic pomiędzy rygorami dotyczącymi okazów o odmiennych źródłach pochodzenia. Warto podkreślić, że takie rozróżnienie przewiduje wiele przepisów międzynarodowych, np. Dyrektywa Siedliskowa nakazuje wprowadzenie pewnych zakazów wobec okazów pochodzących z wolności, a prawodawstwo wspólnotowe dotyczące ochrony gatunków poprzez regulację handlu nimi (rozporządzenie Rady WE nr 338/97⁶ i rozporządzenia Komisji – wykonawcze w stosunku do niego) zawiera szereg sprawdzonych rozwiązań prawnych, łagodzących niektóre obostrzenia w odniesieniu do okazów pochodzących z uprawy lub urodzonych i wyhodowanych w niewoli.

⁶ Rozporządzenie Rady (WE) NR 338/97, z dnia 9 grudnia 1996 r. w sprawie ochrony gatunków dzikiej fauny i flory w drodze regulacji handlu nimi (Dz.U. L 61 z 3.3.1997, str. 1, z późn. zm.).

Brak było prawnych przeszkód, by na podstawie dotychczasowych przepisów rozróżnienie obostrzeń wprowadzić w rozporządzeniu. Zgodnie bowiem z zasadą *a maiori ad minus*, skoro ustawa dopuszczała możliwość wprowadzenie większych (bardziej ogólnych) obostrzeń, tym bardziej można było wprowadzić na jej podstawie obostrzenia mniejsze, mieszczące się w górnym, przewidzianym przez ustawę zakresie. Z zasady tej korzystano – np. zawężając zakazy wobec niektórych gatunków zwierząt (wyłączając je na niektórych terenach). Podobnie można było zawęzić zakres obowiązywania niektórych zakazów np. jedynie do okazów innych niż pochodzące z uprawy. Jednak do tej pory z możliwości tej nie skorzystano.

b) nowe regulacje

Wspomniana wcześniej nowelizacja ustawy o ochronie przyrody, która weszła w życie 1 października 2012 r., wprowadza w tym względzie rewolucyjne zmiany, które niestety są sprzeczne z zasadą techniki prawodawczej, wprowadzają rozwiązania powodujące praktyczną niemożność ścigania niektórych przypadków łamania zakazów, a także są niespójne z przepisami wspólnotowymi, regulującymi obrót gatunkami chronionymi.

Pierwsza zmiana polegała na wprowadzeniu dodatkowych list zakazów, które można wprowadzić wobec roślin i grzybów pochodzących z uprawy oraz zwierząt rozmnożonych (o to zapewne chodziło) w niewoli. Listy te stanowią zawężenie list zakazów, które można wprowadzać wobec okazów pochodzących z wolności (przy czym okazy wprowadzone do środowiska w celu odbudowy lub wzmocnienia populacji traktuje się jako pochodzące z wolności niezależnie od ich pochodzenia, co jest rozwiązaniem słusznym).

Wprowadzenie takiego podziału zakazów na dwie grupy jest sprzeczne z dobrą praktyką prawodawczą. Ten sam skutek można osiągnąć po prostu nie wprowadzając w rozporządzeniu wykonawczym pewnych zakazów z jednej listy, wobec okazów pochodzących z uprawy czy hodowli. Tworzenie odrębnych list, w większości się pokrywających (druga lista nie zawiera żadnych dodatkowych obostrzeń, a jedynie jest krótsza od pierwszej), stanowi zbędną komplikację prawa.

Druga zmiana polegała na zdefiniowaniu, wobec jakich rodzajów okazów wprowadza się poszczególne zakazy. W tym wypadku wykonano to w sposób zupełnie nieudany, jednoznacznie sprzeczny nie tylko z dobrą praktyką, ale i z obowiązującymi zasadami techniki prawodawczej, a także niespójnie z przepisami UE regulującymi to samo zagadnienie. Poniżej szerzej omawiamy to zagadnienie.

Dla okazów pochodzących z wolności wprowadzono nową nazwę, którą zdefiniowano w art. 5 pkt 15a ustawy jako przeczenie pochodzenia z uprawy lub niewoli („hodowli”). Z kolei okazy pochodzące z uprawy lub niewoli są określane jedynie jako przeczenie tego tak zdefiniowanego pojęcia. Jest to więc wzorcowy błąd typu *circulus in definiendo*.

Okazy pochodzące z wolności w ustawie (i rozporządzeniach) mają się nazywać: „rośliną, zwierzęciem lub grzybem dziko występującym”. Nie wiadomo, dlaczego wprowadzono taką dziwną nazwę, sprzeczną z rozumieniem wynikającym z zasad języka polskiego. Chcąc nazwać pochodzenie, wykorzystano imiesłów przymiotnikowy czynny od czasownika oznaczającego zupełnie inny stan: „występowanie” (używany w dodatku zwykle w odniesieniu do gatunku, a nie okazu). Sama nazwa sugeruje więc, że chodzi o okazy aktualnie „występujące” „dziko”, a nie o wszelkie okazy, które się wywodzą ze środowiska przyrodniczego, niezależnie od

tego, gdzie się obecnie znajdują („występują”). Jest to sprzeczne z § 8 Zasad techniki prawodawczej⁷, wg którego „w ustawie należy posługiwać się poprawnymi wyrażeniami językowymi (określeniami) w ich podstawowym i powszechnie przyjętym znaczeniu”.

Następnie unormowano, że pojęcie to należy rozumieć jako: „a) nie pochodzące z uprawy lub hodowli, b) wprowadzone do środowiska przyrodniczego w celu odbudowy lub zasilenia populacji”. Litera a zawiera kilka poważnych błędów legislacyjnych. Przede wszystkim, definiuje jedno niejasne pojęcie, jako przeczenie innych pojęć, które nie tylko nie są w ustawie zdefiniowane, ale mają mnóstwo znaczeń – zarówno w języku potocznym, jak i w rozmaitych przepisach. Znaczenie litery b. jest dość jednoznaczne, lecz zapis ten nie powinien znaleźć w ogólnej definicji (sposób traktowania takich okazów należy określić w przepisach szczegółowych).

Co to znaczy „pochodzące” z uprawy⁸ lub hodowli? W ustawie o ochronie przyrody wyrażenie „pochodzenie” występuje w wielu znaczeniach, mogących odnosić się np. do miejsca, czasu, legalności, kwalifikacji karnej czynu czy źródła redystrybucji. Co to jest „uprawa” i przede wszystkim: „hodowla”? Znaczenie pojęcie „hodowla” jest bardzo różne – czy chodzi o jego sens stosowany w rolnictwie, ogrodnictwie, leśnictwie, terrarystyce? Czy z dobrodziejstw łagodniejszych obostrzeń mogą korzystać okazy, które do uprawy lub hodowli trafiły z nielegalnego źródła, a następnie zostały z niej ponownie zabrane? A może jedynie chodzi o okazy, które się urodziły lub wyrosły w środowisku kontrolowanym? Czy więc obejmuje to ptaki, które się wykluły z jaj podebranych z gniazda na wolności, albo rośliny z nasion zebranych z natury? A może chodzi o okazy, które zostały rozmnożone w tej uprawie lub hodowli? Jeśli tak (to dlaczego tak nie napisano?), jakie rozmnażanie wchodzi w grę – tylko generatywne, czy także wegetatywne? Czy jeśli ktoś nielegalnie schwytał ciężarne zwierzę, które następnie urodziło młode – to czy te młode są już „inne niż dziko występujące” i objęte są ograniczoną listą zakazów? Jeśli chodziło o pochodzenie z legalnie założonych upraw i hodowli, do których nie ma nielegalnego dopływu okazów z wolności, to dlaczego „racjonalny prawodawca” tego nie zapisał?

W przypadku ścigania przypadków łamania zakazów dotyczących gatunków chronionych, wszystkie te niejednoznaczności trzeba będzie tłumaczyć na korzyść sprawcy. Tymczasem wiele gatunków objętych w Polsce ochroną gatunkową, podlega jednocześnie przepisom wspólnotowym regulującym handel chronionymi gatunkami. Dotyczy to np. wszystkich storczyków, przebiśniegów, niepylaka Apollo, ptaków szponiastych, sów, wielu blaszkodziobych, żurawi, wilków, niedźwiedzi, kotowatych... Regulacje te zupełnie inaczej definiują rodzaje „pochodzenia” tych okazów (i do takich rodzajów pochodzenia odnosi się art. 64 ust. 4 pkt 7 i 11 ustawy). Przepisy dot. krajowej ochrony gatunkowej nie muszą być spójne z tymi przepisami unijnym, ale jaki jest cel tej niezgodności? Jedynie komplikuje przestrzeganie prawa. Dlaczego przepisy dot. krajowej ochrony gatunkowej nie mogą – podobnie jak przepisy rozporządzenia Rady (WE) nr 338/97 (głównie art. 8) i rozporządzenia

⁷ Załącznik do rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz.U. 2002 nr 100 poz. 908).

⁸ Występujące w art. 61 ust.2 i 4 pojęcie „pochodzące z uprawy” musi być interpretowane jako pochodzenie spełniające definicje tego pojęcia zawarte w odpowiedniej rezolucji CITES oraz rozporządzeniu Komisji (WE) nr 865/2006.

Komisji (WE) nr 865/2006⁹ (głównie art. 54 i 56) – łagodzić zakazów w odniesieniu do okazów legalnie nabytych, w tym przede wszystkim pochodzących z upraw i hodowli założonych i prowadzonych zgodnie z przepisami (a nie wszelkich, jak to jest obecnie)?

Ale i to nie jest jeszcze najpoważniejsza wada tego zapisu. Jest nią sama konstrukcja regulacji umożliwiającej korzystanie z łagodniejszych unormowań. Jeśli wprowadzi się odrębne zakazy dla okazów pochodzących z wolności i odrębne dla pochodzących z uprawy lub urodzonych i wyhodowanych w niewoli, ciężar dowiedzenia, która grupa zakazów dotyczy okazów, wobec których dopuszczono się czynów zabronionych, będzie spoczywał na oskarżycielu. A więc w razie złapania handlarza sprzedającego okazy chronionego gatunku, trzeba będzie wykazać, że pochodzą one z wolności. W przeciwnym wypadku, zgodnie z zasadą *in dubio pro reo* trzeba przyjąć, że zastosowanie mają łagodniejsze przepisy – dotyczące okazów pochodzących z uprawy lub hodowli. Sprzedawca nie ma obowiązku współpracy z organem, w celu ustalenia owego pochodzenia (w szczególności nie musi przedstawiać żadnych dowodów, które mogłyby go obciążyć).

W obecnym stanie przepisy te, w przypadku odstąpienia w odniesieniu do okazów o pochodzeniu innym niż „dziko występujące” od zastosowania niektórych zakazów (np. dotyczących handlu takimi okazami), oznaczałyby nieskuteczność przepisów wobec okazów nielegalnie pozyskiwanych z wolności (o ile nie przyłapie się kogoś bezpośrednio na czynności pozyskiwania). Możliwym rozwiązaniem jest oczywiście wprowadzanie wobec okazów pochodzących z uprawy lub urodzonych i wyhodowanych w niewoli wszystkich zakazów, które dopuszcza ustawa. A nie takie było założenie tej nowelizacji.

c) proponowane rozwiązania

Aby osiągnąć zakładany cel (dopuszczenie obrotu okazami niektórych gatunków, pochodzących z legalnych upraw i hodowli), wystarczy kilka prostych zabiegów legislacyjnych:

- zastosować określenie zrozumiałe, spójne z innymi przepisami – w tym wspólnotowymi (np.: okazy sztucznie rozmnożone lub urodzone i wyhodowane w niewoli, albo: pochodzące z uprawy lub hodowli (jako nazwę kategorii, a nie definicję!) – jak w rozporządzeniu Rady (WE) nr 338/97 i rozporządzeniach wykonawczych do niego);
- zastosować precyzyjną definicję tych pojęć, np. wzorowaną na CITES i rozporządzeniu Komisji (WE) nr 865/2006, lub po prostu odesłać do art. 54 i 56 tego rozporządzenia;
- komplet zakazów potrzebnych dla ochrony danego gatunku wprowadzić generalnie, w odniesieniu do wszystkich rodzajów okazów, a następnie wprowadzić pewne odstępstwa od tych zakazów wobec okazów pochodzących z uprawy lub hodowli (z wyjątkiem tych, które zostały wypuszczone do środowiska w celu wzmocnienia lub odbudowy dzikiej populacji).

Rozwiązanie to stosuje się powszechnie, gdyż jest nie tylko prostsze, ale i egzekwowalne. W takim wypadku oskarżyciel musi dowieść, że ktoś dopuścił się

⁹ Rozporządzenie Komisji (WE) Nr 865/2006 z dnia 4 maja 2006 r. ustanawiające przepisy wykonawcze do rozporządzenia Rady (WE) nr 338/97 w sprawie ochrony gatunków dzikiej fauny i flory w drodze regulacji handlu nimi (Dz.U. L 166 z 19.6.2006, str. 1, z późn. zm.).

czynu zabronionego, a wówczas (o ile wcześniej, w postępowaniu przygotowawczym nie zrobił tego podmiot wykonujący tę czynność) na obrońcy spoczywa ciężar dowiedzenia, że istnieją okoliczności wyłączające przestępność tego czynu. Potwierdził to wyrok Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich w sprawie prejudycjalnej nr C-344/08, dotyczącej prowadzonego przed polskim sądem postępowania karnego związanego ze sprzedażą pajaków z gatunków chronionych. Wskazano w nim, że jeśli obowiązuje generalny zakaz sprzedaży okazów danego gatunku, a wobec niektórych rodzajów okazów, jako wyjątek wprowadzono odstępstwo od tego zakazu, na stronie skarżącej lub sędzie spoczywa konieczność wykazania, że sprawca dopuścił się czynu zakazanego (np. sprzedaży), a wówczas w ramach prawa do obrony strona broniąca może wykazać (na niej spoczywa wówczas ciężar dowiedzenia tego faktu), że mógł skorzystać z odstępstwa, bo okazy kwalifikowały się do kategorii zwolnionej (np. miały odpowiednie pochodzenie).

Przyjęcie powyższego rozwiązania nie tylko znacząco uprości i zrationalizuje zapisy ustawy, ale także umożliwi ściganie i karanie powszechnego procederu handlu niektórymi gatunkami chronionymi. To rozwiązanie można zastosować bardziej ogólnie – nie tylko wobec okazów pochodzących z uprawy lub hodowli, ale także np. w odniesieniu do legalnie pozyskanych (tak jest to już obecnie rozwiązane) oraz legalnie sprowadzonych z zagranicy (obecnie rozwiązanie wobec tej kategorii okazów jest zbliżone, ale niepozbawione błędów – patrz niżej).

3. Zakresy zakazów

a) założenia i stan dotychczasowy

Początkowo w ustawie o ochronie przyrody listy zakazów w art. 51 i 52 zawierały punkty grupujące różne, podobne do siebie czynności. Zakładano, że to jest jedynie określenie dozwolonego zakresu zakazów, ale Minister wydając rozporządzenie może dowolnie z tej listy wybierać i mieszać, byle nie przekroczył ram (maksymalnego zakresu zakazów) określonych w ustawie. Od początku zakładano, że zakazy można różnicować między grupami gatunków o różnych wymaganiach i zagrożeniach.

Późniejsza praktyka stosowania zakazów różniła się nieco od tych założeń. Generalnie w odniesieniu do prawie wszystkich gatunków wprowadzano prawie wszystkie zakazy, niezależnie od tego, czy to miało swoje uzasadnienie merytoryczne, czy nie. Niewielkie wyjątki dotyczyły np. fotografowania i filmowania mogących powodować niepokojenie zwierząt czy zbierania i posiadania piór. Pojawiały się także próby nieuzasadnionej interpretacji, że poszczególne punkty z zakazami z ustawy można albo wprowadzać w całości, albo wcale. W rzeczywistości, zgodnie z zasadą *a maiori ad minus*, skoro ustawa dopuszcza (ale nie nakazuje) wprowadzanie jakichś zakazów, dopuszczalne jest także stosowanie ich w ograniczonym zakresie.

b) nowe regulacje

W związku z powtarzaniem wątpliwościami dotyczącymi możliwości stosowania „niepełnych” zakazów z ustawy, a także praktycznymi trudnościami w rozbijaniu niektórych zakazów pomiędzy różne grupy organizmów, w obecnym kształcie ustawy brzmienie niektórych zakazów jest nieco inne niż poprzednio. Niektóre czynności zakazane znalazły się w osobnych punktach, wprowadzono także pewne

uzupełnienia. Nie wszystkie zmiany są wynikiem ostatniej nowelizacji. Wprowadzono też nowy, dość racjonalny podział na czynności, których nie wolno wykonywać w ogóle, a także takie, których jedynie „umyślne” wykonywanie jest zakazane.

Mimo jednak tych kilkukrotnych prób poprawienia zapisów, wciąż listy zakazów są niedoskonałe. Niewłaściwość (zbędność) podziału list na dotyczące okazów o różnym pochodzeniu, omówiono już w punkcie 1. Inne wady tych list to:

- Wieloznaczność niektórych niezdefiniowanych, a kluczowych terminów (np. hodowla – w innych przepisach i powszechnym użytku mające zwykle odmienny sens w odniesieniu do roślin i grzybów, niż do zwierząt, a ponieważ w tej ustawie występujące obok pojęć: chów, uprawa, przetrzymywanie, rozmnażanie, należy przyjąć, że występujące w odrębnym, lecz trudnym do odgadnięcia znaczeniu).
- Nadal łączenie w poszczególnych punktach zupełnie innych czynności, które w stosunku do różnych gatunków powinny być stosowane odrębnie, np. zbiór, zapewne w rozumieniu – niekomercyjny, łącznie z pozyskiwaniem, wwóz do kraju i wywóz – podczas gdy do niektórych gatunków może mieć uzasadnienie tylko zakaz jednej z tych czynności, a druga może być dozwolona (ponieważ, jak zaznaczono wyżej, grupy czynności wymienione w pojedynczych punktach z zakazami można w rozporządzeniu dzielić na części i w odniesieniu do poszczególnych gatunków stosować niezależnie, tę wadę można dość łatwo skorygować w rozporządzeniu).
- Niekonsekwentne łączenie i rozdzielanie zakazów w odniesieniu do roślin i grzybów oraz do zwierząt – np. transport w przypadku zwierząt jest słusznie w odrębnym punkcie, a w odniesieniu do roślin i grzybów – łącznie z działaniami komercyjnymi i darowiznami (podobnie jak w przypadku poprzedniej wady, nie jest ona istotna, gdyż można ją stosunkowo łatwo skorygować w rozporządzeniu).
- W art. 52 ust. 1 dodano zakaz w pkt 13, który po pierwsze – w całości mieści się w zakresie zakazu z pkt 12 i mógłby być wprowadzony poprzez zawężenie tego drugiego, a po drugie – nie wiadomo dokładnie, czy dotyczy w całości jedynie ptaków, czy też zawężenie do ptaków odnosi się jedynie do miejsc żerowania (wykładnia językowa wskazuje raczej na to drugie, bo mowa jest o „zgrupowaniach ptaków migrujących lub zimujących”, a to raczej nie może dotyczyć okresu lęgowego i miejsc rozrodu lub wychowu młodych, chyba żeby przyjąć, iż zgrupowania odnoszą się do żerowisk (w dowolnym okresie), a cały punkt: do ptaków migrujących lub zimujących (czyli wszelkich, bo wszystkie ptaki gdzieś zimują, a wiele migruje). Byłaby to jednak wykładnia dość karkołomna. Nie wiadomo też, dlaczego w przypadku miejsc rozrodu i wychowu młodych zakaz ten miał być ograniczony wyłącznie do okresu lęgowego, a w pozostałych miejscach miałyby obowiązywać – wg obecnego brzmienia tego punktu – ustawicznie.
- Generalny zakaz przebywania (z wyjątkami) osób na obszarze stref ochrony, wprowadzony w art. 60 ust. 6 pkt. 1, jest w wielu przypadkach niepotrzebny. Powoduje jedynie zbędne ograniczenia i rodzi sprzeciw wobec tej formy ochrony. Np. zakaz wstępu ludzi do strefy chroniącej rosnący w koronach drzew porost, albo zakaz wstępu zimą do strefy chroniącej gniazda bociana czarnego, nie mają sensu.
- Od lat krytykowany i słusznie bojkotowany jest nakaz oznakowywania wszystkich stref tablicami (art. 60 ust. 4). Niektóre strefy lepiej pozostawić nieoznakowane, by nie przyciągać uwagi ludzi. Muszą o niej wiedzieć jedynie gospodarze terenu.

c) proponowane rozwiązania

Powinny być tylko dwie listy zakazów (jedna dla roślin i grzybów, druga dla zwierząt) – bez rozdzielania ich w zależności od pochodzenia okazów. Należy jeszcze raz przejrzeć i uporządkować te listy.

Stosować pojęcia jednoznaczne, lub je zdefiniować na potrzeby ustawy. W szczególności dotyczy to pojęć: uprawa/hodowla/chów. Ale warto przeanalizować także inne – np. czy zamiast wwóz i wywóz nie lepiej pisać o imporcie i eksporcie lub jasno zdefiniować, że pojęcia te oznaczają wszelkie wprowadzanie na terytorium kraju i wyprowadzanie z niego okazów (niezależnie od rodzaju środka transportu)?

Jeśli są wątpliwości co do tego, czy zakres zakazu można w obecnie zawężyć w aktach wykonawczych – dodać jednoznaczny przepis pozwalający na wprowadzanie poszczególnych zakazów, dopuszczonych w ustawie, z ograniczeniami, jedynie w odniesieniu do określonego w rozporządzeniu: czasu, miejsca, rodzaju okazów, zakresu czynności czy innych okoliczności.

W przypadku dopuszczenia zawężania zakresu zakazów, można usunąć art. 52 ust 1 pkt 13 (rozwiązanie preferowane). W przeciwnym wypadku wskazana jest jego modyfikacja, np. poprzez nadanie mu brzmienia: „13) umyślnego płoszenia lub niepokojenia ptaków w czasie i miejscach: rozrodu, wychowu młodych, noclegu, żerowania, zgrupowań podczas migracji lub zimowania;”.

W art. 51 ust. 1 pkt. 4 dodać: „usuwania martwego drewna”.

W odniesieniu do ochrony strefowej obowiązek znakowania stref należy zastąpić taką możliwością, a bezwzględny zakaz wstępu – zakazem, który może wprowadzić rdoś w decyzji administracyjnej ustanawiającej strefę. Jeśli wprowadzanie takiego zakazu decyzją administracyjną budzi wątpliwości, można przyjąć inne rozwiązanie – że w decyzji tej rdoś może określić terminy, w których zakaz ten nie obowiązuje (np. konkretne miesiące lub cały rok).

Na potrzebę niektórych innych korekt, w odniesieniu do poszczególnych grup organizmów, zwrócono też uwagę w rozdziale V wszystkich trzech opracowań (dla grzybów, roślin i zwierząt).

4. Odstępstwa od zakazów

a) założenia i stan dotychczasowy

Ustawa o ochronie przyrody od początku przewidywała pewne generalne wyjątki od zakazów obowiązujących w odniesieniu do chronionych gatunków. Choć to nie zostało jasno napisane w ustawie, założenie i praktyka były takie, by te generalne wyjątki były uwzględnione w rozporządzeniach. Niektóre z pierwotnie zastosowanych wyłączeń były jednoznacznie sprzeczne z prawem wspólnotowym. Zostało to zmodyfikowane nowelizacją z roku 2008, a następnie w nowych rozporządzeniach w sprawie ochrony gatunkowej roślin i zwierząt z przełomu lat 2011/2012.

Stosowane są różne interpretacje tego, czy lista wyłączeń zawartych w art. 51 ust. 2 i art. 52 ust. 2 ma charakter zamknięty (czyli czy nie można wprowadzać innych), czy otwarty. Zapis ustawy tego nie rozstrzyga. Do tej pory praktyka była taka, że nie wprowadzano innych generalnych wyłączeń dotyczących wszystkich gatunków czy zakazów, ale wprowadzano ograniczenia w odniesieniu do poszczególnych

gatunków (np. kreta), albo poszczególnych zakazów (np. fotografowania czy posiadania piór). Zgodnie z zasadą *a maiori ad minus* uznawano więc słusznie, że ustawowa lista ograniczeń jest otwarta, gdyż zawsze można dodatkowo zawęzić zakres obowiązywania wprowadzanych zakazów, nie można go jedynie rozszerzać. Charakter tych stosowanych w praktyce zawężeń był jednak inny (bardzo ograniczony) niż odstępstw określonych w ustawie.

b) nowe regulacje

Aktualnie niektóre generalne wyłączenia mogą być wprowadzane na podstawie art. 51 ust. 2 i 3 oraz art. 52 ust. 2 i 4, a inne obowiązują bezpośrednio na mocy art. 52a ust. 1 i 2.

Zarzut niezgodności postanowień art. 52a ust. 1 i 2 z prawem wspólnotowym był już przedmiotem wielu pism i publikacji, a argumenty w tej sprawie są znane. Ponieważ postanowienia tego artykułu nie wpływają bezpośrednio na brzmienie rozporządzeń, pomijamy to zagadnienie w dalszych rozważaniach.

Część ograniczeń przewidziana w ustawie jest zbędna. Dobrze to widać zwłaszcza w przypadku art. 51 ust. 2 pkt 3 i art. 52 ust. 2 pkt 6. Pozwalają one na wykonywanie czynności, na którą uzyskano zezwolenie (pozyskiwanie). Funkcją zezwolenia jest właśnie dopuszczenie do wykonywania czynności zakazanej. Nie trzeba więc tego dodatkowo dopuszczać generalnym ograniczeniem. Zapisując ten punkt miano zapewne na myśli inne czynności zakazane, które mogłyby być wykonywane podczas pozyskiwania (uszkadzania, zrywania lub zbioru roślin i grzybów, chwytania, zbierania i transportu zwierząt), jednak w takim wypadku należało to zapisać – podobnie jak to zrobiono w art. 51 ust. 2 pkt 4 oraz art. 52 ust. 2 pkt 7¹⁰. Nawet gdyby przyjęć taką interpretację, i tak nie byłoby wskazane stosowanie tego ograniczenia. Oznaczałoby bowiem, że organ nie mógłby w zezwoleniu określić warunków wykonywania tych czynności. Przyjmując, że stanowią one element pozyskania, albo wymieniając je osobno w zezwoleniu – można takie warunki i metody wykonywania tych czynności określić. Przy obecnym brzmieniu tych punktów taka rozszerzająca interpretacja, gdyby ją dopuścić, musiała by być dodatkowo rozciągnięta na wszelkie czynności, a zapewne także na inne gatunki, gdyż brak jakichkolwiek zawężeń w ustawie (czyli że podczas pozyskiwania na podstawie zezwolenia można np. płoszyć inne zwierzęta chronione).

Wątpliwości budzi także potrzeba innych wyłączeń – np. określonego w art. 51 ust. 2 pkt 2. Ponieważ żaden gatunek rośliny czy grzyba podlegającego ochronie czy proponowanego do ochrony nie niszczy budynków, wyjątek jest zbędny. Jednak te niepotrzebne wyłączenia nie stanowią przeszkody w wydaniu nowych rozporządzeń. Wystarczy ich po prostu nie wykorzystywać.

Błędnie (zbyt wąsko) jest też sformułowany wyjątek dotyczący obrotu okazami sprowadzonymi z zagranicy. Dotyczy on tylko tych okazów, które zostały sprowadzone na podstawie zezwolenia. A więc jeśli nie wprowadzi się zakazu przywozu (a w wielu przypadkach jest on zbędny – np. w odniesieniu do produktów

¹⁰ Art. 51 ust. 2 i art. 52 ust. 2 w poszczególnych punktach wymieniają konkretne czynności, które są dopuszczone (których dotyczy odstępstwo). Nie można więc interpretować, że 51 ust. 2 pkt 3 i art. 52 ust. 2 pkt 6 stanowią wyjątki i choć napisano w nich, że odstępstwa mogą dotyczyć pozyskiwania, chodzi w nich o wszelkie inne czynności, wykonywane przy okazji pozyskiwania. Jeśli takie było zamierzenie ustawodawcy, należało wpisać np.: „6) umyślnego chwytania, okaleczania i zabijania okazów gatunków, pozyskiwanych na podstawie i zgodnie z zezwoleniem, o którym mowa w art. 56 ust. 5;”.

z gatunków niezagrażonych w innych krajach, a stanowiących przedmiot masowej produkcji – np. leków, farmaceutyków czy produktów spożywczych), nie będzie można tymi okazami handlować bez zezwolenia, a nawet ich posiadać (jeśli zostaną wprowadzone zakazy posiadania, oferowania do sprzedaży, sprzedaży itp.), gdyż nie będzie można uzyskać zezwolenia na przywóz, a tylko wwóz na podstawie takiego zezwolenia zwalniałby z innych zakazów. Dodatkowo wyjątek ten dotyczy jedynie okazów „pozyskiwanych” za granicą, a pojęcie to jest w ustawie wąsko zdefiniowane i nie dotyczy np. okazów uzyskanych za granicą z hodowli czy uprawy.

Ustawa nie stanowi jednoznacznie, że można poszczególne wyłączenia stosować nie tylko w odniesieniu do wszystkich zakazów, ale i do wybranych, albo jedynie w określonych okolicznościach. Możliwość taka wynika z cytowanej już kilkakrotnie zasady *a maiori ad minus*. Skoro można, ale nie trzeba, wprowadzać to wyłączenie, i można to robić także w odniesieniu do wybranych gatunków, można je także wprowadzić w mniejszym zakresie – np. tylko do wybranych zakazów, typów okazów czy innych okoliczności. Pod względem merytorycznym ograniczenia zakazów powinny zwykle dotyczyć tylko konkretnych czynności. Np. dopuszczenie czynności związanych z prowadzeniem racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej lub rybackiej może mieć zastosowanie do uszkodzania czy niszczenia poszczególnych okazów (np. przy koszeniu łąki, czyszczeniu stawu, pracach leśnych), ale w żadnym razie do niszczenia siedlisk. Czasami ograniczenia powinny też dotyczyć tylko konkretnych typów okazów (np. dopuszczenie importu produktów pochodnych, ale nie żywych okazów). Tymczasem podnoszone są wątpliwości dotyczące dopuszczalności warunkowego stosowania ograniczeń.

c) proponowane rozwiązanie

Niewątpliwie warto przejrzeć listę wyłączeń generalnych i zrezygnować z tych, które są zbędne (w razie potrzeby i tak można je wprowadzić, nawet bez zapisu ustawowego). Na pewno dotyczy to art. 51 ust. 2 pkt 3 i art. 52 ust. 2 pkt 6. W zamian można rozważyć rozszerzenie zakresu art. 51 ust. 2 pkt 4 i art. 52 ust. 2 pkt 7, aby obejmowały także niektóre inne czynności, które mogą być wykonywane z pozyskanymi okazami (jak uszkodzanie, zabijanie, transport).

Można wręcz rozważyć w ogóle rezygnację z art. 51 ust. 2 i art. 52 ust. 2, zastępując je generalnym zapisem, że w przypadku jeśli wynika to z potrzeb ochrony gatunków lub siedlisk (obecnie brak tej oczywistej przesłanki), a także z innych przyczyn – przy braku rozwiązań alternatywnych i jeżeli nie jest to szkodliwe dla zachowania we właściwym stanie ochrony dziko występujących populacji chronionych gatunków roślin lub grzybów, minister właściwy do spraw środowiska może wprowadzić w odniesieniu do wybranych gatunków i zakazów wyłączenia od zakazów - generalne lub zawężone do określonych w rozporządzeniu okoliczności.

W związku z dyskusjami interpretacyjnymi, podobny zapis, jednoznacznie wskazujący, że odstępstwo można stosować nie tylko do wszystkich zakazów, ale także zawężająco – w odniesieniu do wybranych zakazów, typów okazów, w zależności od pochodzenia okazów i przy określonych okolicznościach (np. we wskazanych terminach), warto także wprowadzić w przypadku pozostawiania omawianych list. W przeciwnym wypadku mogą być trudności z wprowadzeniem wielu racjonalnych zwolnień (np. uszkodzanie roślin podczas koszenia łąki po określonym terminie), czy zwolnień w stosunku do posiadania i obrotu konkretnymi produktami pochodnymi, przy zachowaniu zakazów obrotu okazami żywymi czy nieprzetworzonymi.

W art. 51 ust. 2 pkt 5 i art. 52 ust. 2 pkt 8 należałoby wykreślić słowa „pozyskanych poza granicą państwa i”, a zamiast „wwiezionych z zagranicy na podstawie zezwolenia regionalnego dyrektora ochrony środowiska lub Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska” wpisać: „wwiezionych z zagranicy zgodnie z postanowieniami niniejszej ustawy”.

5. Inne wskazane zmiany

a) zasada – korzystający płaci

W związku z propozycją, by populacje, z których okazach gatunków chronionych mogły być pozyskiwane, były obligatoryjnie monitorowane, otrzymano kilka pytań i uwag dotyczących źródeł środków na ten monitoring. Nie jest właściwym obecnie rozwiązaniem, że zasoby dzikiej przyrody – zwłaszcza gatunków chronionych – są jedynym dobrem narodowym, które może być pozyskiwane praktycznie „za darmo” (bez ponoszenia kosztów innych niż związane z samym zbiorem), a podatnicy muszą ponosić koszty koncesjonowania, nadzoru przestrzegania warunków derogacji i monitoringu stanu eksportowych populacji.

Docelowo właściwym rozwiązaniem wydaje się, by koszty monitoringu były pokrywane z przychodów uzyskiwanych z pozyskiwania tych gatunków. Proponujemy rozważenie wprowadzenia odpłatnych koncesji za komercyjne korzystanie z zasobów przyrody (wszystkich, wybranych gatunków, lub przynajmniej gatunków chronionych). Koncesje te powinny wykupywać np. podmioty wprowadzające pozyskane zasoby do obrotu (np. skupy, firmy farmaceutyczne). Wysokość opłat powinna być uzależniona od planowanej wielkości pozyskania (nie należy tego mylić z obecną symboliczną opłatą za uzyskanie zezwolenia, z której należałoby w takim wypadku zrezygnować) Śroki z tych koncesji (płaconych bezpośrednio do odpowiednich rdoś, lub np. do odpowiednich WFOŚiGW), powinny wspierać ochronę gatunkową, w tym monitoring stanu gatunków eksploatowanych.

b) zagadnienia myśliwskie regulować Prawem łowieckim

Do tej pory (od 2004 r.) postanowienia art. 6 Dyrektywy Ptasiej (zakaz komercyjnego obrotu niektórymi gatunkami ptaków) w odniesieniu do gatunków łownych próbowano regulować przepisami o ochronie gatunkowej. W związku z brakiem odpowiednich uregulowań w ustawie Prawo łowieckie i jego rozporządzeniach wykonawczych, także obecnie jedyną możliwością wprowadzenia tego koniecznego zakazu jest równoległe objęcie niektórych gatunków ptaków łownych ochroną gatunkową „częściową”, z jednym tylko zakazem (komercyjnego obrotu). Nie jest to jednak rozwiązanie optymalne. Bardzo komplikuje system i powoduje wiele nieporozumień.

Właściwszym rozwiązaniem byłoby wprowadzenie odpowiednich zakazów do prawa łowieckiego, jako bezpośrednich zapisów w ustawie, lub delegacji dla Ministra Środowiska do uregulowania tego w odrębnym rozporządzeniu.

c) ochrona czynna – gdy potrzebna

Ustawa przewiduje zaznaczenie wymagań dotyczących ochrony czynnej jedynie w stosunku do gatunków roślin i zwierząt objętych ochroną ścisłą. Tymczasem takich działań mogą wymagać także grzyby, a przy obecnym podziale (i przeniesieniu do ochrony „częściowej” wielu gatunków) – także taksony z niższej kategorii ochrony.

Warto zaznaczyć, że takie działania mogą być także potrzebne dla zachowania zagrożonych czy ginących gatunków, które nie spełniają kryteriów kwalifikujących do ochrony gatunkowej (gdyż nie zyskałyby na wprowadzonych zakazach). Poza tym wiedza na temat skutecznych metod ochrony, podobnie jak stan zachowania poszczególnych gatunków, zmienia się szybciej niż rozporządzenia. Jak zaznaczono wcześniej, legislacyjna poprawność i skutki praktyczne wskazywania w rozporządzeniu gatunków wymagających ochrony czynnej budzą poważne wątpliwości. Ograniczanie tego wyłącznie do roślin i zwierząt objętych ochroną ścisłą jest jedynie przeoczonym artefaktem po poprzednich unormowaniach, gdy ochrona częściowa była przeznaczona dla gatunków wymagających jedynie kontroli pozyskiwania lub zwalczania.

Proponujemy, by o tym, które gatunki wymagają ochrony czynnej, decydowały wyłącznie aktualne przesłanki merytoryczne, a nie zaznaczenie tego w ustawie. Jeśli intencją ustawodawcy jest wzmocnienie znaczenia ochrony czynnej i bardziej efektywne wykorzystywanie przeznaczanych na nią środków, można rozważyć zapisy wskazujące na potrzebę konsultowania niektórych działań przez PROP lub regionalne rady ochrony przyrody, a także wskazywanie w *Programie ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z planem działań zadań priorytetowych* w tym względzie, które np. mają pierwszeństwo w finansowaniu ze środków NFOŚiGW.

Zdecydowanie rekomendujemy, aby omówione wyżej zmiany wprowadzić jeszcze przed wydaniem nowych rozporządzeń. Tylko wówczas bowiem można będzie sprawić, by akty te racjonalnie regulowały zasady ochrony gatunkowej i nie powodowały powszechnego niezadowolenia i protestów¹¹.

¹¹ Rodzaj i charakter uwag zgłaszanych do niniejszego opracowania podczas pierwszej tury konsultacji społecznych w pełni potwierdzają zasadność tego postulatu. Wynika z nich, że w powszechnej opinii specjalistów obecne rozwiązania ustawowe są zbyt skomplikowane, mało praktyczne, niejednoznaczne i obciążone tak wieloma lukami, że nie da się na ich podstawie stworzyć rozwiązań zrozumiałych dla większości społeczeństwa, a jednocześnie egzekwowalnych i spójnych z prawodawstwem wspólnotowym.

LITERATURA

- Agasyan A., Avci A., Tuniyev B., Isailovic J.C., Lymberakis P., Andrén C., Cogalniceanu D., Wilkinson J., Ananjeva N., Üzüm N., Orlov N., Podloucky R., Tuniyev S., Kaya U., Ajtic R., Vogrin M., Corti C., Mellado V.P., Sá-Sousa P., Cheylan M., Pleguezuelos J., Baha El Din S.M., Nettmann H.K., De Haan C.C., Sterijovski B., Schmidt B. & Meyer A. 2010. *Natrix tessellata*. In: IUCN 2012. IUCN Red List of Threatened Species. Version 2012.2. <www.iucnredlist.org>. Downloaded on 22 October 2012.
- Agasyan A., Avci A., Tuniyev B., Isailovic J. C., Lymberakis P., Andrén C., Cogalniceanu D., Wilkinson J., Ananjeva N., Üzüm N., Orlov N., Podloucky R., Tuniyev S., Kaya U. 2009. *Bombina bombina*. In: IUCN 2012. IUCN Red List of Threatened Species. Version 2012.2. <www.iucnredlist.org>. Downloaded on 24 October 2012.
- Agasyan A., Avci A., Tuniyev B., Isailovic J. C., Lymberakis P., Andrén C., Cogalniceanu D., Wilkinson J., Ananjeva N., Üzüm N., Orlov N., Podloucky R., Tuniyev S., Kaya U., Ajtic R., Vogrin M., Corti C., Mellado V. P., Sá-Sousa P., Cheylan M., Pleguezuelos J., Baha El Din S. M., Nettmann H. K., De Haan C. C., Sterijovski B., Schmidt B. & Meyer A. 2010. *Natrix tessellata*. In: IUCN 2012. IUCN Red List of Threatened Species. Version 2012.2. <www.iucnredlist.org>. Downloaded on 22 October 2012.
- Angeler, D.G., Viedma, O., Sánchez-Carrillo, S., Alvarez-Cobelas, M. 2008. Conservation issues of temporary wetland Branchiopoda (Anostraca, Notostraca: Crustacea) in a semiarid agricultural landscape: What spatial scales are relevant? *Biological Conservation*, 141 (5), pp. 1224-1234.
- Bartos, M. 2002. The subsand nests of *Yllenus arenarius* (Araneae, Salticidae) – structure, function and construction behavior. *Journal of Arachnology*, 30:275-280.
- Bartos, M. 2005. The life history of *Yllenus arenarius* (Araneae, Salticidae) – evidence for sympatric populations isolated by the year of maturation. *Journal of Arachnology*, 33(2): 222-229.
- Binot, M., Bless, R., Boyle, P., Gruttke, H., Pretscher, P. 1998. Rote Liste gefährdeter Tiere Deutschlands, Schriftenreihe für Landschaftspflege und Naturschutz, Bundesamt für Naturschutz. Bonn-Bad Godesberg, 55, p. 271.
- Błoszyk J., Machnikowski M., Napierała A., Gołdyn B., Rybska E., Stępczak K., Szybiak K., Konwerski Sz., Leszczyńska-Deja K., Dylewska M 2010. Assessment of abundance and distribution of the Roman Snail (*Helix pomatia* Linnaeus, 1758) in Kujawsko-Pomorskie voivodeship. *Folia Malacologica* 18(3): 137–145.
- Bogdanowicz W., Chudzicka E., Pilipiuk I., Skibińska E., (red.) 2004. Fauna Polski. Charakterystyka i wykaz gatunków. T I. Annelida, Arthropoda pro parte. Warszawa, Muzeum i Instytut Zoologii PAN.
- Bogdanowicz W., Chudzicka E., Pilipiuk I., Skibińska E., (red.) 2008. Fauna Polski. Charakterystyka i wykaz gatunków. T III. Arthropoda pro parte, Acanthocephala, Bryozoa, Cnidaria, Entoprocta, Gastrotrocha, Mollusca,

- Nematoda, Nematomorpha, Nemertea, Platyhelminthes, Porifera, Rotifera, Tardigrada. Warszawa, Muzeum i Instytut Zoologii PAN.
- Brenchley A., Tahon J. 1997. *Corvus frugilegus* Rook. pp. 682–683. In: Hagemeyer E.J.M & Blair M.J. (eds.). The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. T&AD Poyser, London.
- Bright P. W. 1998. Behaviour of specialist species in habitat corridors: arboreal dormice avoid corridor gaps.
- Brzeziński M., Natorff M., Zalewski A., M. Żmichorski. 2012. Numerical and behavioral responses of waterfowl to the invasive American mink: A conservation paradox. *Biological Conservation* 2012 Vol. 147 No. 1 pp. 68-78.
- Buchholz L. 2012. Zgniotek cynobrowy *Cucujus cinnaberinus* (Scopoli, 1763). [w:] Makomaska-Juchiewicz M., Baran P. (red.) Monitoring gatunków zwierząt. Przewodnik metodyczny. Część II. GIOŚ, Warszawa.
- Budny M., Panek M., Bresiński W., Kamieniarz R., Kolanoś B, Mąka H. 2010. Sytuacja zwierząt łownych w Polsce w latach 2009-2010 (wyniki monitoringu) Biuletyn Stacji Badawczej PZŁ w Czempiniu nr 7.
- Bunalski M. (red.) 2012. Chronione chrząszcze dendrofilne niżu zachodniej Polski.
- Bunalski M. 2012. Jelonek rogacz, *Lucanus cervus*. W: Makomaska-Juchiewicz M., Baran P. (red.) Monitoring gatunków zwierząt. Przewodnik metodyczny. Część II. GIOŚ, ss. 328-348.
- Burakowski B., Śliwiński Z. 1981. Trzy nowe gatunki chrząszczy (Coleoptera) dla fauny Polski. *Prz. Zool., Wrocław*, 25: 107-119.
- Chmielewski S., Chylarecki P., Michalak P., Nawrocki P. 2007. Brodziec piskliwy *Acctitis hypoleucos*. W: Sikora A., Rohde Z., Gromadzki M., Neubauer G., Chylarecki P. (red). Atlas rozmieszczenia ptaków lęgowych Polski 1985-2004. Bogucki Wyd. Nauk. Poznań, s 222-223.
- Chodkiewicz T., Neubauer G., Meissner W., Sikora A., Chylarecki P., Woźniak B., Bzoma S., Brewka B., Rubacha S., Kus K., Rohde Z., Cenian Z., Wieloch M., Zielińska M., Zieliński P., Kajtoch Ł., Szałański P., Betleja J. 2012. Monitoring populacji ptaków Polski w latach 2010–2012. *Biul. Monitoringu Przyr.* 9(1): 1–44.
- Czapulak A., Betleja J. 2002. Liczebność i rozmieszczenie kolonii lęgowych gawrona *Corvus frugilegus* na Śląsku w latach 90. XX wieku. *Ptaki Śląska* 14: 5–25.
- Czczuga B., Czczuga-Semieniuk E., 1998, Carotenoprotein complexes in *Chirocephalus diaphanus* Prévost, *Fol. Biol. Krak.*, 46(3-4): 197-201.
- Danzig Vol. 4 pp. 1-52 Die Branchiopoden des Danziger-Gegend. *Neue Schr. Naturf. Ges. Danzig* Vol. 4 pp. 1-52.
- Devineau O., Guillemain M., Johnson A.R., Lebreton J-D. 2010. A comparison of green-winged teal *Anas crecca* survival and harvest between Europe and North America. *Wildlife Biology* 16(1):12-24. 2010
- Dolata P. T. 2005. Gawron *Corvus frugilegus* w Ostrowie Wielkopolskim i powiecie ostrowskim. W: Jerzak L., Kavanagh B. P., Tryjanowski P. (red.). *Ptaki krukowate Polski*, ss. 671–679. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań.

- Eder, E., Hödl, W., 2002. Large freshwater branchiopods in Austria: diversity, threats, conservational status. In: Escobar-Briones, E., Alvarez, F. (Eds.), *Modern Approaches to the Study of Crustacea*. Kluwer Academic/Plenum Publishers, New York, pp. 281–289.
- Fauna Europea. <http://www.faunaeur.org>.
- Frost, Darrel R. 2011. *Amphibian Species of the World: an Online Reference*. Version 5.5 (31 January, 2011). Electronic Database accessible at <http://research.amnh.org/vz/herpetology/amphibia/> American Museum of Natural History, New York, USA.
- Glöer P., Meier-Brook C. 2003. *Süßwassermollusken – Ein Bestimmungsschlüssel für die Bundesrepublik Deutschland*. Deutscher Jugendbund für Naturbeobachtung (Hrsg.), Hamburg, 13. neubearbeitete, Auflage, 134 ss.
- Głowaciński Z. (red). 2002. *Czerwona lista zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce*. PAN. IOP. Kraków 2002.
- Głowaciński Z. 2001. *Polska czerwona księga zwierząt - kręgowce*. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa.
- Głowaciński Z., Rafiński J. 2003. *Atlas płazów i gadów Polski status-rozmqieszczenie-ochrona*. Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, Warszawa.
- Głowaciński, Z., Nowacki J. (red.), 2004. *Polska Czerwona Księga Zwierząt - Bezkręgowce*. IOP PAN, Kraków-Poznań, 1-448.
- Gołdyn B, Bernard R, Czyż M. J., Jankowiak A. (2012): Diversity and conservation status of large branchiopods (Crustacea) in ponds of western Poland. *Limnologica* 42(4):264-270.
- Gójska A., Pawliczka I., Pawlaczyk P. Program ochrony foki szarej – Projekt (31.10.2012). <http://baltyk.mediatorzy.pl/images/stories/baltyk/programy/31.10.2012/program%20ochrony%20foki%20szarej%20%20projekt%20wersja%20z%2031.10.2012.pdf>.
- Górecki G., Stajszczyk M. 2007. Perkoz rdzawoszyi *Podiceps grisegena*. W: Sikora A., Rohde Z., Gromadzki M., Neubauer G., Chylarecki P. (red). *Atlas rozmieszczenia ptaków lęgowych Polski 1985-2004*. Bogucki Wyd. Nauk. Poznań, s 104-105.
- Gutowski J. M. 1985. Rozsiedlenie kózkowatych (Coleoptera: Cerambycidae) na tle siedliskowych typów lasu w Puszczy Białowieskiej. *Parki Nar. Rez. Przyr.*, 6: 77-94.
- Harvey, M.S. (2011). *Pseudoscorpions of the World, version 2.0*. Western Australian Museum, Perth. <http://www.museum.wa.gov.au/catalogues/pseudoscorpions>
- Hordowski J. 2009. Gawron *Corvus frugilegus* na Podkarpaciu. Monografia gatunku i znaczenie gospodarcze. Arboretum i Zakład Fizjografii, Bolestraszyce.
- Integrated Taxonomic Information System. <http://www.itis.gov>.
- IUCN (IUCN Standards and Petitions Working Group) 2008. *Guidelines for Using the IUCN Red List Categories and Criteria*. Version 7.0. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- IUCN. Red List of Threatened Species. <http://www.iucnredlist.org>.

- Jackiewicz M, 2000. Błotniarki Europy. Kontekst, Poznań, 104 ss.
- Jerzak L., Kavanagh B.P., Tryjanowski P. (red.). 2005. Ptaki krukowate Polski. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań.
- Jędrzyckowski W.B. 1987. Zaleszczotki (Pseudoscorpiones) Bieszczadów. *Fragm. faun.*, 30: 341-349.
- Kasprzykowski Z. 2005. Dynamika lęgowej populacji gawrona *Corvus frugilegus* w krajobrazie rolniczym Wysoczyzny Siedleckiej w latach 1998–2003. W: Jerzak L., Kavanagh B. P., Tryjanowski P. (red.). Ptaki krukowate Polski, ss. 655–663. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań.
- Kaya U., Agasyan A., Avisi A., Tuniyev B., Isailovic J. C., Lymberakis P., Andrén C., Cogalniceanu D., Wilkinson J., Ananjeva N., Üzümlü N., Orlov N., Podloucky R., Tuniyev S., Kaya U. 2009. Hyla arborea. In: IUCN 2012. IUCN Red List of Threatened Species. Version 2012.2. <www.iucnredlist.org>. Downloaded on 24 October 2012.
- Koralewska-Batura E. 2002. Ślimak żółtawy (*Helix lutescens*). Budowa, biologia, ekologia i występowanie w Polsce. Wydawnictwo Kontekst. Poznań.
- Král, D., Stambergová, M., 2005. Branchiopoda. In: Farkac, J., Král, D., Skorpík, M. (Eds.), Red List of Threatened Species in the Czech Republic. Invertebrates. Agentura Ochrany Přírody a Krajiny CR, Praha, pp. 90–91.
- Krumpal, M. 1979. *Neobisium polonicum* Rafalski, 1937 (Pseudoscorpionidea) - new species for the fauna of Czechoslovakia. *Biologia*. 34 5:429-435.
- Ławicki Ł., Guentzel S., Jasiński M., Kajzer Z., Żmihorski M. 2009. Awifauna lęgowa Doliny Dolnej Odry. *Not. Orn.* 50: 268–281.
- Maier, G. 1998. The status of large branchiopods (Anostraca; Notostraca, Conchostraca) in Germany. *Limnologica*, 28(2):223-228.
- Maier, G., Hössler, J., Tessenow, U. 1998. Succession of physical and chemical conditions and of crustacean communities in some small, man made water bodies. *International Review of Hydrobiology*, 83 (5-6), pp. 405-418.
- MarBEF (2004). European node of the Ocean Biogeographic Information System. Available online at <http://www.marbef.org/data/eurobis.php>. Consulted on 2012-10-28.
- Marchant J. H., Gregory R. D. 1999. Numbers of nesting Rooks *Corvus frugilegus* in the United Kingdom in 1996. *Bird Study* 46: 258–273.
- Maštera J., Merta L, Zavadil V, 2009. Výskyt žábronožky letní (*Branchipus schaefferi*) a listonoha letního (*Triops cancriformis*) v bývalém vojenském tankodromu u Rančičova. *Acta rerum naturalium* 6: 25–28.
- Miller, P. J., 1986. Gobiidae. In: P.J.P. Whitehead, M.-L. Bauchot, J.-C. Hureau, J. Nielsen and E. Tortonese (eds.) *Fishes of the North-eastern Atlantic and the Mediterranean*. Volume 3. UNESCO, Paris: 1019-1085.
- Mitrus S. 2004. Żółw błotny. W: Adamski P., Bartel R., Bereszyński A., Kepel A., Witkowski Z., (red.) *Gatunki Zwierząt (z wyjątkiem ptaków)*. Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 - poradnik metodyczny. Ministerstwo Środowiska, Warszawa. T. 6, s. 193-197.

- Najbar B. 2000. Gniewosz plamisty - monografie przyrodnicze. Wydawnictwo Klubu Przyrodników, Świebodzin.
- Najbar B. 2002. Ochrona węży i ich siedlisk. Wydawnictwo Klubu Przyrodników, Świebodzin.
- Najbar B. 2002. Wąż Eskulapa - Monografie Przyrodnicze. Wydawnictwo Klubu Przyrodników, Świebodzin.
- Neubauer G., Sikora A., Chodkiewicz T., Cenian Z., Chylarecki P., Archita B., Betleja J., Rohde Z., Wieloch M., Woźniak B., Zieliński P., Zielińska M. 2011. Monitoring populacji ptaków Polski w latach 2008–2009. Biul. Monitoringu Przyr. 8/1: 1–40.
- Orłowski G., Czapulak A. 2007. Different extinction risks of the breeding colonies of Rooks *Corvus frugilegus* in rural and urban areas of SW Poland. Acta Ornithol. 42: 145–155.
- Osojca G. 2005. Zmiany liczebności awifauny lęgowej Rezerwatu Biosfery „Jezioro Łuknajno” w latach 1982–2002. Not. Orn. 46: 77–88.
- Piechocki A, 1979. Mięczaki (Mollusca) Ślimaki (Gastropoda). Fauna Słodkowodna Polski 7, PWN, Poznań, 187 ss.
- Piechocki A, Dyduch-Falniowska A. 1993. Mięczaki, Małże. Fauna Słodkowodna Polski 7a, PWN, Warszawa, 204 ss.
- Piechocki A. 2008. Mięczaki Mollusca. In: Bogdanowicz W., Chudzicka E., Pilipiuk I., Skibińska (, (eds), Fauna Polski - charakterystyka i wykaz gatunków. 3. Muzeum i Instytut Zoologii PAN. Warszawa.
- Piechocki A. 2008. Źródlarkowate Hydrobiidae. W: Bogdanowicz W., Chudzicka E., Pilipiuk I., Skibińska E. (red.), Fauna Polski. charakterystyka i wykaz gatunków, 3, MIIZ PAN, Warszawa, 382, 419.
- Pokryszko B. M., Cameron R. A. D., Maltz T. K. 2004. *Cochlodina costata* (C. Pfeiffer, 1828) (Gastropoda: Pulmonata: Clausiliidae) in Poland. Folia Malacol., 12: 189-192.
- Popovic D., Panagiotopoulou H., Kleszcz M., Baca M., Rutkowski R., Heese T., Weglenski P., Stancovic A. 2013. Restitution of viambia (*Viambia viambia*, Cyprinidae) in Poland: genetic variability of existing and restored populations. Ichtiol Res. Ichthyological Society of Japan.
- Profus P., Wójciak J. 2007. Bocian czarny *Ciconia nigra* W: Sikora A., Rohde Z., Gromadzki M., Neubauer G., Chylarecki P. (red). Atlas rozmieszczenia ptaków lęgowych Polski 1985-2004. Bogucki Wyd. Nauk. Poznań, s 126-127.
- Rafalski J. 1936. *Neobisium* (*Neobisium*) *polonicum* nov. spec. Nowy gatunek zaleszczotka (*Pseudoscorpionidea*) Spraw. Pozn. TPN, Poznań, 9 (1935): 119.
- Rafalski J. 1967. Zaleszczotki - *Pseudoscorpionidea*. Katalog fauny Polski, XXXII. Instytut Zoologii PAN, 1: 34 ss.
- Ramuł M 1939: Spostrzeżenia nad występowaniem liścionogów właściwych (*Euphyllopoda*) w okolicy Krakowa. Spraw. Kom. Fizjograf. PAU, 73: 261-274

- Ratkiewicz i in. 2011. Strategia ochrony i gospodarowania populacją łośia w Polsce. Opracowanie wykonane na zlecenie Narodowego Funduszu Ochrony Środ. i Gosp. Wodnej.
- Razowski J. (red.) 1990-1997. Wykaz zwierząt Polski. Tomy I - V. Ossolineum.
- Rozwałka R. 2012 (w druku) Is *Siro carpaticus* Rafalski, 1956 (Arachnida: Opiliones) really a rare harvestmen species? *Fragm. faun.* 55(2) 00-00.
- Rozwałka R. 2012 Nowe stanowiska *Egaeunus convexus* (Arachnida: Opiliones) w Polsce. *Chrońmy Przyrodę Ojczyzną* 68 (4): 317–320, 2012.
- Rybacki M., Maciantowicz M. 2006. Ochrona żółwia błotnego, traszki grzebieniastej i kumaka nizinnego. Wydawnictwo Klubu Przyrodników, Świebodzin.
- Sienkiewicz P. 2012. Zagłębek bruzdkowany, *Rhysodes sulcatus*. W: Makomaska-Juchiewicz M., Baran P. (red.) Monitoring gatunków zwierząt. Przewodnik metodyczny. Część II. GIOŚ, ss. 400-418.
- Sikora A., Cenian Z., Ryś A. 2001. Awifauna łągowa okolic jeziora Oświn oraz jej zmiany w 20. wieku. W: Gromadzki M., Wiśniewski R.J. (red.) Jezioro Oświn i okolice – studium przyrodniczo–kulturowe. Oficyna wydawnicza IE PAN, Warszawa.
- Sikora A., Rohde Z., Gromadzki M., Neubauer G., Chylarecki P. (red.). 2007. Atlas rozmieszczenia ptaków łągowych Polski 1985–2004. Bogucki Wyd. Nauk, Poznań.
- Stańska M. 2007. Rare and threatened spider species (Araneae) in selected types of deciduous forests in the Białowieża Forest. *Nature Conservation* 64: 13-29
- Stępczak K. 1976. Występowanie, zasoby, uzyskiwanie i ochrona ślimaka winniczka (*Helix pomatia* L.) w Polsce. *Wyd. Nauk. UAM, Poznań, Ser. zool.* 3: 1-68.
- Tobółka M., Szamański P., Kuźniak S., Maćkowiak S., Kaczmarek S., Maliczak J., Michalak W., Ratajczak J., Sieracki P., Stępniewski J. 2012. Spadek liczebności populacji łągowej gawrona *Corvus frugilegus* na Ziemi Leszczyńskiej. *Ornis Pol.* 52: 107–116.
- Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. PTPP „pro Natura”. Wrocław.
- Uetz, P. (editor), The Reptile Database, <http://www.reptile-database.org>, accessed October 26, 2012.
- Vlček P., Najbar B., Jablonski D. 2010. First records of the Dice Snake (*Natrix tessellata*) from the North-Eastern part of the Czech Republic and Poland. *Herpetology Notes*, volume 3: 023-026.
- Waga A 1842: Nouvelle espece de Crustaces du genre Branchipes. *Ann. Soc. ent. France, Paris*, 11: 261-263.
- Wiktor A. 2004. Ślimaki łągowe Polski. Mantis, Olsztyn.
- Witkowski A., Kotusz J., Przybylski M. 2009. Stopień zagrożenia słodkowodnej ichtiofauny Polski: Czerwona lista minogów i ryb – stan 2009. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 65 (1): 33–52.

- Witkowski, A., 2010. Anadromiczne minogi w Polsce: minóg morski *Petromyzon marinus* L. i minóg rzeczny *Lampetra fluviatilis* (L.) - stan i zagrożenia. *Chrońmy przyrodę ojczystą*, 66 (2): 89-96.
- Wylegała P. 2007. Cyranka *Anas querquedula*. W: Sikora A., Rohde Z., Gromadzki M., Neubauer G., Chylarecki P. (red). Atlas rozmieszczenia ptaków lęgowych Polski 1985-2004. Bogucki Wyd. Nauk. Poznań.
- Wylegała P. 2007. Czajka *Vanellus vanellus*. W: Sikora A., Rohde Z., Gromadzki M., Neubauer G., Chylarecki P. (red). Atlas rozmieszczenia ptaków lęgowych Polski 1985-2004. Bogucki Wyd. Nauk. Poznań, s 198-199.
- Wylegała P. 2007. Kszyk *Gallinago gallinago*. W: Sikora A., Rohde Z., Gromadzki M., Neubauer G., Chylarecki P. (red). Atlas rozmieszczenia ptaków lęgowych Polski 1985-2004. Bogucki Wyd. Nauk. Poznań, s 204-205.
- Wylegała P. 2007. Płaskonos *Anas clypeata*. W: Sikora A., Rohde Z., Gromadzki M., Neubauer G., Chylarecki P. (red). Atlas rozmieszczenia ptaków lęgowych Polski 1985-2004. Bogucki Wyd. Nauk. Poznań, s 70-71.
- Wylegała P. 2007. Rycyk *Limosa limosa*. W: Sikora A., Rohde Z., Gromadzki M., Neubauer G., Chylarecki P. (red). Atlas rozmieszczenia ptaków lęgowych Polski 1985-2004. Bogucki Wyd. Nauk. Poznań, s 210-211.
- Wylegała P., Batycki A., Kasprzak A. 2012. Awifauna Doliny Dolnej Noteci – stan aktualny oraz zmiany liczebności. *Orn. Pol.* 53: 39–49
- Wylegała P., Batycki A., Rudzinek B., Drab K., Blank M., Blank T., Barteczka J., Bagiński W., Konopka A. 2010. Awifauna Doliny Środkowej Noteci i Kanału Bydgoskiego – stan aktualny oraz zmiany liczebności. *Ornis Polonica*, 51: 44-56.
- Wylegała P., Krąkowski B., Cierplikowski D., Batycki A. 2012. Zmiany liczebności lęgowych ptaków wodno-błotnych w Nadgoplu w latach 1988–2011. *Orn. Pol.* 53: 50–63
- Wylegała P., Kujawa D., Batycki A., Krąkowski B., Białek M. 2013. Populacja lęgowa gawrona *Corvus frugilegus* w północnej Wielkopolsce – stan aktualny i zmiany liczebności. *Ptaki Wielkopolski 2* – w druku.
- Wylegała P., Kujawa D., Batycki A., Krąkowski B., Białek M. 2013. Populacja lęgowa gawrona *Corvus frugilegus* w północnej Wielkopolsce – stan aktualny i zmiany liczebności. *Ptaki Wielkopolski 2*: 101-110.
- Wylegała P., Winiecki A., Mielczarek S., Antczak M., Chylarecki P. 2012. Spadek liczebności rycyka *Limosa limosa* w Wielkopolsce w latach 1980–2011. *Ptaki Wielkopolski 1*: 119-125.
- Zieliński P. 2007. Błotniak łąkowy *Circus pygargus*. W: Sikora A., Rohde Z., Gromadzki M., Neubauer G., Chylarecki P. (red). Atlas rozmieszczenia ptaków lęgowych Polski 1985-2004. Bogucki Wyd. Nauk. Poznań, s 144-145.
- Zwolski, W., 1956. Materiały do znajomości liścionogów właściwych (Euphyllopoda) Polski. *Ann. UMCS, Sectio C* 11, 1–23.
- Żurek R (red.) 2006. Ichtiofauna i status ekologiczny wód Wisły, Raby, Dunajca i Wisłoki. IOP/ZBE Kraków, pp 162–200.